

**Фотокомпозиция лойихаларини
яратишда инновацион
технологияларни қўллаш**

ЎзДСМИ ҳузуридаги Тармоқ маркази

“Кино-телеоператорлик”

Профессор в.б. Иқбол Мелиқўзиев

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи: ЎзДСМИ “Овоз режиссёрлиги ва операторлик маҳорати” кафедраси мудири, профессор в.б.
Иқбол Мелиқўзиев

Такризчилар: **Хорижий эксперт:** JOONHWA JIN-Жанубий Корея
“DONG-A” медиа ва санъат институти профессори.

А.Исмоилов – ЎзДСМИ “Овоз режиссёрлиги ва операторлик маҳорати” кафедраси профессори

Ўқув-услубий мажмуа Бош илмий-методик марказ Илмий методик Кенгашининг қарори билан нашрга тавсия қилинган (2020 йил “29” январдаги 1-сонли баённома)

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	4
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	11
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР	20
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ.....	58
V. КЕЙСЛАР БАНКИ.....	90
VI. ГЛОССАРИЙ.....	94
VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	98

1. ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Кириш

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сон Фармонидаги устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Дастур мазмуни олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари ва қонунчилик нормалари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, амалий хорижий тил, тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари, махсус фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, технологик тараққиёт ва ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг касбий компетентлиги ва креативлиги, глобал Интернет тармоғи, мультимедиа тизимлари ва масофадан ўқитиш усулларини ўзлаштириш бўйича янги билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришни назарда тутади.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, бу орқали олий таълим муассасалари педагог кадрларининг соҳага оид замонавий таълим ва инновация технологиялари, илғор хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш, ахборот-коммуникация технологияларини ўқув жараёнига кенг татбиқ этиш, чет тилларини интенсив ўзлаштириш даражасини ошириш ҳисобига уларнинг касб маҳоратини, илмий фаолиятини мунтазам юксалтириш, олий таълим муассасаларида ўқув-тарбия жараёнларини ташкил этиш ва бошқаришни тизимли таҳлил қилиш, шунингдек, педагогик вазиятларда оптимал қарорлар қабул қилиш билан боғлиқ компетенцияларга эга бўлишлари таъминланади.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг махсус фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Олий таълим муассасалари педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курсининг **мақсади** педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур

бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини мунтазам янгилаш, малака талаблари, ўқув режа ва дастурлари асосида уларнинг касбий компетентлиги ва педагогик маҳоратини доимий ривожланишини таъминлашдан иборат.

Курснинг **вазифаларига** қуйидагилар киради:

“Кино-телеоператорлик (турлари бўйича)” йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма ва малакаларини узлуксиз янгилаш ҳамда ривожлантириш механизмларини яратиш;

- олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган замонавий талабларга мос ҳолда педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;

- педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;

махсус фанлар соҳасида ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;

“Кино-телеоператорлик (турлари бўйича)” йўналишида ўқув жараёнини фан ва ишлаб чиқариш билан самарали интеграциясини таъминлашга қаратилган фаолиятни ташкил этиш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар:

Олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари”, “Илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат”, “Таълим жараёнида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш”, “Амалий хорижий тил”, “Тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари” модуллари бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талабалар тегишли таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлиги ҳамда компетентлигига қўйиладиган умумий малака талаблари билан белгиланади.

Махсус фанлар бўйича тингловчилар қуйидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларга эга бўлишлари талаб этилади:

Тингловчи:

• кино-телеоператорлик соҳасидаги янги илмий натижалар, илмий адабиётларни;

• кино-телеоператорлик фанларидаги инновацияларни;

• замонавий кино ва телевидение операторлиги услуб ва услубиётларини;

• замонавий талабдаги машғулотларни олиб бориш мезонларини;

• кино-телеоператорлик соҳасидаги фанларни ўқитишда сўнгги йилларда эришилган ютуқларни;

• кино-телеоператорлик соҳасидаги фанларни ўқитишда инновацион технологияларни;

• уч,беш ва етти ўлчамли кино ва телекамераларни;

• фотография санътининг ривожланиш тенденцияларини;

• замонавий кино-телеоператорлик маҳорати ижодий мактабларини;

• кино-телеоператорлик соҳасидаги замонавий техник воситаларни билиши керак.

Тингловчи:

- кино-телеоператорлик соҳасида мавжуд бўлган долзарб амалий масалаларни ечиш учун янги технологияларни қўллаш;
- сўнги йилларда кино-телеоператорлик соҳасида эришилган ютуқлардан амалиётда фойдаланиш;
- кино-телеоператорлик соҳаси бўйича хорижий тилдаги манбалардан педагогик фаолиятда фойдаланиш;
- кино-телеоператорлик соҳасидаги модернизация ва ўзгаришларни эгаллаш ҳамда мазмун моҳиятини тингловчиларга етказиш;
- кино-телеоператорлик соҳаси фанларини ўқитиш методикаси инновацияларидан фойдаланиш;
- санъат маҳсулининг бозор қийматини аниқлай олиш;
- санъат ва маданият соҳасидаги инновацияларни илмий-тадқиқот ва ўқув жараёнига тадбиқ этиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- замонавий инновацион тасвирга олиш технологиясидан фойдаланиш;
- кино-телеоператорлик соҳаси фанларини ўқитишда илғор инновацияларни қўллаш;
- кино-телеоператорлик фанларини ўқитишда хорижий мамлакатлар ўқув тизимларини ўрганиш ва таҳлил қилиш бўйича **малакаларига** эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- кино-телеоператорлик соҳасида илмий-тадқиқот лойиҳаларини тайёрлаш;
- кино-телеоператорлик соҳаси фанларини ўқитиш методикасини такомиллаштириш;
- кино-телеоператорлик соҳасида илмий-тадқиқотларни ўтказиш ва янги илмий ҳамда амалий натижаларни олиш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Фотокомпозиция фанининг инновацион имкониятлари” модули мазмуни ўқув режадаги “Кинооператорлик маҳорати фанини ўқитишда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш”, “Аудиовизуал индустрияда маркетинг стратегиялари” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар кинотелеоператорлик санъати, замонавий инновацион тасвирга олиш технологиясидан фойдаланиш, кино-телеоператорлик соҳаси фанларини ўқитишда илғор инновацияларни қўллаш, кино-телеоператорлик фанларини ўқитишда хорижий мамлакатлар

ўқув тизимларини ўрганиш ва таҳлил қилиш ҳамда кино-телеоператорлик соҳасида илмий-тадқиқотларни ўтказиш ва янги илмий ҳамда амалий натижаларни олиш компетенцияларига эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модул мавзулари	Ҳаммаси	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				
			Аудитория ўқув юкلامаси				Мустақил таълим
			Жами	жумладан			
				Назарий	Амалий машғуло	Қўшимча	
1.	Фотокомпозиция модулини ўқишдаги анъанавий ва замонавий ёндашувларни таққослаш.	2	2	2			
2.	Фотокомпозиция модулини ўқитишда замонавий методларнинг афзаллик томонлари.	2	2	2			
3.	Фотокомпозициянинг замонавий техник таъминоти.	2	2		2		
4.	Фототасвирга олишда илғор хорижий тажрибаларни қўллаш.	2	2		2		
5.	Фотокопозициянинг янги қирраларини таҳлил қилиш ва амалиётда қўллаш	2	2		2		
6.	Фототасвирга олишда замонавий техникаларни қўллаш услублари. Фотокомпозицияда янги кашф этилган композицион услубларни амалиётда қўллаш.	2	2		2		
7.	Фотокомпозиция фанининг илғор хорижий тажрибаларини таҳлил қилиб, илмий изланишлар олиб бориш методикаси.	4	4	4			
8.	Узоқ тарихга эга ўзбек рассомлари ишлари, композиция яратишдаги методлари тажрибаларидан амалий машғулотларда фойдаланиш.	4	4	4			
Жами: 16 соат		20	20	12	8		

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Фотокомпозиция модулини ўқитишдаги анъанавий ва замонавий ёндашувларни таққослаш.

Фотокомпозиция модулини ўқитишдаги анъанавий ва замонавий ёндашувларни таққослаш. Кинооператорлик маҳоратида фотокомпозиция фанининг умум психологик фанлардан фарқи. Компьютер, презентация, тарқатма материал, талаба билан ишлаш.

2-мавзу: Фотокомпозиция модулини ўқитишда замонавий методларнинг афзаллик томонлари.

Фотокомпозиция модулини ўқитишда замонавий методларнинг афзаллик томонлари. Ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларидан фойдаланиш. Янги информацион-педагогик технологияларни тадбиқ этиш. Фотокомпозиция фанини ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалардан фойдаланиш.

3-мавзу: Фотокомпозиция фанининг илғор хорижий тажрибаларини таҳлил қилиб, илмий изланишлар олиб бориш методикаси.

Фотокомпозиция фанининг илғор хорижий тажрибаларини таҳлил қилиб, илмий изланишлар олиб бориш методикаси. Методлардан ташқари ижодий фикрларни қўшимча замонавий техника орқали бир-бирини такрорламайдиган усулларини қўллаш. Ўқув павильони, тасвирга олиш майдончасида, декорациялар билан ишалаш. Табиий қуёш нуридан фойдаланиб эпизод олиш.

4-мавзу: Узоқ тарихга эга ўзбек рассомлари ишлари, композиция яратишдаги методлари тажрибаларидан амалий машғулотларда фойдаланиш.

Узоқ тарихга эга ўзбек рассомлари ишлари, композиция яратишдаги методлари тажрибаларидан амалий машғулотларда фойдаланиш. Маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар, ўқув павильони, тасвирга олиш майдончасида, декорациялар билан ишалаш.

АМАЛИЙ МАШЎУЛОТ МАЗМУНИ

1-амалий машғулот: Фотокомпозициянинг замонавий техник таъминоти.

Фотокомпозициянинг замонавий техник таъминотини имкониятларидан фойдаланиш. Фотокомпозиция фанининг амалий кўникмалар орқали мустаҳкамлаб бориш. Ҳар бир мавзу юзасидан талаба маълум амалий кинокадр олиш.

2-амалий машғулот: Фототасвирга олишда илғор хорижий тажрибаларни қўллаш.

Фототасвирга олишда илғор хорижий тажрибаларни қўллаш. Фотокомпозиция фани орқали бадиий фотографияни ўрганиш. Замонавий инновацион технологиялари ва ахборот ресурслари билан тўла таъминлаш.

Фан доирасидаги билимларини янада чуқурлаштириш. Санъатга оид илмий манбалар устида илмий тадқиқотлар олиб боришни ривожлантириш. Миллий ва жаҳон кино мактаблари ва йўналишлари ютуқларини таҳлил қилиш.

3-амалий машғулот: Фотокопозициянинг янги қирраларини таҳлил қилиш ва амалиётда қўллаш.

Фотокопозициянинг янги қирраларини таҳлил қилиш ва амалиётда қўллаш. Турли жанрларда ва соҳаларда оддий фото олишдан мураккаб бадиий фотография, профессионал кадрларни таҳлили билан мунтазам равишда раҳбар назорати остида шуғулланиб бориш. Якка машғулотлар талабада тажрибалар воситасида ўз ижодий йўналишини аниқлаш ва зарур кўникмаларни шакллантириш.

4-амалий машғулот: Фототасвирга олишда замонавий техникаларни қўллаш услублари. Фотокомпозицияда янги кашф этилган композицион услубларни -амалиётда қўллаш.

Фототасвирга олишда замонавий техникаларни қўллаш услублари. Фотокомпозицияда янги кашф этилган композицион услубларни -амалиётда қўллаш. Бадиий тафаккур маданиятини ва бутунги куннинг санъат амалиётини танқидий ёндошув орқали ўзлаштириш малакасини шакллантириш. Ўқув дастурига киритилмаган айрим масалаларни назарий жиҳатдан мустақил тадқиқ этиш. Кенг камровли амалий материални мустақил таҳлил этиш. Танқидий таҳлил, кинооператорлик санъатини тушуниш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш), кўчма машғулотлар;
- давра суҳбатлари (муаммо ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

Ҳозирги таълим тизимида билимларни эгаллашнинг янги концепцияси замонавий педагогик технологиянинг турли услубларини қўллашни тақозо этади. Таълим жараёни – бир тизим. Уни ташкил этувчи элементлар ўқув мақсади, кутилаётган натижа, ўқитувчи, талаба, таълим мазмуни, таълимнинг методи (усули), таълим шакли, таълим воситалари, назорат ва баҳолашдир.

Таълим жараёнини лойиҳалаштиришда юқоридаги келтирилган барча элементлардан тўғри фойдаланиш талаб этади.

Таълим тизимида замонавий метод ҳамда усуллардан фойдаланиш

Илғор ўқитувчилар таълим тизимида фаол методларни қўллайдилар. Масалан глобал таълим лойиҳаси бўйича интерфаол усуллардан фойдаланиб, ўз фаолиятларида суҳбат, семинар-тренинг, мунозара, мулоқот, диаграмма, инсерт, кластер, аклий ҳужум, интерфаол индуктив, дедуктив, муаммоли тарзда маълумотларни берадилар.

Кластер – инглизча сўз бўлиб – бош, бир шингил, “Бир бош узум” шакли, конус маъносини англатади.

Кластер – бу маълум бир мавзу бўйича талабаларни эркин, очик ўйлашга ёрдам берувчи стратегия бўлиб, фикрлашнинг (нотекис) шаклидир. Мазкур усулдан дарснинг фикрлаш босқичида фойдаланиш мумкин.

Кластерларга ажратиш:

1. Қоғоз ва досканинг ўртасига таъриф, асосий сўз ёки гап ёзилади.
2. Ушбу мавзуга оид хаёлингизга келган барча сўз ва гапларни ёзинг.
3. Гоялар келиши билан улар ўртасидаги боғлиқликни аниқланг ва хатолар ҳақида ўйламасликка ҳаракат қилинг.
4. Берилган вақт мобайнида хаёлингизга келган фикрларнинг барчасини ёзинг.

Кластерга ажратиш эгилувчан тизим бўлганлиги сабабли дарс мақсадидан келиб чиққан ҳолда уни гуруҳда, якка тартибда барча фанларда қўллаш мумкин.

Ўқув-тарбия жараёнида педагогик технологияларнинг жорий этилиши – ўқитувчининг ташкилотчи ёки маслаҳатчи сифатида фаолият юритишига олиб келади. Бу эса талаба ва ўқитувчидан – мустақиллик, ижод, иродавий сифатларни талаб этади.

“Ассесмент” -технологияси.

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент”лардан маъруза машғулотида талабаларнинг ёки катнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Намуна. Ҳар бир катакдаги тўғри жавоб 5 балл ёки 1-5 баллгача баҳоланиши мумкин.

“SWOT-таҳлил” методи

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

CWOT таҳлил:

C – стренгтх (кучли)

W – weakness (заиф)

O – оппортуниетис (имкониятлар)

T – тхреатенс (хатарлар)

Таҳлил қилиш учун 2x2 ўлчамдаги матрица тузилади:

C	W
O	T

Намуна Музейнинг рақобатли CWOT таҳлили

	Манфаатли омиллар	Манфаатсиз омиллар
Ички муҳит омиллари	C – кучли томони. 1. Юқори малакали ходимлардан иборат жамоа. 2. Бошқа санъат муассасалари билан ўрнатилган манфаатли алоқалар.	W – заиф томонлари 1. Бошқарув жараёнининг салбий томонлари (сусткашлик). 2. Айрим мутахассисликлар бўйича юқори малакали

	3. Кўрғазмалар ташкил этишда инновацион шаклларни кўллаш.	кадрларнинг етишмаслиги (м-н: маркетолог)
Ташқи муҳит омиллари	О – имкониятлар. 1. Ўз экспонатининг ноёблиги бўйича музейнинг таниқлилиқ даражаси. 2. Деярли кучли рақобатнинг мавжуд эмаслиги. 3. Халқаро маданий алоқаларда қатнашиш имкониятлари.	Т – хатарлар. 1. Объектив санъат талабининг пасайиб кетиши. 2. Ички рақобат: мутахассис кадрларнинг бошқа иш жойига ўтиб кетиши. 3. Ташқи рақобат: Кўплаб музей ва галереяларнинг мавжудлиги.

Хулосалаш (Резюме, Веер) методи.

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айти пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилят ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби

- тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

- тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисимлари туширилган тарқатма материалларни тарқатади;

- ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

- Навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу.

Намуна:

Галерея аудиториясини сегментлаш					
Даромадлари бўйича		Ёши бўйича		Жинси бўйича	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса:					

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («сасе» – аниқ вазият, ҳодиса, «стади» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибиде кўлланилган. Кейсде очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичиге куйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қаерде (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натига (What).

“Кейс методи”ни амалга ошириш босқичлари

Иш Босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ яқка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил эчим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш

<p>4-босқич: Кейс ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш
---	---

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қийёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустақамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя тақлиф этилади;

- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади: Ф –фикрингизни баён этинг, С – унга сабаб кўрсатинг, М – мисол келтиринг, У- умумлаштиринг.

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна

Фикр: “Музей брендинини шакллантиришда доимий ташриф буюрувчилар хатти харакати таъсир этади”.

Топширик: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

“Инсерт” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод ўқувчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини энгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод ўқувчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;

➤ янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“В” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод тингловчиларнинг мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- тингловчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тўлиқ изоҳини ўқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тўғри жавоблар билан ўзининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Намуна: “Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили”

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Арт маркетинг	ташкилий ва бадий мақсадларга эришишда истеъмолчилар билан ўзаро манфаатдорлик муносабатларни ўрнатишга йўналтирилган интеграштирилган менежмент жараёни	
Паблик рилейшинз	жамият билан алоқа ўрнатиб, уни йўлга қўйиш, яъни санъаткор ёки расом шухратини ёйиш учун санъат асари ёки унинг хизматларини тарғиб этиш, реклама қилиш	
Паблисити	мутахассислар ва улгуржи харидорларга мўлжалланган тарғиботни олиб бориш	

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

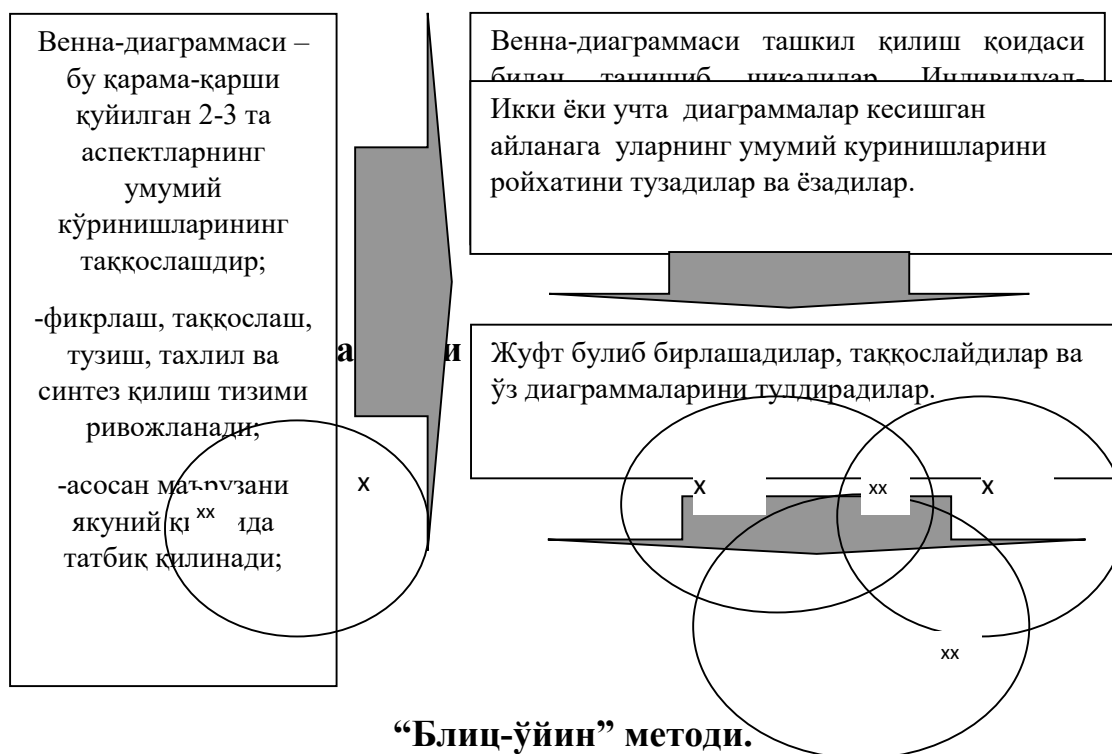
Венн Диаграммаси методи

Методнинг мақсади: Бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали ифодаланади. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар икки кишидан иборат жуфтликларга бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқиладиган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;
- навбатдаги босқичда иштирокчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништирадилар;
- жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқиладиган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини (ёки фарқли) излаб топадилар, умумлаштирадилар ва доирачаларнинг кесишган қисмига ёзадилар.

Венн диаграммасида ишлаш қоидалари:

Методнинг мақсади: ўқувчиларда тезлик, ахборотлар тизмини таҳлил қилиш, режалаштириш, прогнозлаш кўникмаларини шакллантиришдан иборат. Мазкур методни баҳолаш ва мустаҳкамлаш мақсадида қўллаш самарали натижаларни беради.

Методни амалга ошириш босқичлари:

1. Дастлаб иштирокчиларга белгиланган мавзу юзасидан тайёрланган топшириқ, яъни тарқатма материалларни алоҳида-алоҳида берилади ва улардан материални синчиклаб ўрганиш талаб этилади. Шундан сўнг, иштирокчиларга тўғри жавоблар тарқатмадаги «якка баҳо» колонкасига белгилаш кераклиги тушунтирилади. Бу босқичда вазифа якка тартибда бажарилади.

2. Навбатдаги босқичда тренер-ўқитувчи иштирокчиларга уч кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштиради ва гуруҳ аъзоларини ўз фикрлари билан гуруҳдошларини таништириб, баҳслашиб, бир-бирига таъсир ўтказиб, ўз фикрларига ишонтириш, келишган ҳолда бир тўхтамга келиб, жавобларини «гуруҳ баҳоси» бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқишни топширади. Бу вазифа учун 15 дақиқа вақт берилади.

3. Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, тўғри ҳаракатлар кетма-кетлиги тренер-ўқитувчи томонидан ўқиб эшиттирилади, ва ўқувчилардан бу жавобларни «тўғри жавоб» бўлимига ёзиш сўралади.

4. «Тўғри жавоб» бўлимида берилган рақамлардан «якка баҳо» бўлимида берилган рақамлар таққосланиб, фарқ бўлса «0», мос келса «1» балл қуйиш сўралади. Шундан сўнг «якка хато» бўлимидаги фарқлар юқоридан пастга қараб қўшиб чиқилиб, умумий йиғинди ҳисобланади.

5. Худди шу тартибда «тўғри жавоб» ва «гуруҳ баҳоси» ўртасидаги фарк чиқарилади ва баллар «гуруҳ хатоси» бўлимига ёзиб, юқоридан пастга қараб қўшилади ва умумий йиғинди келтириб чиқарилади.

6. Тренер-ўқитувчи якка ва гуруҳ хатоларини тўпланган умумий йиғинди бўйича алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.

7. Иштирокчиларга олган баҳоларига қараб, уларнинг мавзу бўйича ўзлаштириш даражалари аниқланади.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Фотокомпозиция модулини ўқитишдаги анъанавий ва замонавий ёндашувларни такқослаш.

Режа:

1.1.Фотография санъатида замонавий техникалар орқали тасвирга олишда қўлланиладиган инновациялар.

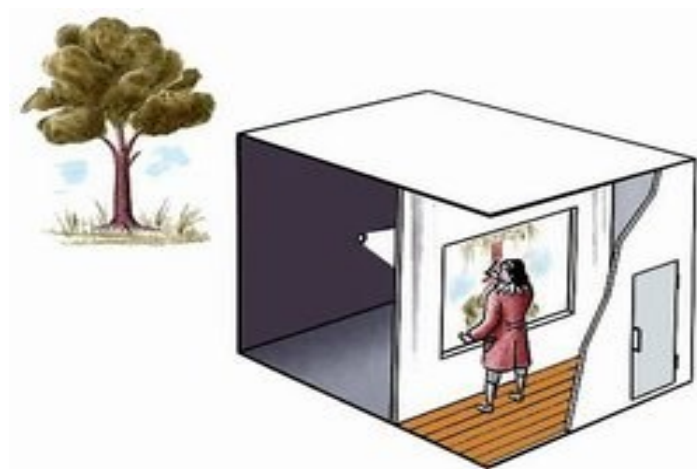
1.2.Замонавий техник таъминот

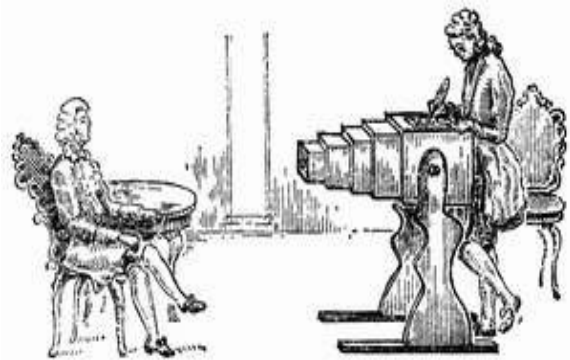
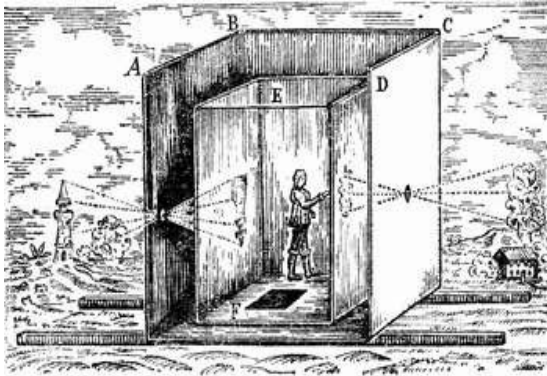
Таянч иборалар: Фотограф, Образ, ёруғлик, ракурс, постановка, тасвир, композиция, монтаж, услуб.

1.1.Фотография санъатида замонавий техникалар орқали тасвирга олишда қўлланиладиган инновациялар

Фотография сўзи грекча “Фото - нур”, “графия - ёзмоқ” яъни нур билан ёзмоқ беган маънони билдиради. Фотография санъат тури бўлиб, бадий ижод тури: фотография асрлари (сурат) воситаси орқали яратиладиган тасвирий санъат тури дейишимиз мумкин. Бадий маданият фото санъатида муҳим рол ўйнайди. Шу билан биргаликда, илм-фан ҳам бунга мисол қилиб, (физика, кимё, оптика) ва техниканинг маълум ютуқлари заманида юзага келиши мумкин бўлган техникавий санъат тарихида дастлабки бўлгани билан ажралиб туради. Дунёда биринчи бўлиб, фотографияга кадам қўйганлар ва фотография ихтирочисига айланганлар.

камера обскура

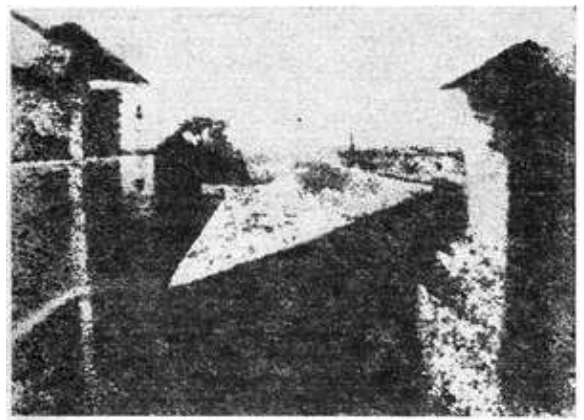

Луи Жак Даггер у асли рассом бўлиб, (1787-1851) йилларда яшаб ўтган. Унинг дастлабки суратлари ранг-тасвирнинг анъанавий натюрморт, манзара ва портрет жанрларида яратилди.

Натюрморт 1897

Гелиографик тасвир 1826

Биринчи бўлиб, сурат олганлардан бири франциялик Жозеф Ниссифор Непсдир. У (1765-1833) йилларда яшаб ўтган. Непс ўзининг биринчи урунишида яъни 1826 йилда биринчи суратини чиқаришга мувофиқ бўлди.

Шулар қаторида англиялик Вилиям Фокс Генрих Талбот (1800-1877) йилларда яшаб ўтган. У ўзининг биринчи суратини 1835 йилда олишга мувофиқ бўлган.

Илк давр фотографияси очикдан-очик ранг-тасвир санъатига таклид қилди. 19 аср тасвирий санъатидаги фотографияда ўзининг иккинчи нусхасига эга бўлди. Бадий фотография номини олган бу йўналиш асосчилари фото санъатин юксак тасвирий маданиятга эришиши нафис санъатлар билан узвий боғланиши учун қарийиб уч аср давомида таниқли ижодкорларнинг меҳнати сингди.

Фото санъатининг тарихида АҚШлик Э Майбридж томонидан турли кўриш нуқталари бир нечта камерада суратга олган, суратлари муҳим воқеа бўлди. Бу янгилик туфайли 20 аср биринчи чорагида фото санъатида реал борликни янгича талқин қилишга қизиқиш ортди. Иккинчи жаҳон урушида фоторепортажлар фото санъатининг янги тараққиёти босқичи бўлди. Уруш фотойилномалари яратишда, турли мамлакатлар репортёрлари ўз хиссалирини қўшдилар.

1950-80 йиллар хужжатли фото санъат жаҳоннинг энг йирик агентликлари томонидан жўнатилган репортёрларнинг сайёҳатда яратган жанрли фотография ривож билан характерланади. Ўзбекистон худудига 19 аснинг иккинчи ярмида Европада келган кўплаб сайёҳ ва тижоратчилар ҳамда бошқа соҳа эгалари юртимизнинг бебаҳо маданий мероси айниқса, меъморчилик обидалари (эригатсия) санъати нафис хунармандчилик санъати ва одамларнинг яшаш тарзи маданияти акс эттирган ва уларни тарқатганлар.

Дастлабки ўзбек фото усталаридан бири хивалик Худойберган Девонов бўлиб, у нафақат фото уста, қолаверса кинооператорлик бўйича ҳам ўзига хос маҳорат эгаси эди. Х.Девонов (1878-140) йилларда яшаб ўтган. У 1907-1908 йилларда Москва ва Петербургдан телескоп, грамафон, фото ва кино аппаратларни олиб келди.

Хива ва Урганч бозорларида филм намойиш қилди ва ўзи фото лаборатория ташкил қилди. Фотография сўзи грекча “Фото - нур”, “графия - ёзмоқ” яъни нур билан ёзмоқ беган маънони билдиради. Фотография санъат тури бўлиб, бадий ижод тури: фотография асрлари (сурат) воситаси орқали яратиладиган тасвирий санъат тури дейишимиз мумкин. Бадий маданият фото санъатида муҳим рол ўйнайди. Шу билан биргаликда, илм-фан ҳам бунга мисол қилиб, (физика, кимё, оптика) ва техниканинг маълум ютуқлари заманида юзага келиши мумкин бўлган техникавий санъат тарихида дастлабки бўлгани билан ажралиб туради. Дунёда биринчи бўлиб, фотографияга кадам қўйганлар ва фотография ихтирочисига айланганлар.

Бугунги кунда фотография аввалги йилларга қараганда анча кенг имкониятларга эга бўлиб турли соҳаларда қўлланила бошлади. Фото анжомларини ишлаб чиқарувчилар кун сайн такомиллашиб, фотосуръатга олиш жараёнини энгиллаштирувчи, фотографиянинг сифатини оширувчи томонларига аҳамият бериб фаолият доирасини юксалтирмоқдалар. Ҳар кадамда ишлабтурувчи фотолабораториялар эса, бир соатда ёқеришилган натижаларни қўриш имкониятини беради.

Фотосуръатчилар учун аниқ фокусдаги фотографияга эришиш шу қадар муҳимки, улар ҳатто таржима қилинганда “фокусни ушлаш” маъносини берувчи англатувчи “теск шарп” атамасини ўйлаб топганлар. Кўпчилик

“фокусда” бўлмаган фотографиялар яратишга мжбур бўлганлар. Бу курс сизга бундай ҳолатларда ёрдам беради деб умид қиламиз.

Баъзан сифатли фотографияларга эришиш учун фотоаппаратнинг созламасини ёки тасвир режимини ўзгартириш кифоя эмас. Айрим ҳолларда профессионал фотосуръатчилар фойдаланадиган жиҳозлар харид қилишнинг ўзи етарли бўлади. Жиҳозлар ва аксессуарлар рақамли фотографиялар каби муҳим аҳамият касб этган соҳани топиш жуда мушкул.

Ҳар бир фотосуръатчи сифатли натижага эришиш учун профессионал фотоижодкорлар фойдаланадиган аксессуарларни қўллаши мақсадга мувофиқлигини англаб етиши даркор.

Баъзи инсонлар рақамли фотоаппаратларни худди аввалгидай плёнкали, фақатгина плёнкаси бепул деб ҳисоблайдилар. Рақамли фотоаппарат фақатгина фотокамеранинг янги тури ҳисобланиб қолмай, балки, бизга аввал бошқа фотокамераларда мутлақо учрамаган янги имкониятларни яратиб беради. Мазкур курс профессионал фотосуръатчиларнинг ўз сарф-харажатларини қоплаш учун барча рақамли технологияларнинг афзалликларидан фойдаланишлари ҳақида тасаввурга эга бўлишда ёрдам беради¹.

Штатив. Фокусни ушлаш учун бир қатор шартлар мавжуд. Бу энг оддий нарсдан, яъни штативни ишлатишдан бошланади. Амалиётда профессионал фотосуръатчилар билан ҳаваскорлар орасида ягона фарқ мавжуд. Профессионал фотосуръатчилар доимо штативда суръатга оладилар. Бу ҳаваскор фотосуръатчилар бой берадиган асосий жараён ҳисобланади. Штативнинг асосий функцияси фотоаппаратни мустаҳкамланган ҳолатда ушлаб туришдан иборатдир.

“Шаровая головка” – тасвирнинг равшанлигини яхшилашга ёрдам бермасдан, тасвирнинг руҳий ҳолатини яхшилайти. “Шаровая головка” қўлланилганда оддий ҳаракат билан фотоаппарат ҳолатини тез ва осон исталган бурчакка қўйган ҳолда ўзгартириш мумкин. Бу қурилманинг ижобий тарафи шуки, унинг ёрдамида фотоаппарат максимал, ишончли мустаҳкамланади ва созланиб суръатга олиш тайёр бўлганда у ёки бу тарафга силжиб кетмайди.

Тортилиш релизи (Спусковой тросик) – бу махсус сим бўлиб унинг учида фотоаппаратга уланиш учун улагич, бошқа бир учида эса бир қанча тугмалар мавжуд. Ушбу мослама ёрдамида босиш тугмасини ишлатмаган ҳолда фотоаппарат затворини пастга тушуриш мумкин. Фотоаппарат тугмасини босган ҳолда фотосуръатчи хиёл камерани силжитади. Силжитиш даражаси тасвир мукамал тиниқ бўлмайдиган даражада бўлади. Бир қарашда эътибор бермаса ҳам бўладиган ушбу ҳолат келгусида фотография сифатига таъсир ўтказиши аниқ.

“Кўзгунинг тахминий баландлиги” функцияси (Функсия “Предварительный подъём зеркала”) – Никон фотоаппаратларида бу тушунча Эхпосуре Делай Моде (экспонировкани ушлаб туриш режими),

¹ Kelby Scott. The Digital Photography Book

Санон фотоаппаратларида эса – Миррор Лоскуп (кўзгунинг тахминий баландлиги) деб номланади. Куйида келтирилган функцияга кўра фотоаппарат кўзгуси суръатга олинаётган вақтда тебранишдан сақланган баландликда мустаҳкамланади. Бу экспозитсияни аниқлаш каби тасвирнинг аниқлигини ошириш учун муҳим ҳисобланади. Бошқа мураккаб усуллар билан биргаликда бу функция идеал равшанликка эришиш учун яна бир муҳим босқич ҳисобланади.

Тебранишни камайтириш функцияси (Функция подавления вибрации). Никон фирмасининг кўпгина замонавий объективларида тебранишни камайтиришнинг янги функциялари мавжуд: Вибратион Редустион (ВР). Санон объективларида шунга ўхшаш, тасвирни барқарорлаштириш функцияси мавжуд: Имаге Стабилизатсион (ИС). Улар штативсиз ишлатилганда ёки етарли ёруғлик бўлмаганда тасвирнинг равшанлигини яхшилаш учун мўлжалланган. Ўз моҳиятига кўра бу функциялар агар “заслонка” етарлича кўп вақт очик бўлса объектив харакатини стабиллаштиради. Фотосуръатчида штатив ишлатиш имкони бўлмаса ва яхши ёритилмаган хонада тасвирга олиш лозим бўлса (штатив ўрнатиб булмайдиган жойлар яъни тўй тантаналарини суръатга олиш, баъзи спорт мусобақаларида, шаҳарда ёки шунчаки худудларида) бу функция мўжиза яратади десак муболаға бўлмайди.

Тасвирнинг максимал аниқлигини таъминловчи оптимал диафрагма кўрсатгичи (Оптимальное значение диафрагмы для максимальной чёткости снимка). Кўпчилик объективлар учун диафрагманинг оптимал кўрсатгичи – бу максимал очик диафрагманинг иккинчи кўрсатгичига яқин (бошқача қилиб айтганда, диафрагманинг оптимал кўрсатгичи унинг максимал кўрсатгичидан икки қадам нарида туради). Шундай қилиб, агар диафрагманинг минимал даражадаги кўрсатгичи $f/2,8$ ташкил қилса унда диафрагманинг тасвир равшанлиги учун оптимал кўрсатгичи $f/5,6$ ёки $f/8$ яъни бу кўрсатгич $f/2,8$ дан икки кўрсатгич кейн туради.

Кун сайн рақамли фотография жадал ривожланиб, рақамли фотоқурилмалар янада функционаллиги ошиб, улар нарх навоси жиҳатидан аҳоли эҳтиёжини қондира олади. Рақамли фотографиянинг пайдо бўлиши янги шаклдаги санъатнинг вужудга келиши билан кузатилади. Санъат ушбу тури, ихлосмандларни ўзига жалб қилиб бугунги кунда фотоижодкорларнинг фотоасарлари дунёнинг қатор йирик музейларида ташкил этилаётган кўргазмалар экспозитсияларидан ўрин эгаллаб келмоқда. Фотоиндустриянинг янги эраси бошланди, яъни рақамли фотокамералар билан бирга фотография тўғрисида ҳам янги тушунчалар пайдо бўлди.

Илк рақамли фотоқурилмалар савдо шаҳобчаларида бир неча йил аввал пайдо бўлган. Бироқ, авваллари уларнинг нарх-навоси жуда баланд бўлиб, уларни харид қилиш ҳаркимга эмас эди. Ҳозирда, сотувда нархи 150 доллардан ошмайдиган бошланғич даражадаги фотоаппаратлар мавжуд бўлиб, бу рақамли фотокамераларни қимматбаҳо қурилмалардан оммабоп фойдаланиладиган қурилмалар қаторига кўшади.

Рақамли фотокамералар, тасвирларни редакторлаш учун компютер ва дастурий таъминот ёрдамида исталган ижодий ғоя ва қобилиятларни аъмалга ошириш мумкин.

Рақамли фотосуръатларни яратиш технологияси инсонларга визуал ахборотни географик жойлашувдан қатъий назар бир зумда алмашилиш имконини беради. Рақамли фотокамералар компютер технологияларининг ҳамда фото санъатининг синтези ҳисобланиб, улар бир вақтнинг ўзида ҳам рақамли шедеврлар яратиш воситаси, ҳам жиддий коммуникатсион жихоз ҳисобланади.

Ҳар қандай бошқа техник янгилик каби рақамли фотоаппаратлар бир қарашда фойдаланишга мураккабдек туюлиши мумкин. Рақамли камералар сотиладиган дўконларларга ташриф буюрилганда ҳам, турли ҳил тушунарсиз сўзлар ва белгилар, масалан, мегапиксел, ЖПЕГ ва ҳоказо. Ушбу техник характеристикалар профессионаллар учун қандайдир маъноберади. Бирок, сиз оддий истеъмолчи бўлсангиз, сотувчи томонидан таъриф берилган: “ушбу модел 2,3 мегапикселли сенсор билан таъминланган, ЖПЕГ, ТИФФ, ГИФ, ГРГБ форматларига эга. Объектив Варио-Соннар Ф:2,0-2,5 $f=7-21$ мм (33-100 мм 35 мм эквивалентида) ИСО 100, 200, 400, видержка 8 – 1/1000 с, диафрагма Ф:2 – Ф:8,9” каби сўзларнинг ўзи кифоя бўлиб, бундай мураккабликларга қўл урмай плёнкали фотоаппаратларни афзал деб биласиз.

Фотография санъат тури бўлиб сураат воситаси орқали яратиладиган тасвирий санъат тури дейишимиз мумкин. Бадий маданият, фото санъатида муҳим рол ўйнайди. Шу билан биргаликда, илм-фан ҳам бунга мисол бўла олади, ва техниканинг маълум ютуқлари заминида юзага келиши мумкин бўлган техникавий санъат тарихида дастлабки бўлгани билан ажралиб туради.

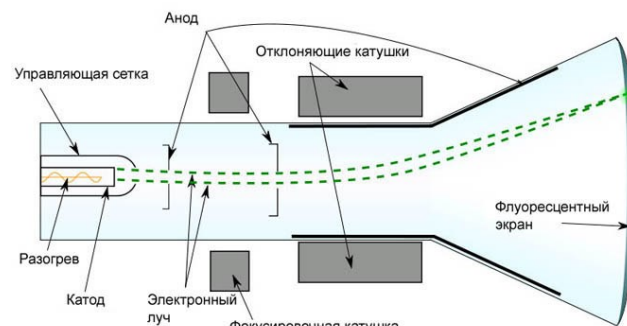
Илк давр фотографияси очикдан-очик ранг-тасвир санъатига тақлид қила бошлади. 19 аср тасвирий санъатидаги фотография ўзининг иккинчи нусхасига эга бўлди. Бадий фотография номини олган бу йўналиш асосчилари фото санъатини юксак тасвирий маданиятга эришиши нафис санъатлар билан узвий боғланиши учун қарийиб уч аср давомида таниқли ижодкорларнинг меҳнати сингди.

Бугунги кунга келиб рақамли фотография алоҳида аҳамият касб этади ва фото санъатининг илғор турларидан бири ҳисобланади.

Рақамли фотография шубҳасиз яхши кашфиёт бўлди десак муболаға бўлмайди. Ёш етишиб келаётган талабаларимизга унинг қулайлиги шундан иборатки, олинган тасвирни кўриш, ўчириш ва хаттоки компютер орқали турли программалар ёрдамида тасвирни тиниқлигини яхшилаш ва унга турли безаклар бериш имконини беради.

Рақамли фотографиянинг қулайлик томонлари ва унинг имкониятлари ҳозирги замон талабига мос келадиган замонавий технологияларни фото ва кино санъатида қўллаш имкониятини ошириш малкали мутахасилар яратиш мақсадида ўрганилади.

Кўпчилик хаваскор ижодкорлар рақамли фотографияни гўёки тугмани босиб осонгина тасвир олиш деб билишади. Аммо бу янги замон технологияси анъанавий фотография сингари профессионалликни талаб этади.

Энг сара рақамли фотоаппаратлар кенг имкониятларга, касбий пленкали фотоаппаратдан кўра мукамалроқ бўлган турли ускуналарга эга бўлади. Сақланиш ва фокус масофасини автоматик мослаштирувчи тизимлар фотосурат олиш жараенининг натижаларига сезиларли таъсир кўрсатади. Бироқ тўлиқ автоматлаштирилган аппарат фотосуратга олиш жараенини назорат қилиш ёки айрим амаллар ёрдамида берилган автоматик хусусиятлар орқали тасвирларнинг оптимал сифатини таъминлашга имкон беради

Анъанавий ва рақамли фотографиянинг фарқи шундаки, Рақамли фотоаппаратда пленкалар ўрнига ёруғликка чидамли ПЗС-матритса қўлланилади. У ёруғликни рангли нуқталар – пикселларга айлантиради. Кўпгина фотоаппаратлар “мегапикселли” чунки улар миллион (М) пикселдан ортиқ файлларни қабул қилиш хусусиятига эга.

Илк рақамли фотоаппарат 1991 йилда Сонй компанияси ўзининг ПЗС матритсали “Сонй Мависа” аппаратини дунё бозорига чиқарди.

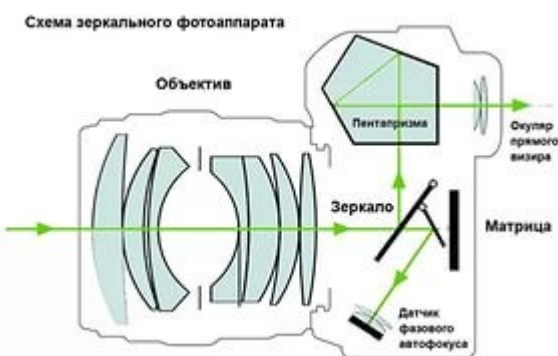
Лекин бу аппарат тўлиқ рақамли деб бўлмайди. Кейинчалик Кодак компанияси ўзининг тўлиқ рақамли функцияни бажарадиган ДСС 100 аппаратини ишлаб чиқарди.

Бугунги кун фото санъатида замон талабига мос келадиган янгидан янги фотоаппаратлар яратилмоқда.

Ушбу замонавий технологияларни ўзлаштиришда кино ва телевидениеда кенг қўлланилишда юқори даражадаги профессионал малака ҳамда кўникма билан бир қаторда кинематографиянинг ўзига хос технологияси ва имкониятларини ўрганиш зарурати туғилмоқда. Қолаверса, кинематография соҳасидаги бўлажак мутахассиснинг фото яратиш ишида, ижодий ва техник муаммоларни ечишда керакли билимга ва тажрибага эга бўлишини таъминлайди.

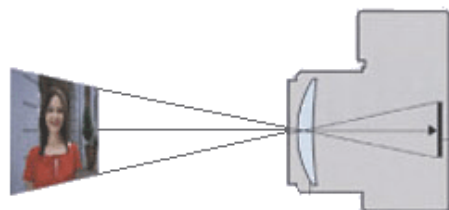
1. Объектив (предметдан қайтаётган ёруғлик); 2. Диафрагма; 3. Малумот етказувчи экран; 4. Призма; 5. Видеокидирув; 6. Ойна; 7. Затвор; 8. Матритса;

(Плёнкали фотоаппарат)

Плён

Бу

камерада тасвир объектив орқали фото тасмага

тушурилади.

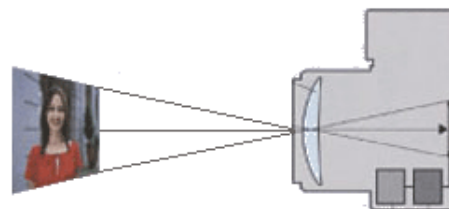
Объектив

Объективнинг функцияси – предметлардан қайтаётган ёруғликни плёнкага узатади.

(Рақамли фотоаппарат)

Рақамли фотоаппарат яратилган расвирни рақамлаштириб ёзиб олади.

Объектив Предметлардан қайтаётган ёруғликни йиғиб ПЗС матритсага узатади.

Рақамли фотоаппаратнинг ишлаш тартиби плёнкаликдан унчалик фарққилмайди. Кўринишидан ҳар иккала фотоаппарат деярли бирхил. Уларнинг ҳар иккаласида объектга қаратилган объектив ва фото тасвирга олиш учун затвор тугмаси мавжуд.

Уларнинг фарқи ички механизмидадир. Рақамли фотоаппаратда плёнка ўрнатилган жойда ёритиш сенсор тўри билан қопланган кичикроқ пластинка жойлашган. Сенсорлар пиксел (тасвир элементи сўз бирикмасининг

қисқартмаси) деб номланади. Сенсор компьютерда ҳам мавжуд бўлиб, дисплейдаги энг майда элементлардан иборат ва экрандаги тасвирнинг ўлчов бирлиги ҳисобланади. Энг содда рақамли фотоаппаратда миллион атрофида пиксел (мегапиксел) бўлади. Такомиллашган фотоаппаратларда бир неча миллионлаб пиксел бўлади. Пикселлар қанчалик кўп бўлса, шунчалик кўп майда деталлар бўлиши ва шунчалик каттароқ ҳажмдаги олиш имконини беради.

Ҳар бир сенсорда филтер бўлади, у рангли плёнкада бўёқ моддаси сифатидаги қизил, яшил ва кўк ранглари ўтказилади. Ҳар бир пиксел тасвирнинг маълум нуқтасида турли миқдордаги ранглари тўплайди.

Затвор тугмаси босилганда фотоаппарат ҳар уч рангдан кераклисини ҳар бир пиксел орқали акс эттиради. Компютердаги сингари фотоаппаратдаги микро процессор ранг ҳақидаги ахборотни рақамли файлга йиғади ва файлни фотоаппаратдаги хотира қурилмасига сақлаб қўяди. Сўнгра яқиний файлни компютерга ўтказиш мумкин ва график дастур ёрдамида қизил, кўк ва яшил ахборотлаштирилган миллионлаб элементларни нигоҳий тасвирда қайта яратиш имконини беради.

Рақамли фотокамералар кундан кунга машҳур бўлиб, уларнинг қўлланилиш доираси кенгайиб бормоқда. Эндиликда уяли телефон мосламасига ўрнатилган фотокамера ҳам ҳеч кимни ҳайратда қолдирмайди. Бу дегани, рақамли фототасвирлар яратиш оммалашиб бормоқда. Табиийки, рақамли фотографияни тадбиқ этиш зарурияти пайдо бўлмоқда.

Затвор тугмасини ёки композитсияни танлашдан аввал, камера қандай тасвирни олиши ва қандай уни сақлаши кераклигини аниқлаш лозим. Кўпгина фотокамераларда тасвирнинг сиқилиш (сжатие), яратилаётган файлни форматини аниқлаш каби имкониятлари кўзда тутилган. Кўпгина сифатли объективлар ёруғликдан сақловчи блендалар билан комплектда сотилади. Бленда мосламаси очик ҳавода, қуёшли об-ҳаво шароитида тасвирга олиш жараёнида вужудга келадиган бликни бартараф этиш учун қўлланилади. Лекин профессионал фотосуръатчилар ёруғликдан сақловчи блендани ҳатто ёпиқ хона шароитида ҳам ечмайдилар. Бунинг сабаби, бленда ўз навбатида объектив линзасини ҳимоялайди.

Маълумки, линза объектив корпусининг пластик чеккасида жойлашган ва ҳиёл қаттиқ жисм билан туташиб кетган ҳолда қирилиш, дарс кетиш, синиш ҳолатлари кузатилиши мумкин. Бундан ташқари линзада қўл бармоқларининг изи ҳам доғлар қолдириши мумкин. Блендани объективга ўрнатган ҳолда фотоижодкор линзани ташқи муҳитдан ҳимоялайди. Қисқасини айтганда, бленда, объектив линзасини фотоаппаратнинг қаттиқ жисмлар билан тўқнашиш, қўлдан тушиб кетиш ҳолатларда сақлайди.

Маълум бир вақтлар Интернет форумларида экспозитсиянинг ҳиёл етарли бўлмаган (диафрагманинг бир бўлимини олиш) мавзуида муҳокамалар авж олган эди. Фотосуръатчининг мақсади – оптимал (тўғри) экспозитсияни танлашдан иборат. Агар фотосуръатчи олдида ноилоҳ ҳолат, яъни – ортиқча экспозитсия (жуда оч рангли фотография) ва кам, етарли бўлмаган экспозитсия (ҳаддан зиёд тўқ фотография) ўртасидаги танловга дуч келинса,

хар доим кўп экспозитсияли тасвирни танлаш лозим. Сабаби, бундай тасвирда рақамли шовқин (сифровой шум) нисбатан камроқ сезилади. Рақамли шовқинларнинг кўпгина қисми доим тўқ тусдаги фрагментларда мужассамлашади. Шунинг учун, тўқ тусдаги фрагментларни Пхотошоп дастурида очартирилганда рақамли шовқин кучайтирилади. Демак, ҳиёл оч тусдаги тасвир олинганда (ортиқча экспозитсияли), уни тўқ тусга келтириш жараёнида рақамли шовқин кучаймиди. Хуллас, юқорида келтирилган мисолларнинг ҳаммаси ноилож ҳолатларга ҳосдир. Қолган барча ҳолатларда, оптимал кўрсаткичли экспозитсия танланиши керак.

RAW – юқори сифатли тасвир файлларининг махсус форматидир. Замонавий фотосуръатчиларнинг аксарияти RAW форматининг ЖПЕГ форматидан икки афзал томонини белгилайдиладилар:

1. Сиқилган (сжатие) тасвирларнинг юқори сифати (ЖПЕГ форматининг файллари сиқилган файллар бўлиб, уларнинг ҳажми кичрайтириш мақсадида маълумотнинг бир қисми олиб ташланади).

2. Яратилган тасвирлар фотоаппарат сенсорида қандай муҳрланса шундайлигича қолади, яъни, фотоаппаратнинг автоматик равишдаги қайта ишлаш функцияси жараёнидан ўтмайдилар. (ЖПЕГ форматигадаги файллар тасвирга олиш жараёнидаёқтасвирларни янада сифатлироқ бўлиши учун бироз ранг коррекцияси, равшанликни яхшилаш (улучшение резкости), каби жараёнларидан ўтади².

RAW форматигадаги тасвир жараёнида тасвирни автоматик коррекцияси функцияси ўчирилган. Ҳамма созламаларни (“баланс белого”, экспозитсия, соялар ва бошқа параметрлар) келгусида мустақил тарзда Адобе Пхотошоп ёки махсус муҳаррирлар ёрдамида амалга оширилади. Профессиналлар ушбу ҳолатдаги ижод эркинликларини хуш кўрадилар. Бунда улар созламаларни мустақил равишда танлаб, эксперементлар яратадилар. Оригинал тасвирга зарар етказилиши (RAW форматигадаги файл гўёки ўзига ҳос рақамли негатив) борасида қайғуришга ҳам ўрин йўқ.

1.2. Замонавий техник таъминот

Хозирги кунда замонавий техниканинг ривожланиши ижодкорларни техник қулайликлар билан таъминламоқда. Бу ижодий ишларининг сифат даражасида ўз аксини топмоқда. Лекин шуни таъкидлаш керакки техниканинг ривожланиши ва унинг қулайликлари нопрофессиналликни олиб келмоқда, афсуски ўз касбининг устаси бўлмаган шахслар ҳам техникадан осон фойдаланмоқда.

Обектив: Обективнинг турини унинг тиниқлиги (разрешенияси), тасвирнинг сифати, фокус масофаси, трансфокация даражаси, экспозитсияни ва катталаштиришни бошқариш каби параметрларини белгиловчи хусусиятларига қараб танланади. Шунингдек, турли обективларни керакли камерада ишлатилиши ҳам муҳим омиллардан биридир .

² Kelby Scott. The Digital Photography Book

Объективларнинг ёруғлик ўтказиш қобилиятини ошириш, айниқса, ҳаво билан чегараланган объективлар линзаларининг устки қатламида акс эттириш коэффитсиентини камайтириш учун объективлар нурлантирилади, яъни ушбу устки қатламларда ингичка шаффоф пленкалар ҳосил қилинади, уларнинг синиш кўрсаткичи шишанинг синиш кўрсаткичидан кам бўлади. Ингичка пленкаларнинг нурлантириш таъсири еруғлик тўлқинларининг интерференсия ходисасига асосланган. Физика курсидан маълумки, агар бир хил йўналишли ва бир хил тебраниш даврига эга бўлган (яъни бир хил частотали) иккита тўлқин бир-бирига тегса, тебранишларнинг ўзаро кучайиши еки сусайиши юз беради ва тебранишларнинг тўлиқ тўхташи амалга ошади. Тебранишларнинг кучайиши еки сусайиши тегаётган тўлқинлар фазасининг айирмасига боғлиқ бўлади. Тўлқинлар хажми бир-бирига тўғри келса, яъни фазалар айирмаси тўлқин узунлигига тенг бўлса (еки бир нечта бутун тўлқинлар узунлигига тенг бўлса), кучланиш юқори нуқтасига етади. Сусайишнинг максимал кўрсаткичи битта тўлқиннинг хажми иккинчи тўлқиннинг чуқурлигига тўғри келса, яъни фазалар айирмаси тўлқин узунлигининг ярмига тенг бўлса (еки бир нечта тўлиқ тўлқинлар плус тўлқиннинг ярим узунлиги), юзага келади. Агар ушбу, сўнгги амплитуда ҳолатида, яъни иккала тебраниш энергияси бир хил бўлса, тўлиқ ходиса кузатилади; тебранишларнинг ўзаро тўхташи шишага юргизилган ингичка шаффоф пленкаларнинг интерференсион таъсирини талқин этади.

Объективларга таъриф берилар экан одатий нутқда кам ишлатиладиган бир неча атамалар (термин)лардан фойдаланишнинг ўзи кифоя қилади. Лекин бу атамалар билан боғлиқ ходисалар кўпчилигимизга жуда таниш.

Ким болалигида куёш ва лупа ёрдамида газета қоғозини ёқиб кўрган? Бунинг учун лупани (йиғувчи линзани) каттароқ диаметрлисини танлаб олиш ва уни қоғозга нисбатан муайян масофада куёш нурлари ёрқин нуқтага айланадиган холда тутиб туриш лозим эди. Айнан шу ёрқин нуқта ва лупанинг орасидаги масофага **линзанинг фокус масофаси** дейилади. Линзанинг фокус масофаси қанчалик катта бўлса, шунчалик катта тасвир чиза олади. Айтганча, линзаларни маркировка қилишда фокус масофага тескари бўлган яна бир катталик қўлланилади. Бу катталик **линзанинг оптик кучи дейилади** ва “диоптрий”да ўлчанади. 20 см фокус масофасига эга бўлган линзанинг оптик кучини топиш унчалик мушкул эмас. 20 сантиметр, (0.2 метр) фокус масофали объектив 5 диоптрий (+5) оптик кучга эга.

Объектив диаметрининг фокус масофага нисбати объективнинг ёруғлик кучини белгилайди. Линзанинг ёруғлик кучи қанчалик кучли бўлса у шунча кўп ёруғликни йиға олади ва олинган тасвир жуда ёрқин холда тасвирга олинади.

Объективнинг ёруғлик кучи

Объективнинг ёруғлик кучи унинг нисбий орқа тешиги кўрсаткичи билан характерланади. Объективнинг нисбий орқа тешиги дроб кўринишида ёзилади ва объективнинг ишчи тешиги диаметрининг унинг фокус масофасига нисбатини кўрсатади. Масалан, 1:4 нисбий орқа тешикка эга бўлган объектив (маркировканинг $f/4$ варианты учрайди) нисби ишчи тешик ўлчами фокус масофаси кўрсаткичидан 4 карра кам. Шу ўринда айтиб ўтиш лозимки, объективнинг “ишчи тешик” атамаси жуда шартли. У на олд линзанинг диаметрига ва на диафрагма ўлчамларига мос келмайди. Шу сабабли объективнинг нисбий ишчи тешигини ўлчаб бўлмайди, уни фақат хисоблаб топиш мумкин.

Объектив нисбий ишчи тешиги диаметри қанча катта бўлса у шунча кўп “ёруғлик кучи”га эга бўлади. Линзанинг ёруғлик кучи қанчалик кўп бўлса у шунча кўп ёруғликни йиға олади ва плёнкада жуда ёрқин холдаги тасвирни чиза олади.

Узун фокус масофали объективлар

Узун фокус масофали объективлар деб фокус масофалари стандарт

объективларга нисбатан сезиларли даражада катта бўлган объективларга айтилади ва камида 70-80 мм ва ундан катта фокус масофага эга бўлади. Узун фокус масофали объективлар объектга яқинлашиб боришнинг имкони бўлмаган холларда, масалан репортажлар суратга олишда, хайвонларни, қушларни суратга олишда кенг қўлланилади. Бундай объективлар диққатни тасвирга олиш объективнинг муҳим деталларига

қаратишда жуда қулайдир.

Йирик планларда “кераксиз” орқа планни таниб бўлмас даражада

хиралаштириб ташлаш билан томошабин диққатини фақат актёрнинг ижросига, унинг ички кечинмаларига қаратишга имкон беради. Узун фокус масофали объективлар ўзининг тасвир динамикаси билан ҳам экранда бадиий образ яратишда кенг қўлланилади. Бундай турдаги объективлардан тезлик ва шиддатлилик эффектини яратиш мақсадида бир қатор машхур

филмларда фойдаланилган. Кадрда узун фокус масофали объективлардан

фойдаланилганда тасвирга олинган портретлар ўзининг сирлилиги билан бошқа объективларда тасвирга олинган кадрлардан ажралиб туради. Портретлар майин, тиниқ ва мафтункорлик ва ўзига хос мухитни хосил қилади. Умуман ҳозирги замон фото санъатини узун фокус масофали объективлар, умуман барча турдаги объективларсиз тасаввур этиш қийин. Хар бирининг ўз ўрни ва қўлланилиш соҳаси борки, буларнинг барчаси ягона мақсад: экранда тасвирий ифодавий образ яратишга йўналтирилади

Кенг бурчакли объективлар (Широкоуголники)

Кенг бурчакли объективлар стандарт объективларга нисбатан анча қисқа фокус масофага эга бўлади. Кўриш бурчаги эса табиийки стандарт ва узун фокусли объективларга нисбатан анча кенгроқ 35 мм ва ундан кам бўлган объективлар кенг бурчакли ҳисобланади.

Бу тур объективлар хар хил жанрлардаги филмларда кенг маконни қамраб олиш зарур бўлган ҳолатларда фойдаланиш учун мўлжалланган, масалан пейзажларни, архитектура иншоатларини тасвирга олиш учун.

Шунингдек бундай обективлар чекланган шароитларда (масалан: тор шаҳар кўчаларида, хонадонларда) тасвирга олишда жуда қулай.

Чунки унинг фокус масофаси қисқалиги кенг бурчак остида учун катта масштабларни қамраб олиш хусусиятига эга. Кенг бурчакли обективлар тасвир тиниқлигининг юқори диапазониға эга эканлиги билан ҳам қулайдир. Хатто обективдаги масофа шкаласи халқаси ёрдамида мўлжал олиб объект фокусини тўғриланганда ҳам “хато қилиш жуда қийин”.

Жуда кенг бурчакли обективлар.

Фокус масофаси 20 мм дан 24 мм. гача кенг бурчакли обективларнинг бор имкониятлари ва бадий ифодавий хусусиятларини хис қилиш имконини беради. Кўриш (маконни қамраб олиш) бурчаги бу обективларда жуда ҳам кенг. Улар берадиган тасвирни ҳам бошқа обективлар берадиган тасвир билан адаштириб юбориш жуда қийин. Перспективанинг ўзига хос, ғайритабий қурилиши, ракурслар ёрдамида хосил қилинадиган эффектлар буларнинг барчаси кенг бурчакли обективларнинг имкониятларидир. Масалан юқоридан пастга қаратилган кенг бурчакли обектив нормал бўйли инсонни 1 метр бўйли қарликка айлантириши ёки кичкинагина болақайни хақиқий гигантга айлантириб қўйиши мумкин.

Экстремал кенг бурчакли обективлар

20 мм фокус масофаға эга бўлиб 90 градусдан юқори кўриш бурчагига эга бўлади. Бундай обективлар оламға бутунлай ўзгача назар билан қарашға имкон беради. Тасвирга олинандиган кадр композитсиясини фақатгина видеоискател тирқишиға қарабгина тузиш мумкин. Бундай обективлар аксарият интерерларда ишлашға мўлжалланган.

(балиқ кўзи) объективлар. **Кенг** бурчакли объективларнинг жуда ҳам ўзгача ва антика тури бўлиб уларнинг кўриш бурчаги (фокус масофасидан қатъи назар) 180 градусни ташкил этади. Бундай ғайриоддий эффект объективларга хос бўлган Дисторсия деб номланган абerratсиянинг аксинча атайин кучайтирилиши эвазига ҳосил бўлади.

Фотография яратишда кенг бурчакли объективлардан нафақат чекланган шароидда маълум бир объектни кадрга сиғдириш, балки драматургиядан келиб чиққан ҳолда махсус тасвирий ифодавий восита сифатида ҳам кенг қўлланилади. Инсон рухиятида кечаётган ғайритабиий ҳислар, туйғуларни томошабинга етказиб беришда кенг бурчакли, умуман барча турдаги объективлардан маҳорат билан фойдалана олиш ҳар бир бўлғуси фотоаппаратнинг вазифасидир.

Автомат фокуслашдан фойдаланиш

Кўпгина тасвирлар учун фотоаппаратга объектни кўрсатиб ва затвор кнопкасини босиб автофокуслашдан фойдаланиш мумкин. Фотоаппарат объектгача бўлган масофани ўлчайди ва шунга фокуслашни созлайди. Булардан қайси бири осонроқ, деган савол туғулади. Афсуски, бу доим ҳам фойда беравермайди. Фойдаланувчи томонидан бироз ёрдам бермасдан

масофани автомат равишда тўғри белгилай олмасликнинг бир неча сабаблари бор. Агар объект ортиқча ёрқин бўлса (айни шунда автофокус тегишли фокусни белгилаш учун объектни излайди), шунда автофокус масофани нотўғри ўлчаши мумкин. Агар сиз нимани фокусламоқчи бўлаётганингизни автофокус билишига ишонсангиз фотоаппаратни вақтинчалик марказда бўлиб қоладиган қилиб силжитинг, затвор кнопкасини ярим босинг, шунда фотоаппарат фокусланади, сўнгра уни қўйиб юбормасдан ўзингизга керакли тасвирни ҳосил қилиши учун фотоаппаратни жилдининг.

Фокусда объект акс этиши фотоаппарат объекти унғача бўлган тўғри масофага ўрнатилган бўлиши керак. Автомат фокус кўп ҳолларда тўғри созлаш мумкин.

Турли вspiшкалар ёрдамида суратга олиш.

Агар, тўй маросимини бино ичида “вspiшка” билан тасвирга одишга тўғри келса, унда фотосуръатларда ёруғлик ва соялар шиддат билан бир бирига ўтиб, нотабий кўринишга олиб келиши мумкин. Бундай эффектни йўқотиб, майин ёруғликка эришиш учун, “рассеивател”дан фойдаланишга тўғри келади. Агар вspiшка фотоаппаратга ўрнатилган бўлса, унда Софт Среен Westcott мисро Аполло софтбох номли фирманинг 36 \$ли рассеивателидан фойдаланишингиз мумкин

Унинг ёрдамида вspiшка ёруғлиги бир маромда ёйилиб, майинлашади, келин куёв ва барча меҳмонларни ёритиш сифати яхшиланади. Шу йўл билан, унчалик кўп воситалардан фойдаланмай туриб янада профессионал натижаларга эришиш мумкин.

Вspiшканинг майин ёйилган ёруғлиги (2 қисм)

Майин ёйилган ёруғликни ҳосил қилиш учун йўналган ёруғликдан фойдаланиш лозим. Айнан йўналган ёруғлик объектлар тасвирда теккисдек кўришиб қолишини олдини олади. Бу ҳолатда гап ташқи эмас, балки ўрнатилган “вspiшка” хақида бормоқда. Ташқи “вspiшка”ларнинг афзаллиги шундаки, фотосуръатчи уларнинг йўналиши ва эгилиш бурчагини ўзгартириши мумкин.

Суръатга олиш объектнинг тўғри юзига йўналтириш ўрнига, бир ёки бир неча юзадан ёруғликни акс эттиришга ҳаракат қилиб кўринг:

1. Шифтдан. Агар, суръатга олиш хонаси шифти оқ рангда бўлса ва унинг баландлиги 3 метрдан ошмаса, “вspiшка”ни 45° бурчакда шифтга йўналтириш мумкин. Бу ҳолатда шифт ёруғликнинг бир қисмини ютади ва объектда акс этган ёруғлик сезиларли даражада майин бўлиб, одамнинг орқасида ёрқин соя қолдиради. Қолган соя полда, кадр ортида қолади. “Вspiшка”ни яна қандай йўналишда буриш мумкин?

2. Ассистент ёки дўстингиз ёруғлик акс эттиргични суръатга олинаётган одамнинг ўнг ёки чап тарафидан туриб, елкадан бироз баландда тутиб туриши мумкин. Бу ҳолатда “вspiшка”ни у томонга йўналтиришингиз керак бўлади. Ёруғлик ярмини акс эттиргич ютиб, унинг қолган қисмини суръатга олинаётган объектга маълум бурчак остида йўналтиради. Бу ҳолатда ҳам ёруғлик объектга тўғридан тўғри тушмайди. Соя суръатга олиш объектнинг бир томонидан йўқолиб, тасвирга бир қандай шакл бахш этади.

“Вспишка”дан очик ҳавода ёки тўй маросимларида фойдаланиш

Профессионал фотосуръатчиларнинг энг эски усулларида бири бу – “вспишка” дан кундуз куни куёш ёруғлиги тушаётган вақтда фойдаланишларидир. Бир қарашда бу ғалати туюлади.

Фотосуръатчилар куёшли кунда, келин куёвнинг юзи янада табиий кўриниши учун, суръатга олинаётган инсонларнинг юзидаги кучли сояни юмшатиш учун “вспишка” дан фойдаланиб суръатга олади. Бундан ташқари, шундай усулдатасвирга олганда келин куёвнинг кўзида ёқимли нур пайдо бўлади. Тасвир омадли мувозанатланганига ишонч ҳосил қилиш учун, уни фотоаппаратнинг ЖК (суюқ кристалл экрани) да текшириб кўринг. “Вспишка” маросим қатнашчиларининг юзига тўғридан тўғри йўналтирилмаслигига ахамият беринг. Фотоаппаратингиз 45°бучакда кўтарилган бўлиши керак. Бунда унинг ёруғлиги тўғри суръатга олиш объектига йўналтирилгандаги каби сояни янада кучайтирмасдан, балки уни янада майинлаштиради. “Вспишка” 2,5-3 м масофада ҳато суръатга олинаётган сахнадан қаратилган бўлса ҳамфойда беради.

Ўрнатилган “вспишка” гўёки тақиқлинган қурол

Фотоаппаратнинг ўрнатилган “вспишка”си фақатгина бугунги кунда инсонга маълум бўлган, энг кучли, кўпол ва ёқимсиз ёритишни таъминлаш учун мўлжалланган. Агар, сиз кимдандир ранжиган бўлсангиз, уни ўрнатилган “вспишка” билан суръатга олинг. Шунда сиз ундан аъламингизни оласиз.

Ўрнатилган “вспишка” билан суръатга олишдан қочишнинг муҳим бир неча сабаблари мавжуд:

1. Ўрнатилган “вспишка” нинг ёритувчи юзаси жуда кичкина. Ёритиш юзаси қанчалик кичик бўлса, ёритиш шунчалик қаттиқ бўлади.
2. Ўрнатилган “вспишка” камера объективининг устида жойлашгани учун, сизда шахтёрнинг химоя каскаси берадиган ёруғликкаўхшаш натижа пайдо бўлади.
3. Фотоаппаратнинг ўрнатилган “вспишка”сидан фойдаланиш сизга суръатга олинган кишиларнинг кўзи қизил бўлиб қолишига деярли 100 % кафолат беради. Чунки “вспишка” объективга жуда яқин жойлашган бўлади.
4. “Вспишка” тўғридан тўғри суръатга олинаётган объектнинг юзига қаратилгани боис, сиз етарли шаклга эга бўлмаган текис тасвирга эришасиз.
5. Сиз ёруғликнинг миқдори ва йўналишини деярли бошқара олмайсиз.

Ўрнатилган “вспишка”нинг натижаси ёўғлик бомбаси билан тенг. Айнан мана шунинг учун кўпчилик инсонлар ундан фойдаланиб суръатга олганда, натижадан қоникмайдилар. Шунинг учун, ундан бутунлай иложсиз ҳолатдагина фойдаланишингиз мумкин. Масалан, куёш объектнинг ортидан ёритаётганда, тасвирда фақатгина қора соя ҳосил бўлмаслиги учун, уни бироз бўлса ҳам ёритишингиз керак бўлганда.

Профессионал фотосуръатчилар эришадиган натижага эришиш учун юқоридаги расмда кўрсатилган ёки қуйида келтириб ўтилган, кўплаб афзалликларга эга ташқи “вспишка”лардан фойдаланиш лозим.

А. Сиз ёруғлик йўналишини ўзгартиришингиз мумкин. Ўрнатилган “вспішка” да ёруғлик тўғридан тўғри объект юзига тушади.

В. Ташқи “вспішка”ни юқорига қаратишингиз мумкин. Бу унинг энг катта афзалликларидан биридир.

С. Ҳатто фотоаппаратга ўрнатилганда ҳам, ташқи “вспішка” ўрнатилган “вспішка” дан баландроқ бўлгани боис, “қизил кўз” эффекти пайдо бўлиши эҳтимоли анча камаяди.

Д. Бу анча юқори ёритишни таъминловчи, анча кучли, назорат қилиш мумкин бўлган “вспішка” ҳисобланади.

Замонавий “вспішка”лар деярли барча ишни сизнинг ўрнингизга бажаради.

Юқорида келтирилган маслаҳатларга аъмал қилиб, сиз “вспішка” ёрдамида анча сифатли тасвир яратиш сирларини билиб олган бўлишингиз керак. Бироқ, “Ёруғлик ҳали ҳам жуда кучли” деган муаммо ўз ечимини топмади. Гап шундаки “вспішка” нинг ўлчами жуда кичкина. Ёруғлик манбайи қанчалик кичик бўлса, ёруғлик шунчалик қаттиқ бўлади. Буни сиз билиб олган бўлишингиз лозим. “Вспішка”дан тушаётган ёруғликни майинлаштиришининг кўплаб усуллари мавжуд ва ҳар бир фотосуръатчи бу муаммони ўзининг усули билан бартараф этади.

Уларнинг барчаси “вспішка” ёруғлигини майинлаштириш учун қандайдир усулларни қўллайдилар. Бу профессионал фотосуръатчиларнинг учинчи сири ҳисобланади. “Вспішка”дан келаётган ёруғликни майинлаштиришининг осон ва тез усулидан бири “рассеивател” лардан фойдаланишдир. Кичик ўлчам ва массада у ажойиб натижа беради. Сиз фақат уни “вспішка”га кийдириб, 45 бурчак остида юқорига қаратишингиз керак бўлади холос. Никон СБ-800 “вспішка”сини ҳарид қилганингизда, тўпламда СW-10 “рассеивател”ига эга бўласиз. Шунини айтиш керакки, у акс ёруғликни эттириш мумкин бўлган бинода яхши натижа беради. Очик хавода у деярли оппоқ бўлиб чиқади.

Назорат саволлари

1. Рақамли экспозитсия қандай амалга оширилади?
2. Экспозитсия нима?
3. Ато фокус нима?
4. Авто фокус қандай амалга оширилади
5. Авто фокус нима учун керак?

Асосий адабиётлар

1.Kelby Scott. The Digital Photography Book, Peachpit Press, SBN 13: 978-0-321-47404-9, ©2007, 2009.

2.И.Мелиқўзиев. “Кинотелеоператорлик маҳорати амалий бадий фотосуратга олиш жараёни”. Ўқув қўлланма. Тошкент 2014й.

3.И.Мелиқўзиев. “Фотокомпозиция (кўп камераларда тасвирга олиш услуги)” Ўқув қўлланма Тошкент 2014 й.

2-мавзу. Фотокомпозиция модулини ўқитишда замонавий методларнинг афзаллик томонлари.

Режа:

2.1. Кўргазма қуролларининг яратилиш мезонлари ва улардан фойдаланиш услублари.

2.2. Янги услубларнинг кашф этилиши.

Таянч иборалар: Фотограф, Образ, ёруғлик, ракурс, постановка, тасвир, композиция, монтаж, Фотокамера, услуб.

2.1. Кўргазма қуролларининг яратилиш мезонлари ва улардан фойдаланиш услублари.

Мазкур модул фото ва кино санъатининг фундаментал хисобланади. Унда фотография асослари, ёритиш санъати, фотокомпозициянинг асосий элементлари, бир сўз билан айтганда, фото санъатининг алифбоси ўрганилади. Санаб ўтилган жиҳатларни амалий нуқтаи назардан ўрганмай туриб, кинотелеоператорлик маҳоратига эга бўлиш мумкин эмас, дастлаб асосий тушунчалар, уларнинг моҳияти ўрганилса, кейинчалик талаба фотографик маҳоратнинг нисбатан мураккаб бўлган томонларини ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан ўзлаштирадилар. Шу билан бирга кадрнинг колористик ечими, репортаж тасвирга олиш, кўп кадрли тасвир, фотоочерк каби тушунчалар билан яқиндан танишадилар.

Бугунги кунга келиб кинематография ва унинг таркибий қисмлари санъатнинг илғор турларидан бири ҳисобланади. Кино тасвирга олишлар эса ижодий ҳамда ишлаб чиқариш соҳаларида кенг кўламда қўлланилмоқда. Шу боис бўлажак кинематографларда ғоявий-бадиий маданият, юқори даражадаги профессионал малака ҳамда кўникма билан бир қаторда кинематографиянинг ўзига хос технологияси ва имкониятларини ўрганиш зарурати туғилмоқда.

соҳанинг бўлажак мутахассисларининг келажакда кинематография ва телевиденида юқори даражадаги дид ва бадиий тафаккурга эга асарлар яратиш қобилиятига эга бўлишлари мазкур фаннинг асосий мақсадларидан бири ҳисобланади. Қолаверса, фан кинематография соҳасидаги бўлажак мутахассиснинг филм яратиш ишида, ижодий ва техник муаммоларни ечишда керакли билимга ва тажрибага эга бўлишини таъминлайди. У талабага кинофилмнинг бадиий ва техник жиҳатдан сифатли бўлишини таъминловчи жиҳатларни ўргатади. Шунингдек, бу фаннинг ўзига хос хусусияти шуки, у талабаларга предметни мустақкам ўзлаштириш билан бир қаторда ўз ижодий имкониятларидан тўла фойдаланиш шароитини яратади.

Киноплёнкани ишлаб чиқариш жараёни икки асосий босқичга бўлинади: плёнканинг асосини ишлаб чиқариш ва асосга ёруғликни хис қиладиган эмульсия бериш йўли билан ёруғликни хис қилувчи плёнкани ишлаб чиқариш.

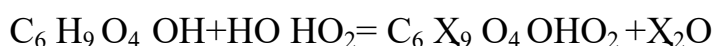
Илгари плёнка учун асосан целлюлойддан тайёрланади. 1869 йили ака-ука Хиаттлар сифатида кашф этилган целлюлойд биринчи марта йигирма йил ўтганидан кейин “Истмен-кодак” фирмаси томонидан фотоплёнка ишлаб чиқариш учун қўлланди.

Барча ифлосланишдан осон ажратиб олиш мумкин бўлган деярли табиий целлюлозадан иборат бўлган пахта целлюлойд ишлаб чиқариш учун асосий хом-ашё бўлиб хизмат қилди.

Ишлаб чиқаришга катта тойлар кўринишида қабул қилинадиган пахта энг аввало махсус машиналар ёрдамида механик равишда чангдан тозаланади, минерал таркибий қисмлар чиқариб ташланади, бунда пресланган толалар бир пайтнинг ўзида юмшатилади, сўнгра пахтани 5-6 соат давомида 4 дан 6 гача атмосфера остида ишқорнинг суат аралашмасида қиздириладиган буғ қозонларида қайнатиш йўли билан кимёвий мойдан тозаланади. Мойдан тозаланидиган кейин сув билан яхшилаб ювилади, сўнгра пахтани доимий арилиштириб гомандер деб номланган машиналарда оҳак ёки хлорли натрий билан оқартирилади. Бунда пахта толаси бирмунча қиқилади. Хлор оҳак қолдиқларни эриб кетиши учун масса оҳроқ кислоталанади, шундан сўнг яна яхшилаб ювилади. Сув қолдиғи центрифугларда сиқиб олинади. улар масса солинган ўз вериткал ўқи атрофида минутига 3-4 минг марта айланадиган турли барабандан иборат қозон кўринишда бўлади. Массадаги сув марказдан қочиш кучи таъсири остида қозон деворига бориб ёпишади, шу йўл билан масса қуритилади, шундан сўнг вакуум қуритгичда батамом қуритилади (намлик 1-2 фоиздан керак).

Шу усулда тозаланган целлюлозага азот ва олтингугурт кислоталари аралашмаси билан ишлов берилади, бу целлюлойд тайёрлаш жараёнида энг муҳим аҳамиятга эга бўлган нитролаш ишидир.

Бунда, масалан, қуйидаги кимёвий реакция рўй беради:

селлюлоза азот кислотаси нитротселлюлоза сув.

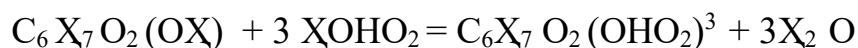
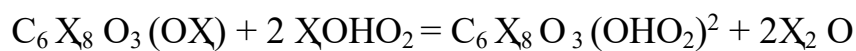
Азот кислотаси селлюлоза билан бирикиб селлюлозанинг мураккаб азаоткислотали эфирини ҳосил қилади, у нитротселлюлоза деб номланади.

Бу ҳолатда олтингугурт кислотаси реакция пайтида ҳосил бўлган сувни боғлаш учун китилади, аммо шу билан бирга олтингугурткислотаси бошқа, мураккаброқ таъсир ҳам ўтказди, аммо нитролаш билан боғлиқ асосий реакцияга нисбатан иккинчи даражали аҳамиятга эга (5-расм)

5-расм. Нитролаш учун центрофуга.

Олинган эфир мононитрат деб номланган, негаки бир гидроксил селлюлоза (ОН) қолдиқ билан (ОНО₂) аралашган бўлади. Аммо бундай қолдиқдан бир бир нечтаси бўлган селлюлоза эфирлари маълум. Селлюлозанинг ўзида эса энг камида учта гидроксил бор деб ҳисоблаш

мумкин; шунинг учун нитролаш пайтида тринитратлар ҳам пайдо бўлиши мумкин.

Аммо аслида селлюлозани нитролашни бу ҳолатда бу ҳолатда ўтказиши мумкин эмас. Бундай индивидуал эфир бўлиши учун диом бир пайтнинг ўзида турли эфирлар ҳосил бўлади: агар тринитрат олинса, у билан бирга моно ва динитрат ҳосил бўлади.

Шунинг учун селлюлозанинг нитролаш маҳсулотлари одатда уларда азот мавжудлигининг фоизи миқдориди характерланади. Кўринадикки, чуқурроқ нитролашга нитротселлюлозада кўпроқ азот мавжудлиги мос келади ёки аксинча.

Азот 11,3 дан 12,5 фоизгача мавжуд бўлган селлюлозани нитролаш маҳсулоти техникада коолксилин деб номланади, агар нитротселлюлозада азот 12,5 фоиздан кўп бўлса, у просилин деб номланади.

Ташқаридан бу селлюлоза нитратларни дастлабки селлюлозадан фарк қилмайди: уларда селлюлозанинг толалитугузилиши ҳам сақланади ва оқ ранг деярли ўзгармайди.

Аммо ҳар иккала маҳсулот ўз таркибига кўра бир-биридан кескин фақр қилади. Коллолекселин спирт ва эфир аралашмасида осон эриб кетса (бундан аралашма коллодий деб номланади), пироксилин бу хусусиятга эга эмас. Пироксилин кучли портловчи моода ҳисобланади ва тутунсиз порох тайёрлаш учун материал сифатида қўлланади.

Селлулоид тайёрлаш учун асосан селлулоиддан фойдаланилади. Нитроланганидан кейин коллоксилин яхшилаб ювилади. Селлюлоза толаларни анчайн миқдорда кислота бўлишини талаб қилади, шунга қарамай плёнкада кислота бўлса, у тез эскиради ва механик хусусиятларни пасайтириб юборади. Шунинг учун биринчи марта ювилганидан кейин қатор жойлашган ванналарда совуқ сув билан яна бир неча бор ювиш керак, бунда ванналардаги сув оқимга қарши йўналган бўлиш лозим. Сўнгра центрифугаларда ҳам совуқ сув билан ювилади. Совуқ сув билан ювилгандан кейин ҳам 0,3 фоиз кислота қолади, толанинг ўзидан кислота бундан мустасно. Шунинг учун центрифугаларда ювишдан кейин коллоксилин сувни тез-тез алмаштириб яна ювилади. Совуқ сувдан кейин соданинг кучсиз аралашмасида саккиз мартта қайноқ сувда ювилади. Қайноқ сув билан сўнгги икки мартта ювишда сув тоза бўлиши керак.

Ювилган коллоксилин сўнгра мўтадиллаштирилади, яъни кислотадан батамом тозаланади. Мўтадиллаштириш махсус чангларда аралаштириш йўли билан амалга оширилади, улар лавераллар деб номланади ва коллоксилин ишқорининг кучсиз аралашмасида 10-12 мартта қайноқ сувда ювилади. Айни пайтда коллоксилин қайшиқоқлигини пасайтириш учун лаверга аммиак,

пиридин, сода сингари баъзи моддалар қўшилмайди. Сўнгра коллоксилин бутунлай оқартирилади, яна бир мартта ювилади ва спирт билан оқартирилади ва кейин сувсизланитирилади, унинг ортиқчаси гидравлик кресс ёки центриугалар билан олиб ташланади.

Нитротселлюлозанинг осон ёниши ва оловланиши ва пироксилининг портлаш ҳавфи нитратсиялаш жараёнини ҳавфини кучайтиради. Шунинг учун нитратсялаш махсус жихозланган портловчи моддалар заводларида барча ҳавфсизлик чоралари қўрилгач амалга оширилади. Киноплёнка фабрикаларининг ўзи коллоксилин тайёрламайди, уни тегишли заводлардан тайёр олишни маъқул кўради.

Киноплёнка фабрикасида коллоксилин энг аввало спирт ва аралашмасида эритилади. Аммо коллодия номланган коллоксилин эритмасидан бевосита пластик масса олиб бўлмайди. Аралашмалар буғланиши билан коллодийдан қўйилган плёнка синадиган, ёриладиган, фото ва киноплёнка тайёрлашга бутунлай яроқсиз бўлиб қолади. Коллоксилин эгилучан ва букилувчан бўлиши учун аралашмага плаетификаторлар, яъни массага пластик хусусият берувчилар қўшилади.

Камфора нитротселлюлоза учун энг яхши пластификаторлар ҳисобланади. 20-25% камфарали нитротселлюлоза копозитсияси селлюлоид деб номланади.

Каллоксилинни аралаштириш ва унга камфера қилиш алоҳида-малаксерларда амалга оширилади.

Турли моддалар қўшилганидан кейин селлюлоиднинг хусусиятларини яхшилаш, унинг эгилувчанлигини таъминлаш, электрлашиш қобилиятини ошириш мақсадида бир хил таркибдаги тортувчи масса босим остида матоли фильтр орқали яхшилаб филтрланади ва тинишга қўйилади, кўпиклар йўқолгач ундан плёнка тайёрланадиган машинага келади.

Селлюлоидни киноплёнка тайёрлашга тўплашгача яроқлилигига қармасдан жиддий камчиликка эга. Утез оловланиши, агар плёнка ёпиқ жойда бўлса ёниши ва портлаши ҳам мумкин. Ёнаётган селлюлоидни ўчириш қийин. Ухаво йўқ жойга ҳам ёниши мумкин.

Бу ҳолат киноплёнка тайёрлашда селлюлоидни алмаштириши мумкин бўлган бирор бошқа излашга мажбур қилди. Ўз вақтида шу мақсадда ҳатто металгча бўлган турли моддалар таклиф қилинди; бунда юпқа металл ленталардаги тасвир ёруғ тушганда проексияланиши керак эди.

Бундай моддалар ичида энг тарқалгани атсетилселлюлоза бўлди.

Атситселлюлозали ёки бошқача айтганда атсетат плёнка селлюлозадан кўра кийинроқ ёнади ва осон ўчади.

Шу муносабат билан атсетат плёнкани селлюлозага нисбатан “ёнмас” деб аталди, аммо номни фақат шартли тушуниш лозим.

Ўз кимёвий таркибига кўра атсетилселлюлоза селлюлозанинг цирку кислотаси эфиридан иборат ва тозаланган селлюлозани музли цирку кислотаси билан цирку ангидридика олтингугурт кислотаси ёки рухнинг кичикроқ аралашмаси ишлов бериш натижасида олинади: бу аралашма атсетилланган селлюлоза реаксичсини кучайтириб юборади. Реакция пайтида кучли иссиқлик ажралади ва реакцияга киришган қоришма муз билан совутилади.

Реакция натижасида турли нитро эфирлар (моно, ди-, тринитратлар) аралашмаси ҳосил бўладиган селлюлозани нитратлаш реакциясидан қарқли селлюлозани атсетирирлаш одатда триатсетатга олиб келади.

Аммо бу маҳсулот аралашмаларга нисбатан ўз муносабатига кўра ноқулай ҳисобланади: у хлороформда аралашмада ва анчайн қулай атсетон сингари аралашмаларда эримади. Шунинг учун олинган триатсетатдан диатсетат олиш мақсадида деатсетирирланади. Бу атсетонда яхши эрийди.

Триатсетат ҳосил қилиш ракцияси бир неча соат давом этади ва натжада шаффоф елимшаксимон масса олинади, у баъзи органик эритмаларда яхши эрийди, лекин сувда эримади. Унинг бу хусусиятидан атсетилселлюлозани соф ҳолда олиш имконини беради: агар атсетирирлаш реакциясидан кейин пайдо бўлган массани сувли бакка киритилса, бунда атсетилселлюлоза чўкинди сифатида тубга ўтиради, у йиғилади, ювилади ва сентрофугда сувни сиқилганидан кейин коллоксилинга ўхшатиб вакуумда киритилади.

Нитротселлюлозага ўхшаб атсетилселлюлоза ҳам софҳолдамстаҳкам плёнкани бера олмайди ва айниқса трифенилфосфат улардан энг маъқуллари ҳисобланади.

Атсетонда атсетиллюлозани эритгандан ва пластикикаторлар қўшилганидан кенйн ҳосил бўлган куюқ суюқлик босим остида филтрланади ва плёнка тайёрлаш учун селлюлоддан хизмат қиладиган машинага тушади.

2.2. Янги услубларнинг кашф этилиши.

Дастлаб плёнка тайёрлаш учун 50 метргача узунликдаги стол ҳосил қилиб горизонтал ҳолатда ёнма-ён ўрнатилган қалин кўзгули ойна қўлланади. Бу стол устида бўйламасига селлюлоид қоришмага солинган идиш ҳаракатланади, ундаги тешиқдан ойнага қоришма оқиб чиқади, идишдан текис оқиб чиқиб ойна юзини юпка парда бўлиб қоплайди. Бу усулдан тез орада кечиб юборилади, негаки, биринчидан ,селлюлоидда ойна чоклари изи қолади, иккинчидан эса истъмолчи анча узун бўлган плёнкани талаб қилади.

Шунинг учун “” Истмен-Кодак фабрикаси тез орада барабанларда (троммелларда) плёнка тайёрлашга ўтди. (6 расм)

Барабан катталги плёнка тайёрлашни ва ташишни қийинлаштирганлиги бу машинанинг камчилиги ҳисобланади.

Шунинг учун тез орада барабанлар алоҳида қисмлардан йиғилаган ҳалқали машиналарга алмаштирилади (7- расм). Бу қурилма ҳам айрим қисмлар орасидаги чоклардан иборат жиддий камчиликдан иборат бўлди, шунинг учун плёнка ишлаб чиқариш техникаси лентали машина билан ўз тақомилига эришди (8-расм).

Плёнкани суғориш учун фабрикаларда икки тизим филвери қўлланади.

Биринчиси- қуювчи филвер (9-расм) икки қисмдан иборат: суғорувчи камера-ИИ ва заҳира камера-И. Камера ИИ олд томонида 0 тегишли бўлади, ундан коллодий оқиб чиқади.

Унинг кенглиги олд деворни қўтариш ва тушуриш билан ва А винтлар ёрдамида тартибланади. Тешик олдидаги камера ичида эгилувчан д тўсиқ бор, у винтлар ёрдамида айрим қисмлари ёки бутун узунлиги бўйлаб букилиши мумкин. Бу тизим филвердан машина лентасига оқиб тушаётган коллодий қатлами қалинлигининг аниқ тартибланиш имконини беради. Иккинчи тур ҳисобланган сурковчи филвера (10-расм) бутун узунлиги бўйлаб коллодий оқиб чиқадиган тешикдан иборат.

Цирковчи филвера қуювчига қараганда анча содда ва ишончлироқ ишлайди. Плёнка тайёрлашда спирт ва эфирдан ибора қиммат эритувчилар кўп миқдорда сарфланади, улар мустаҳкамроқ плёнка олиш учун имкон борича сувиз бўлиши керак. Негаки плёнка қуритилаётганда ёпиқ каналлардан ўтади, бу эритувчиларни тутиб қолиш имконияти бор ва улардан яна фойдаланиш мумкин, уларни ҳавога чиқариб юбориш анча зарар келтиради ва ёнғин хавфини ҳосил қилади.

Рекупаратсион ускуналарда деб номланган эритувчилар қайтариб олинади. Эритувчилар буғидан иборат, улардан биридаги ҳаво яхшилаб совутилади. Бунда эритувчилар буғи суюқликка айланади, у кейин спирт ва эфирни ажратиб олиш учун қайта ҳайдалади.

Бошқа ускуналарда эритувчилар буғини ютиш учун крезол сингари уларни ютувчи айрим моддалардан фойдаланилади.

Крезол кўмирни қуруқ ҳайдаганда олинadиган суюқликдан иборат бўлади. 130 даражагача қиздирилганда крезол эритувчиларни қайтариб беради ва уларни яна ютиш учун қўллаш мумкин бўлади.

Шу йўл билан тайёрланган плёнка асосининг кенйчалик юзасига махсус ишлов берилади, шунда эмулсия қатлами асосга мустаҳкам бирлашади. Асос юзасини бундай тайёрлаш икки усул билан амалга оширилади. Биринчи усулда плёнка юзасига ўтувчи ишқор эритмаси билан ишлов берилади, сувда бироз шишади ва эмулсия билан яхшироқ ёпишади.

Бошқа усулда селлюлоид ва атсетат плёнкага атсетон ва спирт аралашмаси цирка кислотаси билан елимшак эритмасидан иборат таг қатлам сурилади. Бу ҳолатда плёнка юзаси ҳам бироз кўпчийди, шу билан бирга елимшак у билан елимшак эмулсиясини ёпишувини таъминлайди. Таъкидлаш

жоизки, бу турдаги тагқатламнинг ҳам камчилиги бор, у ҳам бўлса кислота реакциясига эга бўлиб, эмулсиясига таъсир қилади, унинг ёруғликни хис қилишини сусайтиради ва тайёр плёнканинг сақланиши қобилятини камайтиради.

Тагқатлам билан қопланган плёнка қуритилади ва сўнгра ўралади, шундан кейин эмулсия қуйиши учун машинага ўтказилади .

Плёнканинг бир томонига тагқатлам бериш билан бирга унинг бошқа томонига юза ҳосил қилиши учун алоҳида лок қопланади. Агар плёнкани рангли тайёрлаш зарур бўлса, лок ёки бевосита малаксерга тегишли рангланинг спиртли бўёқ аралашмалари қўшилади. Тагқатлам берилганидан ва асос локлангандан кейин плёнкага эмулсия қўйиш учун қўйиш цехига ўтказилади.

Плёнкага эмулсия қўйиш учун мўлжалланган машиналар умумий қуринишида қуйидагилардан иборат бўлади. Қайноқ сув билан иситиладиган тоғорада мавжуд бўлган эмулсия бошқалар ёрдамида плёнкага ўтказилади. Плёнкага эмулсия чўмилаётган валик ва отадиган валик ёрдамида икки хил усул билан берилади.

Биринчи ҳолатда асос валикни этиб эмулсияга ботиради ва шу йўл билан ҳўлланади. Бунда одатда автомат тарзда тартиблаб туриладиган эмулсия даражаси доимий бир хилда бўлишига эътибор бериши зарур

Иккинчи ҳолатда валик эмулсияга ботирилади, у айланаётиб эмулсия плёнкага отади, шу тарзда эгилган валикда ҳўлловчи дўнг ҳосил бўлади.

Чўмилаётган валик билан плёнкани суғориш.

Отаётган валик билан плёнкани суғориш.

Суғоришнинг кейинги усули маъқул ҳисобланади, негаки биринчи усулда эмулсия кўпинча асосининг томонига оқиб кетади.

Асос суғораётган мосламадн ўтиб, юқорига тик кўтарилади ва диаметрли барабан ичида ковакни эгади. Суғорилган асос ўтаётган барабан ичи совитилади, шунинг учун плёнка барабандалик пайтида совийди. Барабандан кейин плёнка барабандан кейин совитувчи плёнкага берилаётган эмулсия позитив учун 1 кв.м.га 150 куб см негатив плёнка учун 250 куб.см. бўлиши керак. Суғориш тезлиги одатда минутига 5-6 м.ни ташкил қилади.

Суғориш машинасида суғорилган асос қуритиш учун илгич ускунага ўтади. Бу ерда плёнка чексиз занжирлар ёрдамида ҳаракат қилаётган маҳсус мосламага автомат илинади ва 2,5-3 м. узунликдаги кўплаб микдордаги кунгура ҳосил қилиб осилиб туради. Чексиз занжирлар плёнкани 150 м. узунликдаги коридор бўйлаб ташийди, бу вақт давомида плёнка бутунлай қуришга улгуради ва қуритиш жойидан чиққандан кейин ўралади

Суғорилган асосни қуритиш жараёнида қуритиш жойининг айрим қисмларидаги ҳарорат даражаси катта аҳамиятга эга бўлиб қолади, бунда эмульсия қатлами эриб кетмаслиги, қуриган плёнка эса ғалтакка осон ўралиши учун намроқ бўлишига эътибор берилади. Қуритиш жойи қисмдан иборат бўлса, ҳаво ҳарорати тахминан қуйидагича бўлади:

биринчи қисмда 18-20 даражали қуруқ ҳаво берилади; кейинги қисмда ҳам 30-35 даража иситилган қуруқ ҳаво юборилади, ниҳоят, охириги қисмда 20-25 даражали нам ҳаво берилади.

Суғорилган ва қуритилган плёнка думалоқ пичоқ билан жихозланган кесиш машиналари билан тегишли стандарт асосида тор тасма шаклида узунасига кесиб чиқилади, бунда бир катта эндан 32 мм эндаги 16-17 тасма ҳосил

бўлиши керак. Яхшилаб назорат қилинганидан кейин кесилган плёнка перфоратсион машинага ўтади, махсус қора қоғозга ўралади ва металл қутичаларга солинади

Назорат саволлари

1. Кўргазма қуролларида фойдаланиш услубларини кўрсатинг?.
2. Портрет тушунчасини изоҳланг?
3. Қандай портрет турларини биласиз?
4. Портретларни суратга олишда табиий ёруғликнинг аҳамияти қандай?

Фойдаланилган адабиётлар

1. David Praker Basics “Photography_Composition” 2004 yil Korea
2. И.Мелиқўзиев. “Кинотелеоператорлик маҳорати амалий бадиий фотосуратга олиш жараёни”- Ўқув қўлланма. Тошкент, 2014й.
3. И.Мелиқўзиев. “Фотокомпозиция (кўп камераларда тасвирга олиш услуби)”- Ўқув қўлланма . Тошкент, 2014 й.

3-мавзу: Фотокомпозиция фанининг илғор хорижий тажрибаларини таҳлил қилиб, илмий изланишлар олиб бориш методикаси.

Режа:

3.1. Замонавий педагогик технологиялар орқали фотокомпозиция фанини ўқитишни лойиҳалаш.

Таянч иборалар: Фотограф, Образ, ёруғлик, ракурс, постановка, тасвир, композиция, монтаж, Фотокамера, услуб.

3.1. Замонавий педагогик технологиялар орқали фотокомпозиция фанини ўқитишни лойиҳалаш.

“Фотокомпозиция” фанини ўқитиш услуби методик жиҳатдан оддийдан мураккабга қараб йўналтирилган бўлиб, фотографиянинг энг асосий элементларини ўрганиш ва уни бадиий ечим имкониятларини назарий билимларидан амалиётда қўллаши кўзда тутилган. Ҳар бир босқичдаги амалий ишлар аввалги қилинган ва олинган билимларга асосланиб ривожлантириб борилади.

Барча назарий ва амалий ишларни ўқитувчи бошчилигида олиб борилиб, талабага таҳлил қилиш усуллари ўргатиб борилади.

Маъруза ва амалий машғулотларда мос равишда илғор педагогик технологиялардан фойдаланилади.

Аудиториядан ташқари мустақил таълим талабаларнинг фан доирасидаги билимларини янада чуқурлаштиришга, мустақил равишда янади ривожлантиришга яқиндан ёрдам беради, жумладан, санъатга оид илмий манбалар устида илмий тадқиқотлар олиб боришни ривожлантириш, миллий ва жаҳон кино мактаблари ва йўналишлари ютуқларини таҳлил қилиш, бадиий тафаккур маданиятини ва бутунги куннинг санъат амалиётини танкидий ёндошув орқали ўзлаштириш малакасини шакллантириш. Фаолиятнинг бу тури – топшириқларнинг куйидаги рўйхатини қамраб олиши мумкин: ўқув дастурига киритилмаган айрим масалаларни назарий жиҳатдан мустақил тадқиқ этиш, кенг камровли амалий материални мустақил таҳлил этиш, танкидий таҳлил, кинотелеоператорлик санъатини тушуниш ва хоказолар.

Талабалар аудитория машғулотларида профессор-ўқитувчиларнинг маърузасини тинглайдилар, мисол ва масалалар ечадилар. Аудиториядан ташқарида талаба дарсларга тайёрланади, адабиётларни конспект қилади, уй вазифа сифатида берилган мисол ва масалаларни ечади. Бундан ташқари айрим мавзуларни кенгроқ ўрганиш мақсадида қўшимча адабиётларни ўқиб рефератлар тайёрлайди ҳамда мавзу бўйича тестлар ечади. Мустақил таълим натижалари рейтинг тизими асосида баҳоланади.

Уйга вазифаларни бажариш, қўшимча дарслик ва адабиётлардан янги билимларни мустақил ўрганиш, керакли маълумотларни излаш ва уларни

топиш йўллари аниқлаш, интернет тармоқларидан фойдаланиб маълумотлар тўплаш ва илмий изланишлар олиб бориш, илмий тўғарак доирасида ёки мустақил равишда илмий манбалардан фойдаланиб илмий мақола ва маърузалар тайёрлаш кабилар талабаларнинг дарсида олган билимларини чуқурлаштиради, уларнинг мустақил фикрлаш ва ижодий қобилиятини ривожлантиради. Шунинг учун ҳам мустақил таълимсиз ўқув фаолияти самарали бўлиши мумкин эмас.

Уй вазифаларини текшириш ва баҳолаш амалий машғулоти олиб боровчи ўқитувчи томонидан, конспектларни ва мавзунини ўзлаштириш даражасини текшириш ва баҳолаш эса маъруза дарсларини олиб боровчи ўқитувчи томонидан ҳар дарсида амалга оширилади.

Аудиториядан ташқари мустақил таълим талабаларнинг фан доирасидаги билимларини янада чуқурлаштиришга, мустақил равишда янади ривожлантиришга яқиндан ёрдам беради, жумладан, санъатга оид илмий манбалар устида илмий тадқиқотлар олиб боришни ривожлантириш, миллий ва жаҳон кино мактаблари ва йўналишлари ютуқларини таҳлил қилиш, бадиий тафаккур маданиятини ва бутунги куннинг санъат амалиётини танкидий ёндошув орқали ўзлаштириш малакасини шакллантириш. Фаолиятнинг бу тури – топшириқларнинг куйидаги рўйхатини қамраб олиши мумкин: ўқув дастурига киритилмаган айрим масалаларни назарий жиҳатдан мустақил тадқиқ этиш, кенг камровли амалий материални мустақил таҳлил этиш, танкидий таҳлил, кинотелеоператорлик санъатини тушуниш ва хоказолар.

Талабалар аудитория машғулотида профессор-ўқитувчиларнинг маърузасини тинглайдилар, мисол ва масалалар ечадилар. Аудиториядан ташқарида талаба дарсларга тайёрланади, адабиётларни конспект қилади, уй вазифа сифатида берилган мисол ва масалаларни ечади. Бундан ташқари айрим мавзуларни кенгрок ўрганиш мақсадида қўшимча адабиётларни ўқиб рефератлар тайёрлайди ҳамда мавзу бўйича тестлар ечади. Мустақил таълим натижалари рейтинг тизими асосида баҳоланади.

Уйга вазифаларни бажариш, қўшимча дарслик ва адабиётлардан янги билимларни мустақил ўрганиш, керакли маълумотларни излаш ва уларни топиш йўллари аниқлаш, интернет тармоқларидан фойдаланиб маълумотлар тўплаш ва илмий изланишлар олиб бориш, илмий тўғарак доирасида ёки мустақил равишда илмий манбалардан фойдаланиб илмий мақола ва маърузалар тайёрлаш кабилар талабаларнинг дарсида олган билимларини чуқурлаштиради, уларнинг мустақил фикрлаш ва ижодий қобилиятини ривожлантиради. Шунинг учун ҳам мустақил таълимсиз ўқув фаолияти самарали бўлиши мумкин эмас.

Уй вазифаларини текшириш ва баҳолаш амалий машғулоти олиб боровчи ўқитувчи томонидан, конспектларни ва мавзунини ўзлаштириш даражасини текшириш ва баҳолаш эса маъруза дарсларини олиб боровчи ўқитувчи томонидан ҳар дарсида амалга оширилади.

Назорат саволлари

1. Кадр композитсияси нима?
2. Тасвирда композитсион қонун қандай шаклланади?
3. Композитсиянинг асосий қонунларини сансб ўтинг.
4. Ғоявий композитсион безак нима?
5. Ғоя нима?

Фойдананилган адабиётлар

- 1.Исмаилов А.И. “Кинотелеоператорское мастерство” -Дарслик. Тошкент, 2004-й.
- 2.Blain Brown. “Cinematography. Theory and practice imagemaking for cinematographers and directors” -TR850.B7598. Darslik. 2012-USA.
- 3.David Prakel “BASICS Photography COMPOSITION” Copyright © AVA Publishing SA 2006-USA.
- 4.Исмаилов А.И. “Живопись со светом в творчестве Витторио Сторраро”-Ўқув қўлланма. Тошкент,2005-й.
- 5.И.Мелиқўзиев. Кинотелеоператорлик маҳорати (бадий фотография: шаклланиш ва тараққиёт жараёнлари) Дарслик. Тошкент, 2017-й.

4-мавзу: Узоқ тарихга эга ўзбек рассомлари ишлари, композиция яратишдаги методлари тажрибаларидан амалий машғулотларда фойдаланиш.

Режа:

4.1. Композиция нима ва Композиционлик белгилари нимада? У қандай рецептлардан ташқари эканини ўрганиш.

Таянч иборалар: Фотограф, Образ, ёруғлик, ракурс, постановка, тасвир, композиция, монтаж, Фотокамера, услуб.

Композиция бу нима? Композиционлик белгилари нимада? У қандай рецептлардан ташқари? Композиция – турли вақтли синтези бўлса, «лаҳза»ни тасвирлаш вазифаси – композицияга қарши. Бироқ бу алоҳида яхлит образ қуришнинг жуда қийин вазифаси. Ҳар қандай лаҳза вақт боришида боғламдир. Композиция асоси – тасвирлашнинг фақат текислик омиллари бўлса, композицияни чуқур фазовий бўйсундирилиши нотўғри. Хўш, унда текисликда нотекис фигуралар ва учўлчамли дунёни тасвирлаш масаласи нимада? Композиция турли кўриш позициялари синтезининг ифодаси бўлса, импрессионистик пейзаж ҳавасқор содда «нусхаси» каби композицияга қарши. Лекин импрессионистларга оддий нусха кўчириш вазифаси тегишли деб айтиб бўладими? Импрессионистик пейзаж бошқаларга нисбатан кўпроқ даражада ифодаланишдир. Композициянинг муҳим белгилари. Композициянинг асосий белгиси яхлитликдан бошлаш табиий. Бу белги менга маълум таърифларда очик ёки яширин мавжуд. А. А. Фаворскийнинг турли фазовий ва турли вақтий яхлитликнинг кўринувчи шакли ҳақидаги Б.А. Успенский ва Л.Ф. Жегиннинг кўриш позициялари синтези, К.Ф. Юаннинг – яхлит конструкция, ягона тузилиш ҳақидаги гапларини эслаймиз. Энди гуманитар фанлар, шу жумладан санъатшуносликка ҳам синтез, конструкция, тузилиш сўзлари мустаҳкам кириб олган. Санъат тўғрисида гап кетганда улар «бутун», «яхлитлик» сўзлари каби композиция тўғрисида гапирганда пайдо бўлувчи оддий сўзлар бўлиб қолган. Бу ерда чегаралаш лозим. Тузилиш, конструкция, композиция – яқин тушунчалар. Турли ҳодиса ва фанларга тегишли диффузли маънолар оиласини ифодаловчи сўзлар. Бир фанларда бу сўзлар қатъий атамалаштирилган. Унда улар тушунчаларни ифодалайди. Масалан, «тузилиш» (молекулалар) кимёда атама ва унинг маъноси ҳақида баҳс пайдо бўлмайди. Тилшуносликда «тузилиш» сўзини атама қилишга ҳаракат қиладилар. Бироқ унинг маъноси ҳали диффузли бўлиб қолади. Санъат назариясида бу сўзнинг маъноси яна ҳам камроқ тушунарли. «Тузилиш» сўзи билан бу ерда ечиш керак бўлган турли тушунчалар тугунини англатади. «Тузилиш» умумий тушунчаси ҳали

мавжуд эмас. Санъатнинг алоҳида турига нисбатан у жуда ҳам абстракт бўлмасмикан? Турмуш буюмлари ва техникаси соҳасида одатий бўлган маъноси жиҳатидан анча аниқроқ «конструкция» сўзи санъат соҳасида, ҳатто амалий санъат соҳасида ҳам, «тузилиш», «композиция» сўзлари билан алмашиб анча ноаниқ сўз бўлиб қолади. Ҳатто меъморчиликда «конструкция» сўзи икки маъноли. У ёки статика қонунлари ва материал хусусиятлари бўйича бино қисмларининг соф қурилиш бирлаштирилишини ёки инсон ҳаёти ва фаолияти учун конструкцияни ҳам англатади.

Рассомларда ёруғлик – сояли расмга тескари конструктив расм ҳақида гапириш қабул қилинган. Буюм тузилишини ифодаловчи расм кўзда тутиладигандек кўринади. Лекин нима учун унинг тузилиши ёруғлик сояли расмда ифодалана олмас экан? «Композиция» сўзи мусиқада атамалаштирилган. Бироқ композициянинг мусиқашунослик таърифи асарнинг умумий режаси каби, унинг йирик қисмларга бўлини каби, ушбу асар тури учун анъанали тақсимланиши (триптих қисмлари ёки драманинг анъанали беш кўриниши каби) жуда формал, уларни аниқ шакллар таҳлили билан тўлдириш истаги пайдо бўлади. Компонентлаш – бу нафақат қисмларга ажратиш, балкибоғлаш ҳам эмасми? «Композиция» сўзи адабиёт назариясида ҳам деярли атамалаштирилган. Бироқ мусиқашуносликка тескари асарни анъанавий берилган қисмларга ва умуман йирик қисмларга бўлишга тескари асарнинг умумий формал режасини бунда архитектоника деб аташади. Композиция эса матнда мўайян материалнинг жойлаштирилиши ёки ҳикоялашда нуқтаи назарлар алмашуви каби тушунилади. Кейинги вақтда айнан «нуқи назарлар» алмашувини баъзан композиция поэтикасидаги асосий тамойил деб аташади. Аниғи шуки, «тузилиш», «конструкция», «композиция» сўзлари асосида яхлитлик тушунчаси бор, у қисмлар ва бутунликнинг турли турдаги нисбатларини қамраб олади. Сўзнинг умуман маъносида композиция деб қуйидаги шартларни қониктирувчи яхлитлик таркиби ва қисмларининг жойлашувини аташ мумкин бўларди: 1) бутунликнинг бирон қисми яхлитликка зарар етказмасдан олинishi ва алмаштирилиши мумкин эмас; 2) қисмлар бутунга зарарсиз ўринларини алмаштира олмайди; 3) бутунга зарар етказмасдан биронта ҳам янги элемент унга қўшила олмайди. Эстетик адабиётда бундай турдаги таърифлар кам эмас. Улар биринчи қарашда жуда ишонарли кўринади. Аслида абстракт таъриф ҳар қандай бадиий ҳодисалар, ҳатто, қисмлар нисбий мустақилликни сақлаб қолувчиларга (драма, симфония, триптих) ҳам тўғри келади. Бироқ келтирилган формула композиция таърифи бўлиши учун жуда ҳам кенг. У яхлитлик умумий тушунчасига кирувчи унинг зарур белгиларини кўрсатиб ўтади. Ушбу формуладан фойдаланиб аниқ ҳодисада (хусусан, картинада) композицион бирликни нокомпозициондан фарқлаб бўлмайди. Аслида кадрдаги чизиқларнинг ҳар қандай жойлашуви, тасвирланган фазодаги буюмларнинг исталган жойлаштирилиши кадр билан

чекланган бирлик – яхлитликни ташкил этади. Бутуннинг исталган сезиларли элементларини олиб ташлаш ёки жойларини алмаштиришда, ёки кадрни кенгайтиришда яхлитлик ўзгаради. Бу, маълумки, нафақат расмга, балки тасвирлашнинг бошқа турларига ҳам тегишли. Бутунлик нафақат расмнинг соф кўрсатилишида, балки исталган тасвирнинг соф кўрсатилишида, нафақат расмнинг бир қисмини олиб ташланишида, балки бошқа тасвирнинг ҳам қисмини олиб ташлашда ўзгаради. Текисликка ташланган бир сиқим кум зарралари ҳам бутунликни ташкил этади. Эҳтимоллик қонунларига асосан кум зарралари тенг ораликлар ёки тўғри гуруҳлар билан юзага ётмайди, доимо тасодифий гуруҳларга гуруҳланади. Кум зарраларининг қисмини олиб ташланг. Бутунлик ўзгаради. Кум зарраларини қайта қоқинг. Уларнинг жойлашуви ўзгаради, бутунлик ҳам ўзгаради. Янги бутунликда бирликнинг абстракт формуласи яна риоя қилинади. Композицияни яратиш ёки тасодифий гуруҳларда композицияни кўриш учун ҳамма гуруҳларни бирон-бир қонун, ички боғланиш билан боғлаш керак. Биз гуруҳлар ритмини ташкил этишимиз, кумлар гуруҳининг буюмлар билан ўхшашига интилишимиз, картина тасвири йўлига туришимиз мумкин. Шундай қилиб, биз қонуний бутунликни яратувчи боғланишлар билан тасодифий бирлик элементларини бирлаштириш мақсадини кўзлаймиз. Композиция, тузилиш, конструкция тушунчаларини фарқлаш учун умумий йўл бутунни қисмларга ажратиш қонуни, бутунликнинг қисмлардан синтезлаш қонуни, қисмлар ва боғланишлар характери. Бу уч тушунчадан энг умумийси – тузилиш тушунчаси. «Тузилиш» сўзининг турлича қўлланиши бутун ва қисмлар нисбати алоҳида кўринишини ажратишга имкон беради. Тузилиш бутун сифатида ўзаро қонуний боғланган қисмлардан иборат бўлиб, уларни тасодифий бўлаклардан фарқли бутуннинг компонентлари ёки элементлари деб атаймиз. Тузилиш элементлар орасидаги боғланишлар ягона характери, шакл ҳосил бўлиш ягона қонуни билан аниқланади. Боғланишлар характери олдиндан кўрсатилмайди, чунки у тузилиш тўрини аниқлайди (функционал тузилиш, композицион тузилиш ва ҳоказо). Тузилиш яқунланган бутунликдан иборат бўлиши шарт эмас. Дарахт тузилишини сақлаб қолган ҳолда ўсади, шохланади. Тузилиши ўшандайлигича қолиб, тасвирлаш давом этилиши мумкин. Тузилиш элементлари, умуман айтганда, ўзгариши мумкин. Улар ўртасидаги боғланишлар умумий характеригина умумий «шакл ҳосил бўлиш тамойили» муҳим. Конструкция қисмлари алоҳида функцияларни бажаради; машиналар тугунлари ва механизмлари, тирик организм аъзолари ва органлари, турмуш буюмларининг фойдаланиш учун зарур қисмлари шундайдир. Бутуннинг машина билан ташқи ўхшашлиги, албатта, конструкцияни ташкил этмайди ва ҳатто антиконструктив бўлиши мумкин. Конструкция ёпиқ бутунлик бўлиши шарт эмас. У ёпиқ ҳам (тугалланган) ва очик ҳам бўлиши мумкин. Янги тугунлар, боғланишлар кўшиб конструкцияга қўшимча функциялар маълум қилиш мумкин.

Конструкция қисмлари унинг функционал бирлигини бузмасдан тўлдирилиши ва алмаштирилиши мумкин. Конструктив боғланишлар ҳамма ерда, исталган тузилишларда бор, чунки тузилишлар мўайян функцияларни бажаради. Шундай қилиб, конструкцияни бутун ва унинг компонентлари орасидаги боғланишлар алоҳида характериға эға бўлган тузилиш сифатида қараш керак. 9-расм. Композиция компонентлари орасидаги боғланишға мисол. Конструкция элементлари бутун билан ва ўзаро функционал боғланган. Бутун ва унинг компонентлари ўртасидаги боғланишнинг алоҳида характери композицияни ҳам, хусусан санъат асари композициясини, тузилиш тури каби аниқлайди. Тузилиш, умуман айтганда, ёпиқ бутун бўлмай, унинг яхлитлиги – шакл ҳосил қилиш ягона тизимида бўлса, композиция – доимо ёпиқ тузилиш. Композиция қисмлари ўзаро боғланган, бироқ улар бутун билан боғлангани туфайли ҳам ўзаро боғланиши шарт. Композицион бутунликни юзаға келтирувчи боғланишлар – бу, биринчидан, конструктив боғланишлар. Картинада бу – ранг ва чизиқлар аналогияси ва контрастлари, асосий доғ, буюмнинг ажратилиши, асосий буюмлар ҳолатидаги қаторлар ва контрастлар, фазовий тузилиш ва ҳоказо. Санъат асари композицияси, шу жумладан расм композицияси, иккинчидан – маъно яхлитлиги. Конструктив марказ кўпинча маъно тугуни бўлади. Расмда конструктив боғланишлар вазиқалари – маъно жиҳатдан боғланишларни яратиш ва мустаҳкамлаш зарур. Конструктив боғланишлар ушбу санъат тури исталган воситалари билан яратилиши мумкин. Уларнинг вазиқаси – кўришни осонлаштириш ва қабул қилиш учун ажратиш, баъзан эса маънавий, ички боғланишларни айтиб туриш. Санъат асари композицияси ҳамма вақт тушуниш учун конструкция, маъно учун конструкциядир. Ички маъно жиҳатидан боғланишлар – санъат асари учун специфик боғланишлар тури. Улар конструктив боғланишларға асосланади ва уларсиз ифодалана олмайди. Бироқ уларнинг асосий моҳияти - композицион бутунлик (мустаҳкамлиги)дир. Табиийки, композиция назариясида конструктив ва маъновий боғланишлар бирға қараб чиқилади. Биринчилари анча умумий характериға эға бўлиб, бизнинг санъатни умумий қабул қилишимиз табиатидан келиб чиқади, иккинчилари – конкрет бўлиб, ушбу алоҳида санъат асарида бўлади. Бири иккинчиси учун мавжуд бўлади. Тузилишда боғланишлар тури шакл ҳосил бўлиш қонуни сақлаб қолинсин деб элементлар умуман алмаштирилиши мумкин бўлса, композицияда ҳатто алоҳида компонентлар бутунға зарарсиз алмаштирила олмайди. Шундай қилиб, санъат асари композицияси маъно бирлиги билан боғланган қайд этилган элементли ёпиқ тузилишдир. Кўриб турибмизки, бу ерда «композиция» тушунчаси яхлитлик муаммоси доирасидан яқин тушунчалар қаториға қўйилган. Текисликда сюжет тузилишини биз картина композицияси деб атаймиз, бироқ картина композицияси мақсади ва шакл ҳосил қилувчи тамойили ўзича тузилиш эмас, маънодир. Конструкция

маънони ўзатиш вазифасини бажаради. Шундай қилиб, картина композицияси текисликнинг чегараланган бўлагида сюжетнинг тасвирий баён этишда пайдо бўлувчи маъно бирлиги билан яратилади. Санъатшунослик адабиётида одатда шакл ва мазмун бирлиги, улар диалектикаси тўғрисида фикр юритишади. Мазмуннинг алоҳида компонентлари бошқа компонентлар шакли бўлиб хизмат қилиши мумкин. Масалан, ранг доғларининг тақсимланиши «геометрик» шаклларига нисбатан текисликда ранг мазмун сифатида чиқади. Бироқ унинг ўзи ҳам буюм - тасвирий мазмунини, фазони ва ҳоказо ўзатиш учун ташқи шаклдир. Буюм мазмуни ўз навбатида ғоявий мазмун шакли, мавҳум тушунчалар (аллегория) учун шакл бўлиши мумкин. Композициянинг тасвир таркиби ва қисмлар жойлашуви ва унинг маъносига тегишли бўлмаган тасвирлаш воситалари тизими сифатида таҳлилини етарли эмас деб ҳисоблаш керак. Композиция қонунларининг усулий тушунилиши ташқи бирлик қонунлари, шу жумладан конструктив шакл қонунлари ҳам, унинг шакл ҳосил қилувчи кодига сингмайди. Композицияни фақат буюм – тасвирий мазмуни жиҳатидан таҳлилини ҳам етарли эмас деб ҳисоблаш керак. Ушбу сюжет учун буюмларни танлашдаёқ маъно ипи бўлса ҳам. Масалан, Рембрандт картинасидаги дайди ўғил яланг оёқлари ёнида ётган пойабзал ғижими образли маъно касб этади. Образли маъно биринчи планда оёқлар ҳолати билан ҳам рангли паста оғирлиги билан ҳам бойитилади. Оёқлар ва пойабзал «диққатни қаратади» нима учун? Буюм – тасвирий мазмун, албатта, картинанинг муҳим компоненти тасвирий санъат сифатида. Бироқ картина мазмуни эмоционал мазмунни ҳам шубҳасиз ўз ичига олади. Баъзан мазмун тимсолий бўлади. Баъзан картина бошқача ифодаланади. Бир буюмли мазмун ортида матн остида бошқа нарса яширинади. Бироқ мазмун қанчалик мураккаб бўлмасин, у албатта ягона маъно билан боғланган, бу боғланиш эса ўз ифодасини композицияда топади (маъно учун конструкцияда). Афсуски, санъатшунослик адабиётида кўпинча «композиция» сўзлари билан номланган ва мазмун билан боғлиқ бўлмаган формал таҳлил билан, ё буюмтасвирий мазмун билан келиштирилган таҳлил билан чегараланган. Композицион воситалар характери мазмун характерига боғлиқ. Тасвирий, ғоявий, эмоционал, тимсолийликнинг мураккаб бирлигида мазмуннинг алоҳида компонентлари асосий, бошқалари – иккинчи даражали бўлиши, умуман айтганда, умуман бўлмаслиги ҳам мумкин. Масалан, лирик пейзажда (10 – расм) тимсолий матнни излаш кулгили. 10 – расм. Н.Г. Карахан. Тоғларда баҳор. Пейзажда бошқача ишора бўлса, композиция тури ҳам, композицион боғланиш ҳам ўзгача бўлади. Шу билан бирга кўриш, завқ олиш диапазонида лирик оҳанг, эмоционал тон ўз кучини йўқотади. Мазмун одамларнинг тўқнашуви мураккаб картинаси бўлса, ичкарига ёйилган саҳна табиийдир, ва умуман шартли бўшлиқ алоҳида оқланишини талаб этарди. Ёруғлик-соя бўлмаса ёки шартли бўлса, текисликка интилиш мазмунда эса –

рамзийликка интилиш бўлиши. Рассом ёруғликни восита сифатида қайд этса, ёруғлик муҳитининг амалга ошуви, чуқур фазонинг ёруғлик билан ўзаро таъсири шубҳасиздир. Композиция типологияси мазмун типологияси асосида тузилиши керак. Композицион воситалар чегараланганлигининг жуда яққол мисолларини баъзан маълум мазмунга интилувчи нофигуратив рассомчилик намоён этади (экспрессив абстракционизм). Ўзбек сўзанасидаги қизил фонда бир маромда жойлаштирилган қуёшнинг шартли тасвирларидан иборат. Яширин тимсолни билмаганда ҳам сўзананинг эмоционал таъсири маълум. Сўзана – қувонч, ёруғликни ифодалайди. Ўзбек сўзанази Бироқ, унга композицион марказ, ушбу формат ҳам, ушбу ҳолат ҳам керак эмас. Фақат ранг ва безак ўйнайди. Нофигуратив рассомчилик асарида ҳам композицион тугун йўқ, чунки маъно тугуни йўқ. Энг яхши ҳолда маъно муаллиф номлашидан ўқиб олинади. Яхши компановкаланган расмда композицион ва маъновий марказ муаллиф номлашидан мустақил осон топилади. У ҳамма боғланишларни сақлайди. Нофигуратив рассомчилик геометрик варианты образларида композиция қонунларининг тузилиши тажрибалари (Малевич, Мондриан) композиционликни тўғрилиқка, доимийликка, барқарорликка олиб келади. Картина композицияси эса кўпинча қутилмаган, элементар шакллар мувозанатини изламайди, мазмун янгилигига қараб янги қоидалар ўрнатади. Нотасвирий доғларнинг доимий такрорланиб жойлашуви фақатгина панжарани, «обойларни»гина ташкил этади. Бунда элементлар ўртасида боғланишлар исталганча тўғри бўлиши мумкин, улар ёйилган композицияни пайдо қилмайди, чунки мазмундан фақат из, маъно нури, эмоциялар қолади. Бу шакл мазмуннинг шаклга «ўтиши» каби ўзининг «мазмун шакли бўлиш» моҳиятини рад этиб соф шакл бўладиган ҳол. Бу шундай қолки, конструктив боғланишлар маъносиз, конструкция маъно ифодалаш учун керак бўлмайди. Абстракт рассомчиликда тўлиқ боғлиқсизликни улуғлаш ҳам энди мавжуд, у текисликларни доғлар, тасвирлар қисмлари, чизиқлар билан ихтиёрый тўлдиришга хос – устма-уст, ёнма-ён, боғланиши тўғрисида қайғурмай, расм доғлари ва чизиқларининг боғланмасоик ҳоли руҳий касалларнинг баъзи расмларига ўхшаб кетади. Бунда буюмли мазмун парчалари бўлиши мумкин, лекин маъно йўқ. Бу алаҳлаш. Бироқ, алаҳлаш яширин ўйланган бўлиши мумкин. Уч ҳажмли фазони тузилиши, истиқбол ва пластика, буюмлар ва фигуралар жойлашуви, шиорлар ва ҳаракат – буларнинг ҳаммаси асар мазмунига қараб композицион аҳамиятга эга бўлади. Аниқ асарда мўайян омиллар устунлик қилади. Исталган алоҳида композицион омилга хос ва улардан исталганнинг туб мантиғини ифодаловчи икки асосий композицион тамойил бор: аналогия ва контраст. Санъат образларида аналогия ва контраст ҳаёт ватафаккур диалектикасининг ифодаланиши. Контраст образли зидликни ифодалайди, бироқ у бу орқали мустақкам образли боғлиқликни ҳам ўрнатади. Бундай текислик омили, вертикал каби, горизонтал ўқ ёки горизонтал ром четларини

кўзда тутиши шарт. Горизонтал борлигида вертикалнинг ички зарурати ҳам ўрин олган. Вертикал бўлиш учун чизик горизонтални кўзда тутати. Расм текислигида яққол ажралиб турувчи фигура янгиликни атрофидаги фон ҳодисасини юзага келтиради. Фон фигура ажралиб туриши учун зарур. Фигуранинг йирик масштаби расмда контраст масштаб билан таққосланишни кўзда тутати, у ўзида масштаб таққосланиш талабини жо этади. Чуқурлик ва текислик контрасти, очиқ ва тўқ ранглар контрасти, хроматик ва ахроматик, узилиш ва узлуксизлик, келаётган ва чекинаётган тўда, статика ва динамика контрасти, яқунланган ва тугалланмаган вақт контрасти: ҳамма нарсада контраст. Ушбу таъкидлашда катта ҳақиқат бор – контраст композициянинг асосий қонуни. Аналогия – универсал боғланишнинг бошқа шакли бўлиб, у текислик омиллардан бошлаб (ягона мавзунинг чизикли ва рангли вариациялари) сюжетлигача композициянинг исталган омилларига тарқалади. Эль Грекода шакл – вертикализм, бу аналогия вазифаларини бирлашувининг намоён бўлишидир. Джоттода алоҳида тарзда умумлаштирилган пластика – бу улар ўртасидаги аналогиядир. Ҳаракат ва ҳолатлар аналогияси – баъзан вариатив, баъзан оддий такрорланишга ўтувчи – фигураларда, дарахт ва қоялар шакли, архитектурада – унинг ўзида. Рубенсда – қуюндек чизиклар ва думалоқ шакллар аналогияси. Ишора қилувчи шакллар кўпинча аналогияларда ўз аксини топади. Аналогия ва контраст бир-бирини қўллади. Такомиллашган аналогиялар контрастларни кучайтиради. Контрастлар ривожланган тизимида эса аналогия кучли контраст бўлади. Юза сатҳидаги чуқурлик тасвири энди тасвирдаги энг «сирли» унсур бўлмиш юзада акс этган чуқурликнинг тасвирини ўрганайлик. Бир варақ қоғоздан иборат текис сатҳда чуқурлик тасвирини ҳосил қилишга қандай эришилади? Бунинг учун агар чуқурликни тасвирий тасаввур деб атасак, янада аниқроқ бўлади. Чунки чуқурлик ҳақиқий ботиклик, пастлик бўлмай, балки бу чуқурлик ҳақидаги тасвирий тушунчадир. Аммо шунга қарамай, тасвирда ўз аксини топган чуқурликни аниқ ҳис этамиз. Биз юза ва юзанинг сатҳи ҳамда тасвирнинг яссилиги ҳақида фикр юритган эдик. Маълумки, юзада тасвирланган ҳар қандай шакл ўша юзада тебранишлар ҳосил қилади. Тасвирни бирбири билан тўсиш, бир шаклни иккинчиси билан кесиш каби тасаввурни ўзлаштириш йўллари ҳақида биламиз. Бу тасаввур чуқурлик яшашга ҳам тааллуқлидир. Чуқурликни ифода этишда, турли хил режалар асосида масофа ҳисобланади. Нигоҳ ҳаракати мато юзасидан чуқурлик томон йўналиши мумкин бўлгани учун, рассомга бу ҳол йўналиш ҳисобланади. Бу жараённи шартли равишда ўз аниқ ифодаси ва хусусиятларига эга бўлган учта режага бўлиш мумкин. Бу — биринчи, ўрта ва орқа режалардир. Идрок этиш талабларига кўра, бу уч режани тасвирий юза тузилишида катта аҳамиятга эга бўлган баъзи бир хусусиятлар ташкил қилади. Ифода этилаётган жисмни макондан айириб томошабин ва рассомсиз ҳоли тарзда фараз қилайлик. У гўё бизга завқ берадиган, атрофимизни ўраб

турган турфа дуненинг бир бўлагидек туюлади. Шу китобда қуйидаги ҳол содир бўлади: биринчи режада — кўп ўринларни кўз кўрмай ўтказиб юборади, учинчи режада — буюм узоқлашганлиги сабабли барча икир-чикирлар аниқ кўринмайди. Аммо, иккинчи режада эса - буюмлар керакли даражада бўрттирилгани учун аниқ кўринади. Шундай вазият юзага келадик, унда бизга кўриниб турган буюмларни тасаввур этишимиз учун биринчи ва учинчи режалар аниқлигидан воз кечишимиз керак ёки агар ҳамма нарса бир хил аниқликда кўриниши учун орқа режани ўртагача, биринчи режадан эса иккинчи режа даражасига суриб қўйишимиз керак. Шунда барча режалар ўрта режа ҳолатида туриб қолади. Уларни бир хил сифатдаги аниқликда тасвир этиш мумкин бўлади. Тасвирий ифода қўш ўлчов шартига эга бўлади ва чуқурликнинг барча чизма сифатларини сақлаб қолади. У тасвирий юзада «ушланиб» қолади. Биринчи режа биз томон чексиз равишда ўзи чиқиб келавермайди, чуқурлик эса мавҳумлашади ва ниҳоят ҳосил бўла олмайди. Рангли композицияда бу жараён шундай кечадики, чуқурлик томон ҳаракатланаётган ранглар олдинги пландаги қиёфа, шакллар катталигининг ортиб боришига, зид ҳолда биринчи планни эгаллашига, учинчи пландаги режалар биз томон ҳаракатда бўлишига олиб келади. Аммо ранглар масаласида кенгроқ сўз юритишга тўғри келади. Маълумки, чуқурликни ифодалашда перспектива қоидасидан фойдаланилади, дедик. Бунинг учун аввало, тузилиши ҳар хил бўлган тартибларни ва уларнинг тасвирий ифода имкониятларини аниқлаб олмоқ зарур. Чизикли перспективада чуқурлик томон йўналиш биринчи пландан бошлаб, аниқроғи, «ромда» ёки юза четидан бошлаб ҳисобланади. Бунда параллел чизиклар уфқда (горизонтда) тўқнашади. Бу маконни хаёлий тасаввур этмоқ зарур, чунки кузатиш нуқтаси (узоқлашиш нуқтаси тасвир чегарасидан ташқарида) бўлиб, бу ҳолда буюмлар изчилликда жойлашади. Перспектива таркибининг яна бир неча хил тартиблари мавжуд. Биз, юқорида қисқача қилиб оддий чизмадаёқ кўзга ташланадиган қарама-қарши усулларни айтиб ўтдик, ҳолос. Тасвирий жараёнда рассом ўзини ўрта планда ҳис этади. Бунда, орқа ва олдинги планлар деформацияланади, яъни ўзгаради. Лекин умумий тасвирий юзанинг ифодасида сифатми, ўзгариш аниқ кўриниш ҳосил қилади, чунки юзадаги барча планлардаги ифода ўрта, энг фаол пландаги ифодага тенглашади. Ўрта план олдинги ва орқа планлар орасида қисилиб қолгандек туюлсада, тўғри қисқаришида ҳам, акс перспективада ҳам ҳеч нарса йўқотилмайди. Уйғониш даврида ишлаб чиқилган, ва айниқса, театр безак рассомчилигида муваффақиятли қўлланиб келинган чизикли перспектива объектив тасвирий ифода яратишга имкон бермайди. Бу ҳолда объект чексиз равишда узоқлашаётгандек хаёлий кўриниш касб этаётгандек туюлади. Тасвирий санъатнинг баъзи турлари (кубизм)да ҳам шунга ўхшаш ўзгаришлар юз берган эди. Византия ва рус иконаси ҳамда шарқ миллий мўъжаз суратларида акс перспектива тушунчаси

пайдо бўлиб, тасвирларнинг шу тарзда акс этиши ва шаклланишига имкон туғилган.

Назорат саволлари

1. Композиция бу нима?
2. Композиционлик белгилари нимада?
3. У қандай рецептлардан ташқари?

Фойдаланилган адабиётлар

4. David Praker Basics “Photography_Composition”2004 yil Korea
5. И.Мелиқўзиев. “Кинотелеоператорлик маҳорати амалий бадиий фотосуратга олиш жараёни”- Ўқув қўлланма. Тошкент, 2014й.
6. И.Мелиқўзиев. “Фотокомпозиция (кўп камераларда тасвирга олиш услуби)”- Ўқув қўлланма . Тошкент, 2014 й.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот. Фотокомпозициянинг замонавий техник таъминоти.

Ишдан мақсад: Фотокомпозициянинг замонавий техник таъминотини имкониятларидан фойдаланиш. Фотокомпозиция фанининг амалий кўникмалар орқали мустаҳкамлаб бориш. Ҳар бир мавзу юзасидан талаба маълум амалий кинокадр олиш.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар томонидан кичик гуруҳларга бўлиниб, улар ҳар бир вазифа бўйича берилган топшириқларни бажариш фотосуратга олиб, шарҳлаб бериш.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи талабаларни 4-гуруҳга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини аниқлаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлиги ҳақида маълумот беради. (дарслик, маъруза матни, интернет матераллари). Гуруҳларда иш бошлаш вақтини эълон қилади.

Гуруҳлардаги ҳамкорлик ишларининг такдимотини ташкиллаштиради ва бошқаради. Такдимот муддати 20 минутдан ошмаслигини эълон қилади.

Ўқитувчи ҳар бир саволга якун ясайди.

Машғулотни баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек талабалар билим савиясини шакллантиришга, тушунчаларидан тўғри хулосалар чиқаришига эътибор қаратади.

Мавзу бўйича якунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

- Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, хурмат билдириши керак.
- Ҳар ким актив, биргаликда, берилган топшириққа масулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.
- Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.
- Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.
- Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.
- Ҳар ким аниқ тушуниши керакки:
 - Бошқаларга ўргатиб ўзимиз ўрганамиз.
 - Кемага тушганнинг жони бир: ё бирга қутиламиз ёки бирга чўкамиз.

Топшириқни бажариш кетма-кетлиги ва регламенти.

1. Индивидуал ўқиш-2 минут.
2. Муҳокама қилиш –3 минут.
3. Презентация (такдимот) варағини тайёрлаш- 5 минут.
4. Презентация (такдимот) қилиш –5 минут.
5. Гуруҳлар бошқа гуруҳларни презентация (такдимот)лари вақтида уларни баҳолаш.
6. Баҳолаш натижаларини раҳбарга айтиш.

1-илова

Биринчи гуруҳ учун вазифа.

Саволлар.	Тушунча ва шарх	Изоҳ
Фотокомпозиция нима?		
Олинган фотосуратга изох беринг		
Замонавий техникаларни номларини келтиринг?		

Иккинчи гуруҳ учун вазифа.

Саволлар.	Тушунча ва шарх	Изоҳ
Фотоповильонда суратга олинг.		
Фотографияни моҳиятини очиб беринг.		
Суратдаги ёруғлик хақида тушунча беринг		

2-илова

Гуруҳни баҳолаш жадвали.

Гуруҳлар	Жавобларнинг аниқ, равшанлиги	Ахборотнинг ишончлилиги	Гуруҳ аъзосининг фаоллиги	Умумий баллар	Баҳо
1-гуруҳ					
2-гуруҳ					
3-гуруҳ					
4-гуруҳ.					

2-амалий машғулот. Фототасвирга олишда илғор хорижий тажрибаларни қўллаш.

Ишдан мақсад: Фототасвирга олишда илғор хорижий тажрибаларни қўллаш. Фотокомпозиция фани орқали бадиий фотографияни ўрганиш. Замонавий инновацион технологиялари ва ахборот ресурслари билан тўла таъминлаш.

Фан доирасидаги билимларини янада чуқурлаштириш. Санъатга оид илмий манбалар устида илмий тадқиқотлар олиб боришни ривожлантириш. Миллий ва жаҳон кино мактаблари ва йўналишлари ютуқларини таҳлил қилиш.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар томонидан кичик гуруҳларга бўлиниб, улар ҳар бир вазифа бўйича берилган топшириқларни бажариш фотосуратга олиб, кўргазма кўроллариининг турларини ва фарқларини аниқлаб бериш.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи талабаларни 2-гуруҳга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини аниқлаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлиги ҳақида маълумот беради. Тасвирга олиш ишларини бажаради..

Машғулотни баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек тингловчилар билим савиясини шакллантиришга, тушунчаларидан тўғри хулосалар чиқаришига эътибор қаратади.

Мавзу бўйича якунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги тингловчилар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

- Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, хурмат билдириши керак.
- Ҳар ким актив, биргаликда, берилган топшириққа масулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.
- Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.
- Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.
- Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.

Ҳар ким аниқ тушуниши керакки:
 - Бошқаларга ўргатиб ўзимиз ўрганамиз.
 - Кемага тушганнинг жони бир: ё бирга қутиламиз ёки бирга чўкамиз.

Топшириқни бажариш кетма-кетлиги ва регламенти.

1. Индивидуал ўқиш-2 минут.
2. Муҳокама қилиш –3 минут.
3. Презентация (такдимот) варағини тайёрлаш- 5 минут.
4. Презентация (такдимот) қилиш –5 минут.
5. Гуруҳлар бошқа гуруҳларни презентация (такдимот)лари вақтида уларни баҳолаш.
6. Баҳолаш натижаларини раҳбарга айтиш.

1-илова

Биринчи гуруҳ учун вазифа.

Саволлар.	Тушунча ва шарҳ	Изоҳ
Қандай ёрдамчи кўргазма қуроллардан фойдаландингиз?		
Олинган фотосуратга изоҳ беринг		
Замонавий техникаларни номларини келтиринг?		

Иккинчи гуруҳ учун вазифа.

Саволлар.	Тушунча ва шарҳ	Изоҳ
Натурада (табиий шароитда) суратга олинг.		
Фотографияни моҳиятини очиб беринг.		

Гурухни баҳолаш жадвали.

Гурух-лар	Жавобларнинг аниқ, равшанлиги	Ахборотнинг ишончлилиги	Гурух аъзосининг фаоллиги	Умумий баллар	Баҳо
1-гурух					
2-гурух					
3-гурух					
4-гурух.					

3-амалий машғулот: Фотокопозициянинг янги қирраларини таҳлил қилиш ва амалиётда қўллаш.

Ишдан мақсад: Фотокопозициянинг янги қирраларини таҳлил қилиш ва амалиётда қўллаш. Турли жанрларда ва соҳаларда оддий фото олишдан мураккаб бадиий фотография, профессионал кадрларни таҳлили билан мунтазам равишда раҳбар назорати остида шуғулланиб бориш. Якка машғулотлар талабада тажрибалар воситасида ўз ижодий йўналишини аниқлаш ва зарур кўникмаларни шакллантириш.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар томонидан кичик гурухларга бўлиниб, улар ҳар бир вазифа бўйича берилган топшириқларни бажариш фотосуратга олиб, кўргазма кўроллариининг турларини ва фарқларини аниқлаб бериш.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи талабаларни 2-гуруҳга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини аниқлаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлиги ҳақида маълумот беради. Тасвирга олиш ишларини бажаради..

Машғулотни баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек тингловчилар билим савиясини шакллантиришга, тушунчаларидан тўғри хулосалар чиқаришига эътибор қаратади.

Мавзу бўйича якунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги тингловчилар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, хурмат билдириши керак.

Ҳар ким актив, биргаликда, берилган топшириққа масулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.

Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.

Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.

Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.

Ҳар ким аниқ тушуниши керакки:

- Бошқаларга ўргатиб ўзимиз ўрганамиз.

- Кемага тушганнинг жони бир: ё бирга қутиламиз ёки бирга чўкамиз.

Топшириқни бажариш кетма-кетлиги ва регламенти.

1. Индивидуал ўқиш-2 минут.

2. Муҳокама қилиш –3 минут.

3. Презентация (такдимот) варағини тайёрлаш- 5 минут.

4. Презентация (такдимот) қилиш –5 минут.

5. Гуруҳлар бошқа гуруҳларни презентация (такдимот)лари вақтида уларни баҳолаш.

6. Баҳолаш натижаларини раҳбарга айтиш.

1-илова

Биринчи гуруҳ учун вазифа.

Саволлар.	Тушунча ва шарҳ	Изоҳ
Қандай ёрдамчи кўргазма қуроллардан фойдаландингиз?		
Олинган фотосуратга изоҳ беринг		
Замонавий техникаларни номларини келтиринг?		

Иккинчи гуруҳ учун вазифа.

Саволлар.	Тушунча ва шарҳ	Изоҳ
Натурада (табиий шароитда) суратга олинг.		
Фотографияни моҳиятини очиб беринг.		

Гурухни баҳолаш жадвали.

Гурух-лар	Жавобларнинг аниқ, равшанлиги	Ахборотнинг ишончлилиги	Гурух аъзосининг фаоллиги	Умумий баллар	Баҳо
1-гурух					
2-гурух					
3-гурух					
4-гурух.					

4-амалий машғулот: Фототасвирга олишда замонавий техникаларни қўллаш услублари. Фотокомпозицияда янги кашф этилган композицион услубларни -амалиётда қўллаш.

Ишдан мақсад: Фототасвирга олишда замонавий техникаларни қўллаш услублари. Фотокомпозицияда янги кашф этилган композицион услубларни -амалиётда қўллаш. Бадий тафаккур маданиятини ва бутунги куннинг санъат амалиётини танқидий ёндошув орқали ўзлаштириш малакасини шакллантириш. Ўқув дастурига киритилмаган айрим масалаларни назарий жиҳатдан мустақил тадқиқ этиш. Кенг камровли амалий материални мустақил таҳлил этиш. Танқидий таҳлил, кинооператорлик санъатини тушуниш.

Масаланинг қўйилиши: Тингловчилар томонидан кичик гуруҳларга бўлиниб, улар ҳар бир вазифа бўйича берилган мавзуларга тайёргарлик қилиб мустақил дарс машғулотини ўтказди.

Ишни бажариш учун намуна

Ўқитувчи талабаларни 2-гуруҳга бўлади. Мавзу бўйича тайёрланган топшириқларни тарқатади. Ўқув натижалари нима беришини аниқлаштиради, эришиладиган натижанинг ютуқ ва камчиликларининг моҳиятини айтади. Қандай қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлиги ҳақида маълумот беради.

Машғулотни баҳолаш. Воқеликларнинг кетма-кетлиги, топшириқларни асослаб бериш, шунингдек тингловчилар билим савиясини шакллантиришга, тушунчаларидан тўғри хулосалар чиқаришига эътибор қаратади.

Мавзу бўйича яқунловчи хулосалар қилади. Мавзу мақсадига эришишдаги тингловчилар фаолиятини таҳлил қилади ва баҳолайди.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, ҳурмат билдириши керак.

Ҳар ким актив, биргаликда, берилган топшириққа масулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.

Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.

Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.

Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.

Ҳар ким аниқ тушуниши керакки:

- Бошқаларга ўргатиб ўзимиз ўрганамиз.

- Кемага тушганнинг жони бир: ё бирга қутиламиз ёки бирга чўкамиз.

Топшириқни бажариш кетма-кетлиги ва регламенти.

1. Индивидуал ўқиш-2 минут.

2. Муҳокама қилиш –3 минут.

3. Презентация (такдимот) варағини тайёрлаш- 5 минут.

4. Презентация (такдимот) қилиш –5 минут.

5. Гуруҳлар бошқа гуруҳларни презентация (такдимот)лари вақтида уларни баҳолаш.

6. Баҳолаш натижаларини раҳбарга айтиш.

Гуруҳни баҳолаш жадвали.

Гуруҳ-лар	Жавобларнинг аниқ, равшанлиги	Ахборотнинг ишончлилиги	Гуруҳ аъзосининг фаоллиги	Умумий баллар	Баҳо
1-гуруҳ					
2-гуруҳ					
3-гуруҳ					
4-гуруҳ.					

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

Тест топшириғи	Тўғри жавоб	Муқобил жавоб	Муқобил жавоб	Муқобил жавоб
Фотография нима?	*Ҳаракатсиз тасвир	кино	Тасвир	рasm
Фотография со'зини луг'авий маноси қандай?	*Ёруғ'лик билан чизич	Қалам билан чизиш	Рангтасвир	Қалматасвир
“Рангларни чиқариб ташлаш” нимани англатади?	*Рангли босманинг субтрактив усули	Рангли босманинг гиперфаол усулини англатади	Босмалашнинг зонал усули	Солярлаш усули
Д (мах) нима?	*Максимал оптик зичлик	Тўла ишланмаган соҳа	Меёрда ишланган соҳа	Кўрсатилмаган, лекин проявка қилинган негативлар соҳаси
Д0 нима?	*Ёруғлик тушган минимал оптик зичлик	Максимал зичлик	Солярлаш	Тўла проявка қилинмаган негатив
Босманинг аддитив усули нимадан иборат бўлади?	*Рангларни устма-уст қўйиб босмалаш	Рангларни чиқариб ташлаш орқали	Рангларни чиқариш ва устма-уст қўйиш орқали	Солярлаш ёрдамида
Гармония бу...	*Гармоник ранг катори	Қаттиқ сурат.	Кескин ранг фарқи	Суст тасвир
Гиперсенсibiliзат сия нимани англатади?	*Қисман ёритилган яширин тасвирни кучайтириш. Бу билан ёруғликни сезиш ортади. Суратга олишдан аввал қисман ёритиш	Қўшимча проявка қилиш	Яширин тасвирни сусайиши	Экспозитсион синов
Глитсин ва амидол қандай моддалар ҳисобланади??	*Проявка қилувчи	Тезлатувчи	Сақловчи	Кислота

Дагер ким?	*1837 йилдаги биринчи Дагеротипия муаллифи	Химик	Ренгтасвирчи	Ёзувчи
Дагеротипия нима?	*Кумуш платинкадаги фотография	График сурат	Акварел сурат	Қалам сурат
Денситометр асбоби нима?	*Сенситограммнинг оптик зичлигини ўлчайди	Оптик зичликни ёритади	Проявка қилади	Қатламларни химоялайди
Динамик композитсия нима?	*Қадирда ўзбекча рақс ҳаракати мавжуд	Кадр статиклиги	Ёндан портрет	Ҳаракат йўналиши йўқ.
Ёндан ёритиш бу...	*Ёритиш ёндан бўлади	Ялпи ёритиш	Орқадан ёритиш	Юқоридан ёритиш
Ёруғлик соя бу...	*Қадирда ёруғлик ват ус бўлади	Бир хилда ёритиш	Тусли ёритиш	Туссиз ёритиш
Ёруғликни сезиш баланси нимани билдиради?	*Барча ёруғлик сезиш қатламларини мутаносиблаш лозим $C=B(\chi) = 1$. ўзига хос хусусиятли эгри чизикнинг барча уч қатлами бирлашиб кетади	Барча қатламлар бўйича номутаносиблик	Юқори қатламдан икки баробар юқори бўлган пастки қатламнинг ёруғлик сезиши	Кундузги ёритиш пленкаси филтрсиз сунъий ёритишда қўлланади
Ёруғликни сезиш нима? (C).	*Кўринишни белгилаш учун ёруғлик таъсирга материални чидамлилиги, фотоматериални ёруғликни сезиши	Ёруғликка сингиш	Ёруғликка дистория	Ёруғликка қутбланиш
Ёруғликни сезувчи қатламнинг турли ёруғлик спектрларини	*Сенсибилизатсия	Латенсификатсия	Регрессия	Иссиқлик ишлов бериш

сезувчанлиги нима деб аталади?				
Ёруғликнинг табиий манбаларни айтинг	*Қуёш, ой	Сунъий ёритги	Чироқлар	Фонуслар.
Замонавий киноматериалларга “иссиқ жилов бериш” термини ниамни англатади?	*«Жараён 41» тезлашган негатив жараён	11° С проявка қилиш	25° С проявка қилиш	60° С проявка қилиш
Илмий суратга олиш бу...	*Тиббиёт, фан, космос.	Портрет суратга олиш.	Манзара	Этюдлар
Йирик план нима?	*Йирик планда суратга олинган портрет, объект	Умумий план	Юқори ракурс	Ўрта план
Йўл қўйиладиган қобилият нима?	*Ёруғлик сезиш қатламининг қисмларни алоҳида ишлаш қобилияти	Ортиқча ушланиш	Етарли даражада ушланмаслик	Солярлаш
Киноплёнка асосан нимадан тайёрланади?	*Селлюлоза	Пластика	Фотоқоғоз, картон	Пластификатор
Колорит нима?	*Ранг контрастлари мажмуи. Ранг бўёқлариникиўпл иги ва яхлит бўлиб бирлашуви	Ранг контрасти	Ёритиш кучсиз	Ола-чалпоқ тасвир
Композитсия нима?	*Айрим элементларни бир бутун қилиб бирлаштириши	Ранг	Ёруғлик тус	Перспектива
Композитсия статиклиги нима?	*Портрет суратга олиш, архитектура	Динамик кадр	Ҳаракатланаётган автомобил	Сакраётган спортчи
Контраст баланс нимани билдиради? Бк	*Пленканинг барча ёруғликни сезиш пленкалари контраст бўйича	Барча уч ўзига хос эгик чизиклар кесишади	Юқори қатлам контрасти ү кўрсаткичи юқори қатламдан	Барча уч қатлам бўйича турли контраст

	мутаносибланиш Бк = 0		икки баробар ортиқ Бк = 2	
Контраст нима?	*Ёруғлик ва қоронғуликнинг кескин фарқи	Постел ёритиш	Тусли сурат	Туссиз сурат
Контур ёруғлик нима?	*Суратга олиш хажми контурини яратади.	Ёруғлик соя ҳосил қилади	Тусли ёритади	Фонни ёритади
Латенсификатсия – нимани англатади?	*суратга олишдан кейин турли буғлар ёрдамида яширин тасвири кучайиши	Намойиш этилаётган материални кучли ёритиш	Кўрсатилаётган материални сенсibiliзатс иялаш	Сенситометрик синовлар
Левитский ким?	*XIX аср рус фоторассоми	Рангтасвирчи.	Ёзувчи.	Химик.
Манзара нима?	*Шаҳар, қишлоқ тасвири жанри	Умумий план	Ўрта план	Юқори умумий план
Мутаносиб комполитсия нима?	*Комполитсия- нинг ўнг ва чап қисми тенг.	Ўнг томон чапдан каттароқ	Чап томон ўнгдан каттароқ.	Чап томон ўнгдан бойроқ
Натюрморт нима?	*”Ўлик натура”	Спорт суратга олиш	Режимли суратга олиш	Кундузи суратга олиш
Негативда оқ-қора фото тасвир олиш жараёни	*Суратга олиш ва проявка	Ёруғликни хис қилувчи материални кучайтириш	Ёруғликни хис қилувчи материални эмулсиялаш	Сусайтириш
Негативни кучайтириш нимани англатади?	*Тўла проявка қилинмаган ва кучсиз негативга кимёвий ишлов берилади	Кўрсатишгача бўлган негативга кимёвий ишлов берилади	Проявка қилинмаган ва кучсиз негативга кимёвий ишлов берилади	Латенсификатси яла-нади
Негативни сушлашиш жараёни нимадан иборат бўлади?	*материалга кўрсатишдан аввал кимёвий ишлов берилади	Тўла проявка қилинмаган негативга кимёвий ишлов берилади	Негатив солярланади	Қайта ишланади

Никоблаш моддалари	*Бромли калийли	Гипосульфит	Тиосульфат калия	Олтингугурт
Номутаносиб композитсия нима?	*Унг томон чапдан каттароқ.	Хаар икала қисм тенг.	Чап ўнгига тенг.	Мутаносиблашнинг ранг баланси.
Оқ-қора пленка неча қатламдан иборат?	*Тўрт	Бир	Икки	Олти
Оқ-қора пленка нимадан иборат?	*Эмулсия қатлами, асос ости қатлами, ёруғлик гардишига қарши қатлам	Эмулсия	Металл	Гидрохинон
Оптик зичлик нима?	*Проявка қилгандан кейин плёнкада қорайиши	Кимёвий реакция	Эмулсификаш	Стабиллаш
Панорамали суратга олиш	*Чор-атрофни горизонт бўйлаб манзаравий панорама суратга олиш	Йирик план	Ўрта план	Ўта йирик план
Паст ключ нима?	*Чуқур туслар, юқори контраст	Ёруғлик сингиши	Юқори ключ	Туссиз ёритиш
Преспектива нима?	*Узоқлашадиган объектга тенг равишда тасвир хажмини ўзгариши	Суратга олишнинг қуйи нуқтаси	Суратга олишнинг юқори нуқтаси	Ялпи суратга олиш
Проявка қиладиган моддаларни айтинг	*Метал, гидрохинон, глитсин, амидол, фенидон	Скипидар, олтингугурт кислотаси	Қизил қон тузи	Ош тузи
Проявка қилиш нима?	*Маълум вақт давомида яширин тасвир кучаяди, галогенид кумуш ўсади	Яширин тасвир кучаяди	Яширин тасвир сусаяди	Яширин тасвир тусланади

Ракурс нима?	*Ракурс қуйи ва юқори бўлади	Кўз чамада суратга олиш	Гаризонт даражасида суратга олиш	Ялпи суратга олиш
Ранг ҳарорати нима?	*Абсолют қора жисм ёруғлик тарқатадиган ҳарорат, у кўрилатган ёруғликка ўхшаш спектрал таркибга эга бўлади. Абсолют қора жисм қиздирилганда ёруғлик тарқатади.	Монохроматик нурланиш	Нурсиз туслар	Тусли нурланиш
Рангли босманинг субтрактив усули нима?	*Ранглари чиқариб ташлаш усули	Ранглари устма-уст қўйиш	Ранглари чиқариш ва устма-уст қўйиш орқали	Солярлаш ёрдамида
Рангли негатив пленка қандай асосий қатламлардан иборат?	*Асосий, кўк, яшил, қизил, ёруғлик гардиши	Иккита асос, эмулсия	Уч қатлам	Эллик қатлам
Регрессия нимани билдиради?	*Яширин тасвирни бузилиши	Яширин тасвирни кучайиши	Яширин тасвирни сусайиши	Яширин тасвирни лактификатсиялаш
Режимли суратга олиш бу...	*Эрталаб ва оқшомда, маълум вақтда суратга олиш	Кундузи суратга олиш	Тунда суратга олиш	Павилёнда суратга олиш
Репортаж бу...	*Воқеа шарҳи, воқеа хроникаси	Манзарани суратга олиш	Гуруҳли сурат	Этюдлар сурати.
Репродукцион суратга олиш	*Китоб ва журналлардан, чизма фотографиядан қайта суратга олиш	Репортаж	Этюд	Портрет

Ритмик кадр нима?	*Кадр кўплаб такрорланувчи чизиклар ва ёруғлик доғлари мавжудлиги	Ёруғлик ва чизикларнинг номутонасиблиги	Тасвир аниқ эмас	Контраст ва ранг бўйича номутонасиблик
Сақловчи моддалар қандай хусусиятларга эга?	*Сақловчи моддалар проявка қилинаётган моддаларни оксидланишидан асрайди.	Проявка қилиш жараёнини тезлатади.	Проявкани ёруғликдан сақлайди.	Плёнкани тирналишдан сақлайди.
Сақловчи моддаларни айтинг	*Сульфит натрий	Керосин	Бензин	Солидол
Самарали ёритиш бу...	*Кадирда ёруғлик манбаи бўлади	Тусли ёритиш	Булутли хаво	Соясиз ёритиш
Самарали ёритиш нима?	*Тунда суратга олиш	Кундузи суратга олиш	Булутли кунда суратга олиш	Очиқ хавода суратга олиш
Сенсибилизатсия нима?	*Ёруғлик хис қилувчи қатламни турли ёруғлик спектрларини хис қилиши	Ёруғлик хис қилувчи материални ёруғликнинг кўринарли спектрини хис қилиши	Дифраксион хис қилиши	Аддитив хис қилиши
Сенситометр ускунаси нима?	*Сенситограммни ёритиш учун асбоб	Ҳаво босимини ўлчаш учун асбоб	Электростатик ани ўлчаш учун асбоб	спектр диффузиясини ўлчаш учун асбоб
Сенситометрия нима?	*фотоматериаллар ҳақидаги фан	Кимёвий моддалар ҳақидаги фан	Моддаларни эрувчанлиги ҳақидаги фан	Буферлик ҳақидаги фан
Сенситометрия сенситометрик бланк нима?	*Оптик сиқикликни ўзига хос хусусиятли эгри чизик билан белгилаш	Ҳарорат графиги	Водород графиги	кислоталилик графиги
Совуқ жилов бериш	*рангли негатив ва позетив материаллар 18° С да ишлов	25° С рангли проявка қилиш	11° С проявка қилиш	11° Сан 30° С гача ишлов берилмаверади

	берилади. 5-10 мин. Проявка қилинади			
Спорт суратга олиш бу...	*Тез ҳаракатланаётган объектлар, мотоцикллар, велосипедлар ва х.к, суратга олиш	Портрет суратга олиш	Статик натюрмортни суратга олиш	Илмий суратга олиш
Сунъий ёритиш асбобларни кўрсатинг	*Прожекторлар, чироклар, ёй чироклар	Қуёш.	Ой.	Табиий ёритиш
Суратга олингандан кейин турли буғлар ёрдамида яширин тасвирни кучайтириш жараёни нима деб аталади?	*Латенсификация	Сенсибилизация	Экспозиция	Иссиқлик ишлов бериш
Суратларни кўринадиган қилиш гаммаси нима? (γ).	*Қарама-қаршилик коэффициентиси	Ошловчи модда	Вирирлаш	Пардоз бериш
Тезлатувчи моддалар	*Сода, паташ	Гидрохинон	Бензотриазол	Гипосульфит
Тусли ёритиш бу...	*Қадирда сояларнинг мавжуд эмаслиги	Кескин ёруғлик соя	Ёруғлик тусли сурат	Самарали ёритиш
Тусли композитсия бу...	*Қадрдаги тусли ёритиш	Контраст тасвир	Самарали тасвир	Ёруғлик-соя тасвир
Тусли перспектива бу	*Ёруғ фонда текис жойлашган предметлар, киш этюди	Контраст	Рангли контраст	Самарали контраст
Тўлатувчи ёруғлик нима?	*Объектнинг қаронғи қисимларини ёруғлик билан тўлатиш учун фойдаланилади	Ёруғлик самарасини яратади	Контур хосил қилади	Фонни ёритади

Умумий план нима?	*Этюд. Манзара панорамасининг умумий плани	Йирик план	Ўрта план	Ўта йирик план
Ўрта план нима?	*Инсон ва объектни ўрта планда суратга олиш	Йирик план	Умумий план	Ракурс
Ўртача градиент (γ) қандай аниқланади?.	*Зичликнинг фойдали интервалини экспозитсиянинг фойдали интервалига муносабати	Ортиқча ушланган негатив	Етарли ишланмаган негатив	Етарли проявка қилинмаган негатив
Физик етилиш нима?	*Шакл микрокристалл ҳосил қилади.	Антиспектик ҳосил қилади	Антистатик ҳосил қилади	Ҳарирлик ҳосил қилади
Фиксатсия қиладиган моддалар	*Сувда эрийдиган моддаларни чиқариб ташлаш (диффузия йўли билан)	Гипосульфит	Олтингугурт	Гуаш
Фиксатсия қилиш нима?	*Проявка қилиш тўхтатилади, яширин тасвир кўринадиган бўлиб қолади	Яширин тасвирни сусайиши	Яширин тасвирни кучайиши	Яширин тасвирни солярлаш
Фон ёруғлиги нима?	*Фонни ёритади	Ёруғлик сояни яратади	Тусли сурат	Контуражур ёритиши
Фотографик затвор бу...	*Фотоматериалга а ёруғлик нурларини ўтказиш учун қурилма	Масофани ўлчаш учун ричаг	Фокусни белгилайди	Диофрагма қурилмаси
Фотографик кенглик	*Пленканинг туслар чегарасини тўғри бера олиш қобилияти	Тусларни ўзаро мутаносиблаш уви	Туслар баланси	Тусларни ёруғликни хис қилиши
Фотографик объектив бу...	*Мусбат ва манфий	Плёнкани ўраш қурилмаси	Фотоаппарат қопқоғи	Синхронизатор

	линзаларнинг оптик тизими			
Фотографияда максимал оптик зичлик қандай белгиланади?	*Д (мах)	Д (мин)	Д (0)	Д (гамма)
Фотографияда целлюлоза нима учун ишлатилади?	*Киноплёнка асоси тайёрланади	Фиксаж сифатида ишлатилади	Сақловчи модда сифатида фойдаланилад и	Эмулсия қатлами тайёрланади
Фотоочерк бу...	*Қахрамон, врач, академик ва бошқа шахслар ҳақида фото ҳикоя	Фотораскадров ка	Фотошарх	Этюд
Ҳужжатли аёл портрети	*Аёл портретини ишлаб чиқаришда, бинода ва в.х.к.да суратга олиш	Жанрли суратга олиш	Предметларни суратга олиш	Макро суратга олиш
Ҳужжатли эркак портрети	*Эркак портретини ишлаб чиқаришда, бинода ва в.х.к.да суратга олиш	Жанрли суратга олиш	Предметларни суратга олиш	Портретларни суратга олиш
Чизиқли перспектива нима?	*Тасвир предмети хажми суратга олиш нуктасидан узоқлашган сайин кичраяди	Тасвир динамиклиги	Портрет тасвири	Тасвир статиклиги
Чизувчи ёруғлик нима?	*Объектив хажми ва шаклини берувчи асосий, экспозитсион ёруғлик	Навбатчи ёруғлик	Контражур	Фонли
Экспозитсия нима?	*Маълум вақтда ёруғлик сезувчи материалга объективнинг	Диафрагма	Нисбий тешик	Паралакс

	оптик тизими орқали ўтган ёруғлик			
Экспозитсия нима?	*Маълум вақт давомида ёруғлик сезувчан материалга тушадиган ёруғлик миқдори. $H = E \cdot t$.	Нооктеник ёруғликда экспозитсиялаш	Ёруғликни мослашуви	Субтрактив ёруғлик
Экспозитсия нима?	*Фотоматериалнинг экспозитсия синови нухасини белгилаш	Диафрагма	Нисбий тешик	Фокус
Экспозитсия нима?	*Пленкани спонетрик синови	Пленкани сенсбиллаш	Материал синтез	Пленкани латификатсиялаш
Эритмаларни бойиши	*Эритма ва эритилган химиявий моддалар мутаносиблиги	Эритмалар диффузияси	Эритмалар тўри	Эритмалар дифракцияси
Юқори ключ нима?	*Ёруғлик-соя суратга олиш	Ёруғлик-суратга олиш	Паст ключ	Самарали суратга олиш
Ялпи ёритиш бу...	*Камерадан олдинда ёритиш	Ёндан ёритиш	Пастдан ёритиш	Юқоридан ёритиш
Яширин тасвир қандай ҳосил қилинади?	*Фотоплёнкада фототасвир галогенид кумуши	Эмулсификатсияда хис қилиш марказлари ҳосил қилади	Галогенид кумушни кучайиши	Эмулсия кучи қатнашиши
Яширин тасвирни бузилиш жараёни нима деб аталади?	*Регрессия	Репрессия	Латенсификатсия	Прогрессия
Фото тасвирни қайси эритма чиқишини тўхтади?	*Фиксаж	Туз	Шакар	Ун
Фото тасвирни қайси эритма	*Прявител	Фиксаж	Фенидон	Сув

чиқишини тезлатади?				
Фото тасвирни қайси эритма чиқишини ёрқинлаштиради?	*Фенидон	Прявител	Сув	Шакар
Тасвирнинг перспективаси нима?	*Тасвирланаётган предметларнинг ўлчамлари кўриш нуқтасига нисбатан пропорсионал кичиклашувчи тасвирга перспектив тасвир дейилади	оптик ўққа ўрнатилган обектив ёрдамида олинган тасвирперспектив тасвирдир	инсон кўз қорачиғида ҳосил бўлган тасвир перспектива қонунларига бўйсунмайди	Чизиқли перспектива обективдан узоқлашган сари нурнинг тўйиниши ва тасвир рангининг камайиши билан боғлиқ
Ўзгарувчан фокус масофасига эга бўлган обективларнинг умумий ва фарқ қилувчи жиҳатлари	*турлича номланади, аммо бир хил функционал вазифаларни бажаради	трансфокаторлар, вариобективлар – бир хил конструкцияга эга бўлган обективлардир	вариобектив – механикавий компенсацияга эга бўлган оптикавий системадир	трансфокатор - оптикавий компенсацияга эга бўлган оптикавий системадир
Нур деганда нимани тушунамиз?	*кўриш сезгисини уйғотувчи нур энергияси шакли	300 000 м/сек. Тезлик билан тартибсиз ҳаракат қилувчи майда зарачалар оқими	Бу модда	Бу ўзгармас энергия билан ҳаракатланувчи электронлар дир
Обективда нурнинг йўқотилишига қандай кўрсаткичлар таъсир қилади?	*ютилиш, ўтказиш, қайтариш коэффитсиентлари, муҳитнинг синдириш кўрсаткичи	Абсолют шаффофлик	линза материалининг абсолют биржинслиги	Линазанинг қалинлиги
Зенит фотоаппарати қайси турга мансуб?	*Ойнали фотоаппаратлар	Параллаксли фотоаппаратлар	Марказий затворли фотоаппаратлар	Рақамли фотоаппаратлар

Кадр нима?	*Камеранинг РЕС кнопки босилиши билан ПАУСЕ босилгунга қадар узилмай олинган яхлит тасвир кадр дейилади.	Зўр чиққан фото ёки видеотасвир	Экранда кўринаётган тасвир	Плёнкадаги 4 та перфоратсия оралиғида жойлашган тасвир
План нима?	*План бу кадрнинг катталиги бўлиб у кадрдаги одамга нисбатан белгиланади	Экранда кўринаётган тасвир	Плёнкадаги 4 та перфоратсия оралиғида жойлашган тасвир	План – бу режа.
Кадрик нима?	*Плёнкадаги 4 та перфоратсия оралиғида жойлашган 1 та тасвир	Кадрик бу ўзбек тилида кадрча дегани	Режиссёрнинг сезгиси	Экранда кўринаётган тасвир
Монтаж нимадан бошланади?	*Муаллиф ғоясидан	Адабий сценарийдан	Режиссёр сценарийсидан	Захват учун камера қидиришдан
Кадрнинг узунлиги нимага боғлиқ?	* Кадрнинг узунлиги ундан олиндиган ахборат ҳажмига боғлиқ	Режиссёрнинг сезгиси	Кадр узунлиги драматургияга боғлиқ	Кадрда воқеа тугагандан кейин кадрни қирқиш керак
Биринчи принцип бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Планлар ўртасида битта план ташлаб монтаж қилинади	Бунда йирик планни монтаж қилиш мумкин эмас	Ҳамма планлар бирданига уланади	Ҳамма планларни кетма кет улаб монтаж қилиш мумкин
Кадрда асосий объект ҳаракат йўналиши бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	*Экранда ҳаракатланаётган асосий объект йўналишининг ўзгариши тамошабин кўз олдида рўй бериши керак	Камерани чегараланган ҳудуд ичида жойлаштириш керак	Экран вақтини тежаш учун перебивкадан фойдаланиш керак	Кадр ичида ҳаракат қилаётган объектни ҳамма томондан тасвирга олиш мумкин
Фаза бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	*Тасвирга олиш жараёнида вақт ва ҳаракат бўйича	Кадрда албатта аввал сариқ гулни кўрсатиш ва	Бунда экран вақти-ни тежаш учун перебивкадан	Кадрдан-кадрга ўтишда вақт ва ҳаракат яхлитлиги

	узилишлар ёки сакрашлар рўй бериши керак эмас	кейин бошқа кадрларни кўрсатиш керак	фой-даланиш керак ва захлест билан тас-вирга олиш керак	сақланиши лозим
Ҳаракатланаётган объект жаддаллиги бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	*Кадрларда объект тезлиги бир хил бўлиши учун кадрдаги масофани сақлаб қолиш керак	Биринчи кадрдаги объектнинг тезлиги иккинчи кадрда ҳам ўзгармаслиги лозим	Агар ҳаракат секинлашса бу томошабиннинг кўз ўнгида рўй беришини керак	Бунда йирик планни монтаж қилиш мумкин эмас
Ёруғлик бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Биринчи кадрдаги ёруғлик ва фон хусусиятлари кейинги кадрларда ҳам сақланиб қолиши керак	Кадрдаги инсоннинг кўз қарашига қараб мўлжал олиш керак	Аввало раскадровка чизиб олиш керак ва шу раскадровкага қараб свет қўйиш керак	Тасвирга олиш чоғида ёруғликка қараб ўтирмасдан тезроқ ишни тугатиш керак
Ранг бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Кадрнинг ранг ва фон хусусиятлари кейинги кадрда ўзгарадиган бўлса бу ўзгаришлар экран майдоннинг учдан бир қисмидан ортиб кетмаслиги керак	Макро план, микро план	Аввалги планда доғ бўлиши зарур. У кадр рамкасидаги майдоннинг учдан бир қисми майдонини эгаллайди	Кадрда албатта аввал сариқ гулни кўрсатиш ва кейин бошқа кадрларни кўрсатиш керак
Суратга олиш ўқини ўзгартириш бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	*Одамнинг умумий планини суратга олинганидан кейин йирик планни олишда 2 қадам чапга ёки ўнгга сурилиш лозим	Тасвирга олиш чоғида трансфока-тор яъни зуум ёрда-мида одамнинг йирик, ўрта ва сўнг-ра умумий планини олиш керак.	Бир оз чапга ёки ўнга жилиб суратга олишда бошқа ўқ топиб келиб ундан фойдаланиш керак	Ҳаракатни уланадиган жойини икки маротаба тасвирга олиш керак, яъни боши ва охирини

Кадрда асосий ҳаракатланувчи масса йўналиши бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	*Бу усулда инсон кўзининг ҳаракатга нисбатан инерсиясига асосий эътиборни қаратиш лозим.	Агар кадрда асосий объект эмас,	Кадрларда объект тезлиги бир хил бўлиши учун кадрдаги масофани сақлаб қолиш керак.	Кадрда ҳаракатланаётган асосий масса кадр майдонининг учдан икки қисмини эгаллаши лозим.
Л. В. Кулешов таъбири бўйича, план йириклиги тушунчаси?	* Кулешов планларни катталиги бўйича 8 га ажратган	Кулешов планларни катталиги бўйича 6 га ажратган	Макро план, микро план	Йирик план, ўрта план, умумий план
Планнинг катталиги қайси тамойил бўйича аниқланади?	* Планнинг катталиги кадрдаги одамга нисбатан аниқланади.	Фотоаппарат объективига махсус филтр қўйилади	Томошабин экранда қураётган буюмнинг ҳажми бўйича план катталиги аниқланади.	Кадр катталигини андозаси - инсон
Монтажнинг биринчи тамойили қандай аниқланади?	* Битта планнинг йириклигини ташлаб.	Ўрта план – узоқ план.	Ўрта план – умумий план.	Йирик план, ўрта план, умумий план.
Объектларни кадрда ҳаракатланаётган фазаси бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Мантиқий перебивкадан фойдаланиш керак. Тасвирга олиш «Захлест» билан амалга оширилади.	Экран вақтини тежаш учун мантиқий перебивкадан фойдаланиш керак	Ҳаракатни уланадиган жойини икки маротаба тасвирга олиш керак, яъни боши ва охири	Тасвирга олиш «Захлест» билан амалга оширилади.
Ҳаракат қилаётган объектлар жаддаллиги бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Ҳамма планларни кетма кет улаб монтаж қилиш мумкин	Камерани чегараланган худуд ичида жойлаштириш керак	Агар кадрда асосий объект эмас, унинг ортидаги фон экраннинг кўпроқ майдонини эгалласа бу ерда асосий масса фон бўлиб қолади.	Экран вақтини тежаш учун мантиқий перебивкадан фойдаланиш керак

Кадрлар композитсияси бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Кадрдан кадга ўтишда объектнинг горизонтал бўйича силжиши экраннинг учдан бир қисмидан ошмаслиги керак	Экран вақтини тежаш учун мантикий перебивкадан фойдаланиш керак	Камерани чегараланган ҳудуд ичида жойлаштириш керак	Планлар масштаб бўйича турлича бўлиши керак
Ёруғлик бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Ёруғлик ва фон хусусияти ўзгарганда, бу ўзгаришлар экран майдоннинг учдан бир қисмидан ортиб кетмаслиги керак	Кўз қарашининг мўлжал олиши асосийси ҳисобланади	Раскадровка чизиб олиш керак	Камерани чегараланган ҳудуд ичида жойлаштириш керак
Ранг бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* аввалги кадрдаги ранг кейинги кадрда ҳам сақланиши зарур	Фотоаппарат объективига махсус филтр қўйилади	Кулешов планларни катталиги бўйича 8 га ажратган	Макро план, микро план
Суратга олиш ўқини ўзгартириш бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Икки қадам чап ёки ўнгга сурилиш керак ва албатта ракурс ҳам ўзгарса кадрлар яхши чиқаверади	Экран вақтини тежаш учун мантикий перебивкадан фойдаланиш керак	Кадрдан кадга ўтишни сақлаш учун горизонтал бўйича сакраш экран кенглигининг учдан бирдан ошмаслиги керак.	Ҳаракатни уланадиган жойини икки маротаба тасвирга олиш керак, яъни боши ва охири
Ижод нимадан бошланади?	* Ижод ғоядан бошланади	Режиссёрлик сценариясидан	Тасвирга олиш жойини танлашдан	Адабиётдан
Тасвирга олишда биринчи технологик машқ нимадан бошланади?	* Мавзу беришдан бошланади	Ижодий ғоядан бошланади	Адабиётдан	Режиссёрлик сценариясидан
Монтаж жараёнида қандай ишлар амалга оширилади?	* Материалнинг ҳақиқий нусхасини ВХС	Материални сценарий бўйича жойлаштиради	Материални сценарий бўйича жойлаштиради	Ижодий гуруҳни танлашдан

	тайм кодига сақлаймиз	з, дублларни ажратамиз	з, дублларни ажратамиз	
Амалиёт вақтида қандай учта понарама ишлатилади?	* Манзарани панорама усулида кўриш. Панорамани кузатиш	Камера билан панорама қилиш	Тайёр бўлган тасвирга овоз ёзиш	Компоузинг
Кадрда сўзнинг нечта тури бор?	* Кадрда сўзнинг бешта тури бор	Диалог	Муаллиф матни	Кадр ортидаги монолог ёки диалог
Сёмкани интерерда тасвирга олаётганда нечта қоидаларга риоя қилиш керак?	*Интерерда тасвирга олаётган вақтида ўнбитта қоидаларга риоя қилиши керак	Актёрларни фондан узоқлаштириб тасвирга олиш керак	Актёрни ойна тарафга қўйиш мумкин эмас	Тасвирга олиш майдони тинч ва шовқинсиз бўлиши керак
Ёнма-ён (паралел) монтаж дейилганда нимани тушунасиз?	*Ёнма-ён ёритилган воқаларни, турли жойдаги воқеаларни сюжет билан боғлаш	Бунда узаро киёсий воқеалар курсатилади	Бунда бир воқеа узлюксиз курсатилади	Бунда тасвирга олиш «Захлест» билан амалга оширилади
Замонавий ссенарий турлари?	*Эпопея, новелла, драма	Ҳикоя, қисса, роман	Хужжатли ссенарий, кинороман	Песа, хужжатли ссенарий
Кадр, план ва кадрикнинг ўзаро фарқи?	* «Кадр», «План» - бир маънони билдиради. «Кадрик» - эса тўрт перфоратсиядан иборатдир	Перфоратсиялар оралигида жойлашган негативдаги тасвирга кадрик дейилади	Планнинг катталиги томошабин экранда нимани кўраётганлиги билан аниқланади	Камеранинг кнопкаси бир марта босилиши билан узилмай олинган яхлит тасвир «план» дейилади. «План» тушунчаси кадрикнинг катта-кичиклигига боғлиқ
Кадрлар композитсияси бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Монтаж амалиётида кўринадики, кадрдан кадга ўтишни сақлаш учун горизонтал	Камерани чегараланган худуд ичида жойлаштириш керак	Экран вақтини тежаш учун мантикий перебивкадан фойдаланиш керак	Планлар масштаб бўйича турлича бўлиши керак

	бўйича сакраш экран кенглигининг учдан бирдан ошмаслиги керак			
Фотографияга энг яқин санъат тури?	* Кино	Муסיқа	Теарт	Рассомлик
Мизансаҳнанинг имкониятлари нималардан иборат?	Мизансаҳна – режиссёр фикрининг асосий ифодалаш шакли	Мизансаҳнала штириш – бу филмдаги маълум воқеа қисми, реплика ҳамда актёр мимикасига томошабин эътиборини алоҳида жалб қилиш	* Мизансаҳна – режиссёрнинг тимсолли (образли) ифода усули	Мизансаҳна – актёрнинг сўз ва ҳаракатларининг тенг тақсимланиши
Фотографияда “копия” сўзининг маъноси нима?	* Битта фотокоғ'озга кўчирилган тайёр фото	Тайёр филмдан олинган нуша	Филмнинг қоралама варианты	Монтажчилар бу иборани ишлатишмайди
Нечта монтаж усуллари бор?	* Ўнта монтаж усуллари бор	Тўртта монтаж усули бор	Бешта монтаж усули бор	Учта монтаж усули бор
Планнинг катталиги қайси принцип бўйича аниқланади?	* Планнинг катталиги кадрдаги одамга нисбатан аниқланади	Томошабин экранда кураётган буюмнинг ҳажми бўйича план катталиги аниқланади	«Инсон – ҳамма нарсанинг меърий ўлчови»	Кадр катталигини андозаси - инсон
Суратга олиш ўқини ўзгартириш бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Икки кадам олдингага силжиш керак ва албатта парда ёрдамида ўзгартирилади	Экран вақтини тежаш учун мантикий перебивкадан фойдаланиш керак	Кадрдан кадга ўтишни сақлаш учун горизонтал бўйича сакраш экран кенглигининг учдан бирдан ошмаслиги керак	Ҳаракатни уланадиган жойини икки маротаба тасвирга олиш керак, яъни боши ва охирини
Обектив нечта фокус нуктасига эга бўлади?	* 2 та	3 та	4 та	5 та

Фотография ихтирочиси ким?	*Ж.Н.Непс	Ҳ.Девонов	Талбот	Дагер
Композитсия созининг луг'авий ма'носини аниқланг?	*Жараён курилмаси	Воқеа	Ҳикоя	Фабула
Фото очерк нима?	* Реал тарихий воқеа ва қахрамонларни бир кунлик ҳаёти акс эттирилган фотографиялар	Кадрдан кадга ўтишни сақлаш учун горизонтал бўйича сакраш экран кенглигининг учдан бирдан ошмаслиги керак.	Тасвирга олиш чоғида трансфока-торъяни зуум ёрда-мида одамнинг йирик, ўрта ва сўнг-ра умумий планини олиш керак	Турлича номланади, аммо бир хил функционал вазифаларни бажаради
Нечита композитсия қонуни мавжуд?	*4 та	2 та	8 та	10 та
Қандай масофа гиперфокал масофа дейилади?	*объектив олд линзаси сиртидан фокус майдонининг олд чегарасигача бўлган масофа	Объективнинг асосий хусусияти	Энг катта фокус масофаси	Бу фокус масофаси 500 мм.дан кам бўлмаган объектив
Одатий кадр ўлчамларини кўрсатинг...	*16x22 мм	7,45x10,005 мм	18x22 мм	23x52,5 мм
58 мм кўрсаткичли объективни макро сёмкага мослаштириш учун қўшимча равишда нима қўлланилади?	*Фотоаппарат ва ўбъектив орасига махсус узайтирувчи халқалардан фойдаланилади	Фотоаппарат ва видеоискател орасига махсус линзалардан фойдаланилади	Фотоаппарат объективига махсус филтр қўйилади	Ҳеч нарса қўйиш керак эмас
Никон Д40 қандай фотоаппарат?	*Рақамли	Аналогли	Фототасмали	Дисторсияли
Глидесам бу...	*Стедикамнинг бир тури	Релс-тележка тури	Операторлик крани	Видеокамера
Рақамли флеш-хотираларни ўқиш учун мўлжалланган УСБ-восита нима?	*Сард-реадер	Флаш-реадер	Сард	Флоппй дисс

Ранг бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Кадрнинг ранг ва фон хусусиятлари кейинги кадрда ўзгарадиган бўлса бу ўзгаришлар экран майдоннинг учдан бир қисмидан ортиб кетмаслиги керак	Фотоаппарат объективига махсус филтр кўйилади	Аввалги планда доғ бўлиши зарур. У кадр рамкасидаги майдоннинг учдан бир қисми майдонини эгаллайди.	Кадрда албатта аввал сарик гулни кўрсатиш ва кейин бошқа кадрларни кўрсатиш керак
Ўзбек фотографияси асосчиси ким?	*Худойберган Девонов	Й.Розиқов ва К.Ёрматов	Ака-ука Шорахимовлар	Худайберген Даулетов
Кадрлар композитсияси бўйича монтаж қандай амалга оширилади?	* Кадрдан кадга ўтишда объектнинг горизонтал бўйича силжиши экраннинг учдан бир қисмидан ошмаслиги керак	Экран вақтини тежаш учун мантикий перебивкадан фойдаланиш керак	Камерани чегараланган ҳудуд ичида жойлаштириш керак	Планлар масштаб бўйича турлича бўлиши керак
Кадрнинг узунлиги нимага боғлиқ?	* Кадрнинг узунлиги ундан олинадиган ахборат ҳажмига боғлиқ	Режиссёрнинг сезгиси	Кадр узунлиги драматургияга боғлиқ	Кадрда воқеа тугагандан кейин кадрни қирқиш керак
Нечта монтаж формасини биласиз?	*Ўн иккита монтаж формаси бор.	Учта монтаж формаси бор.	Битта монтаж формаси бор.	Йириклик бўйича монтпж.
Ёнма-ён (паралел) монтаж дейилганда нимани тушунасиз?	*Айнан бир вақтда турли жойда содир бўлаётган воқеалар параллел равишда кўрсатилади	Бунда турли иккита воқеа ўзаро қиёсий ҳолда кўрсатилади	Бунда бир воқеа узлуксиз кўрсатилади	Бунда тасвирга олиш «Захлест» билан амалга оширилади
Мавзули (тематик) монтаж ҳақидаги тушунчангиз?	* Бунда бир қанча кадрлар ягона мавзуни ёритиш учун ўзаро боғланади	Бунда турли иккита воқеа ўзаро қиёсий ҳолда кўрсатилади	Бунда ўзаро зид бўлган воқеалар кўрсатилади	Бунда бир кадр бир неча бора қайтарилади

Мавзули монтажда кадрлар айнан бир оператор томонидан суратга олинishi шартми?	* Кадрлар битта оператор ёки бир неча оператор томонидан тасвирга олинган бўлиши шарт эмас	Бунда бир канча кадрлар ягона оператор томонидан олинган бўлиши шарт	Бунда ҳамма кадрлар бир опера-тор томонидан бир пайтнинг ўзида олинган бўлиши шарт	Ҳа шарт, лекин зарур бўлиб қолса бошқа кадрларни ҳам ўғирлаш мумкин
Киноаппаратда тасвир майдони?	*кадр рамкаси билан чегараланган майдон	Обективнинг кириш тешиги	Обективнинг чиқиш тешиги	Обектив диафрагмаси
Ёритилганликнинг ўлчов бирлиги?	*Люкс	Нит	Люмен	Нанометр
Астигмат деб нимага айтилади?	* сферик ва хроматик абerratсияси бартараф этилган, бироқ астигматизмга эга бўлган обектив	Дисторсия абerratсияси бартараф этилган обектив	сферик ва хроматик абerratсияси бартараф этилган обектив	Тасвирнинг эгрилиги абerratсияси бартараф этилган обектив
Кенг бурчакли обектив?	*фокус масофаси олинадиган кадрнинг диагонал бўйича катталигидан кам бўлган обектив	фокус масофаси олинадиган кадрнинг диагонал бўйича катталиги билан тенг бўлган обектив	фокус масофаси олинадиган кадрнинг диагонал бўйича катталигидан узунроқ бўлган обектив	фокус масофаси олинадиган кадрнинг вертикал бўйича катталиги билан тенг бўлган обектив
Обективда нурнинг йўқотилишига қандай кўрсаткичлар таъсир қилади?	*ютилиш, ўтказиш, қайтариш коэффитсиентлари, муҳитнинг синдириш кўрсаткичи	Абсолют шаффофлик	линза материалнинг абсолют биржинслилиги	Линазанинг қалинлиги
Монокл нима?	*Доимий диафрагмали майин тасвир берувчи обектив	Диафрагма кўрсаткичлари ўзгарувчан обектив	Ўзгарувчан сферик абerratсияга эга бўлган обектив	Доимий хроматик абerratсияга эга бўлган обектив

Қандай масофа гиперфокал масофа дейилади?	*объектив олд линзаси сиртидан фокус майдонининг олд чегарасигача бўлган масофа	Объективнинг асосий хусусияти	Энг катта фокус масофаси	Бу фокус масофаси 500 мм.дан кам бўлмаган объектив
Объектив нима?	*Бу мураккаб оптик тизим	Бу қўшимча линза	Мураккаб призма	Ясси кўзгу.
Қуйидагилардан қайси бири штатив номи эмас	*Тюлен	Винтен	Манфротто	Пингвин
“ABC” фирмаси нима ишлаб чиқаради	*Операторлик техник воситалари	Алифбо	Кинокамера	Аудиокассета
Қайси ранг биринчи бўлиб ютилади?	*Қизил	Яшил	Сарик	Кўк
Қисқа фокус масофали объективни кўрсатинг	*10 мм	58 мм	135 мм	200 мм
Узун фокус масофали объективни кўрсатинг	*300 мм	58 мм	85 мм	24 мм
Тасвирга олишда каше қўлланилиши қандай?	*Светофилтр	*Икки экспозитсия	Маҳсус объектив	Маҳсус плёнка
Нур деганда нимани тушунамиз?	*кўриш сезгисини уйғотувчи нур энергияси шакли	300 000 м/сек. Тезлик билан тартибсиз ҳаракат қилувчи майда зарчалар оқими	Бу модда	Бу ўзгармас энергия билан ҳаракатланувчи электронлар дир
58 мм кўрсаткичли объективни макро сёмкага мослаштириш учун қўшимча равишда нима қўлланилади?	*Фотоаппарат ва ўбъектив орасига маҳсус узайтирувчи халқалардан фойдаланилади	Фотоаппарат ва видеоискател орасига маҳсус линзалардан фойдаланилади	Фотоаппарат объективига маҳсус филтр қўйилади	Ҳеч нарса қўйиш керак эмас

Зенит ТТЛ фотоаппарати қайси турга мансуб?	*Ойнали фотоаппаратлар	Параллаксли фотоаппаратлар	Марказий затворли фотоаппаратлар	Рақамли фотоаппаратлар
Экспонметр нима учун қўлланилади?	*Экспозитсияни ўлчаш ва назорат қилиш учун	Масофани ўлчаш учун	Спектрни ўлчаш ва назорат қилиш учун	рангларни о'лчаш учун
Колориметр нима учун қўлланилади?	*Ёритиш қурилмалари-даги ранг ҳароратини ўлчаш ва назорат қилиш учун	Ёритиш қурилмалари ҳароратини ўлчаш ва назорат қилиш учун	Экспозитсияни ўлчаш ва назорат қилиш учун	Спектрни ўлчаш ва назорат қилиш учун
“Ленинград-8” экспонметри ёрдамида нима ўлчанади?	*Ёритилганлик ва ёрқинликни	Ёритилганлик ва рангни	Ёритилганлик	Рангни
Қуйидагилардан қайси бири экспонметр эмас?	*“Юпитер 21М”	“Ленинград-8”	“Асахи-Пентах”	“Ленинград-4”
Масштаб кўрсаткичи қандай ҳарф билан белгиланади?	*м	М	т	В
Таир 1000 қандай обектив?	*Узун фокус масофали обектив	Қисқа фокус масофали обектив	Кенг бурчакли обектив	Портрет обективи
Павилён шароитида тасвирга олишда ранглар баланси одатда неча Келвинга мосланади?	*3200 К	6500 К	1200 К	500 К
Табиий шароитларда тасвирга олишда ранглар баланси неча Келвинга мосланади?	*5600 К	650 К	1200 К	2800 К
Линзаларнинг турлари ва типлари	*Мусбат (йиғувчи) ва	Чеккалари ўртасига	Чеккалари ўртасига	Манфий линзалар нурни

	манфий (сочувчи)	нисбатан қалин бўлган йиғувчи линзалар	нисбатан ингичга бўлган сочувчи линзалар	оптикавий ўққа қараб оғдиради, яъни дастанни йиғади
Линза нима?	*Содда оптик тизим	Мураккаб оптик система	Аралаш оптик тизим	Тасвир хосил қилувчи мураккаб оптик тизим
Геометрик оптиканинг биринчи қонуни қандай номланади?	*Ёруғликнинг тўғри чизик бўйлаб ҳаракатланиш қонуни	Ёруғликнинг фотонлар, квантлар воситасида ташилиши	Ёруғликнинг электромагнит тўлқинлари шаклида тарқалиши	отражения, преломления, полного внутреннего отражения
Геометрик оптиканинг иккинчи қонуни қандай номланади?	*Ёруғлик оқимларининг ўзаро дахлсизлиги қонуни	Мураккаб оптик тизимлар қонуни	Ёруғликнинг фотонлар, квантлар воситасида ташилиши	Ёруғликнинг тўғри чизик бўйлаб ҳаракатланиш қонуни
Геометрик оптиканинг тўртинчи қонуни қандай номланади?	*Ёруғликнинг синиш қонуни	Мураккаб оптик тизимлар қонуни	Ёруғликнинг эгри чизик бўйлаб ҳаракатланиш қонуни	Ёруғликнинг фотонлардан иборатлиги
Геометрик оптиканинг бешинчи қонуни қандай номланади?	*Ички тўлиқ аксланиш қонуни	Ёруғликнинг эгри чизик бўйлаб ҳаракатланиш қонуни	Ёруғликнинг тўлқин шаклида ҳаракатланиш қонуни	Ёруғликнинг квантлардан иборатлиги
Линзаларнинг турларини кўрсатинг	*Йиғувчи ва сочувчи	Тарқатиб юборувчи ва сочувчи	Тарқатиб юборувчи ва йиғувчи	Манфий ва сочувчи
Экспозитсия нима?	*Ёру'лик то'плами	Ранглар йиғ'индиси	Нурсиз туслар	Фотоаппарат обективига махсус филтр қўйилади.
Фотораскадровка нима?	*Қоғ'оздаги филм	Расм	Филм	Ко'рсатув

VI. КЕЙСЛАР БАНКИ

Кейс №1. “Тунда очик”

Тавсвирий санъат оммабоплигини янада ошириш туфайли ушбу соҳадаги кўшимча қийматнинг капиталга айланиш жараёни Тейт Модерн галереяси учун муваффақиятли ўтди. Мазкур кампанияни 2002 йил март ва май ойларида Лондоннинг 8та галереясида иборат бирлашма ўтказди. Галереялар кампанияда ўзларига хос вазифаларни белгилаган бўлсалар ҳам, лекин барчалари қуйидаги мақсадларга ўз диққат эътиборини қаратдилар:

- тунги соатларнинг узайтирилганлиги хақида кўпроқ ташриф буюрувчиларни хабардор этиш;
- кечки соат 6 дан кейин ташриф буюрувчилар сонини ошириш;
- галереялар хақидаги “зерикарли ва жонга теккан жой” деган тассавурни ўзгартириб, галереялар - ижтимоий хаётнинг бир қисми сифатида каби концепцияни таклиф этиш;
- ташриф буюрувчилар завқ оладиган алоҳида бир тадбирлар, маърузалар, сафар, жонли ижро, ресторан, бар ва харидлар каби фаолиятлар доирасини ОАВда ёритиб бориш.

Баъзи бир галереялар, хусусан В&А галереяси тунги соатларгача икки йил мобайнида ишлаб келган ва 1500 -2000 га яқин тунги ташриф буюрувчиларни жалб этган. Бошқалари эса, масалан Миллий Портрет Галереяси хафтасига икки тун очик бўлиб, бир йил мобайнида ишлаган эди, унга 300-400га яқин одам кечкурун ташриф буюрган. Далвик Тасвир Галереяси ўз тажрибасида тунги ташрифларни ҳеч қачон қўлламаган ва бундай имкониятдан фойдаланиш истагини билдирди.

Кампания учун мақсадли гуруҳ этиб 25-34 ёшли санъатдан хабардор ёки мутахасис, Лондонда яшайдиган ёки ишлайдиганлар танлаб олинди. Ушбу сегментни жалб этиш учун “Санъатни севасанми? ...Ундан завқ ол....Кечроқ.” шиор ишлаб чиқилди. Ушбу шиор реклама брэнди сифатида юракча шаклдаги ширинликларга бириктирилди. Ҳар бир галерея хақида маълумот, унинг жорий кўргазмалари ва кеч тунгача очиклигини ёритган 19000та рисола нашр этилди. 66000таси Лондон ва Вест Эндга дистрибьютер агентлиги томонидан тарқатилди. Қатнашувчи галереялар ҳар бири 8000тасини тарқатди, қолгани эса *Тиме Оут* журнаliga илова қилинди. Журнал ўқувчилари мақсадли аудиторияга ёши, хаёт тарзи каби кўрсаткичлари билан тўғри келди. Ушбу харакатлар орқали 89%га ўсиш кузатилди.

Рисолада галереяларда очилган тунги барлар хақида тафсилотлар, хусусан Абсолют водка ҳомийлигидаги Лове Арт ароғидан коктейли бепул таклиф этилиши берилди. Абсолют бренди танланган ташриф буюрувчилар аудиториясига тўлиқ мос келади. Бундан ташқари *Тиме Оут* ҳар хафта тунги барларни реклама қилиб, газетхонларга махсус чегирмаларни таклиф этиб борди.

Кампания харажатлари қатнашчилар ўртасида тақсимланиб, 1400 фунт стерлингга тенг бўлди. Асосий харажатларни рисолаларни чоп этиш ва

тарқатиш ташкил қилди. *Time Out* газетаси ҳомийлигида 21000, Абсолют брэнди томонидан эса 8000 фунт стерлингидаги харажатлар қопланди.

Хейуард Галереясида очилган биринчи тунги бар биринчи тундаёқ ўртача сондан анча кўп бўлган ташриф буюрувчилар -300тасини жалб этди. Миллий Портрет Галереясига эса 800га яқин мижоз келди. Хаттоки энг паст рейтингда бўлган Далвик Тасвир Галереясига 200та одам келди.

Кампания тугаганидан сўнг натижа кўплаб галереяларга шундай сақланиб қолди. Масалан Миллий Портрет Галереясига ташриф буюрувчиларнинг сони ўсиб борди ва ҳозирда тунги ташриф 1000 дан ортиқ бўлиб турибди. *Манбаа: Марлоу, 2001.*

Саволлар

1. Санъат муассасаларининг биргаликдаги харакатида қандай афзалликлар ва камчиликлар бўлиши мумкин?
2. Галереялар реклама кампаниясини ўтказишда қандай маълумотларга эга бўлдилар? Ушбу маълумотлардан потенциал мижозлар билан узок муддатли муносабатларни ўрнатишда қандай фойдаланиш мумкин?
3. Сизнинг фикрингизча, ушбу кампания ташриф буюрувчиларни санъатга эмас балки бепул ичимликка жалб этишга айланиб қолиш хавфи қай даражада? Ушбу хавфни чеклаш учун нима қилиш мумкин?

Кейс №2. “Халл Трак” театри томошибанлари

Тадқиқотлар охириги 2 йил мобайнида Халл шахрининг театрга боровчи аҳолисидан фақатгина ярми Халл Трак театрида бўлганлигини кўрсатди. Бунга қараганда 10тадан 9таси шахар марказида жойлашган дастури турли туманлиги билан ажралиб турадиган Халл Нью Театрига бориши аниқланди. Йилда театрга уч ва ундан ортиқ марта борган ташриф буюрувчиларнинг сони чоракдан кўпроғини ташкил этди, уларнинг орасида ҳеч қайси Халл Трак театрида бўлмаган. Томошабинларнинг учдан бир қисми “юксак” санъат шаклларидаги замонавий драмаларни кўришни хуш кўришар экан ва улар орасида Халл Трак театрига борганлар аниқланмади.

Халл Тракнинг тахлил этилган жорий томошабинлари театр ташаббускорлари, доимий ва турли театрларга боровчилар деб топилди. Улар театрни асосан кечқурун боришга яхши жой деб, театрга бориш уйдан ташқарида овқатланишга бориш сафари сифатида қабул қилишар экан. Уларнинг ёши 25-44 ёшда.

Бунга қиёсан, янги потенциал томошабинлар (театрга боровчи лекин Халл Тракка бормаганлар) ҳақиқатдан театрга қизиқувчилар бўлмаган. Улар янгиликни излайдиган ва тажриба сифатида қабул қиладиган инсонлар тоифасидан.

Ташриф буюришга таъсир этиш. Тадқиқот сўровномаси иштокчилари бўйича Халл Трак театрига бориш учун қандай омилларга боғлиқлиги

аниқланди. Театрга борувчиларнинг ярми шаҳар марказидаги янги бино ўзига жалб этишини таъкидладилар. Танаффусда томошабинлар дам оладиган хона ёки зал, бар кафеларнинг мавжудлиги ёшроқ томошабинларни жалб этиши мумкин. Жон Годбер Жохн Годбер бадий директорининг маҳсулоти кўпчиликка ёқиши эътироф этилди. Лекин кўрсатувларнинг янги шакллари таклиф этиш тавсия этилди.

Маркетинг натижалари. Халл Трак театри маркетинг коммуникациясидаги камчилик потенциал бозорни чуқурроқ ўрганилмаганлиги кузатилди. Театр томошабинлари театр дастурларидан театр томонидан юборилган хатлар, тез тез ташриф буюрувчилардан хабардор бўлиб туришар экан. Айримлари маҳаллий газеталарда берилган маълумотлар билан қизиқиб турар эканлар. Ёшлар эса асосан интернетдан.

Саволлар

1. Халл Трак театри ўз миссиясини оширишда қандай мақсад ва вазифаларни белгилашни таклиф қила оласиз.
2. Ушбу мақсад ва вазифаларни амалга оширишда қандай стратегияларни ишлаб чиқасиз. Ушбу стратегияларни тадбиқ этиш учун маркетинг тактикасини ишлаб чиқинг.
3. Ушбу режаларни ишлаб чиқишда маълумотлар рўйхатини тузинг. Агарда Сиз Театр маркетинг менежери бўлсангиз ушбу маълумотлар етарлича бўлармиди?

Манбаа: Wхитехеад, 2000. Репродусед with кинд пермиссион.

Кейс №3. Опера ҳамкорлиги

Сидней Опера Хаус бутун дунёда машхур бўлган замонавий архитектура дизайнидаги бинолардан бирида жойлашган. Опера Хаус ташкилий ривожланиш инноватори сифатида унинг ижрочи директорори Майкл Линк тўрт йиллик бошқаруви остида шаклланди.

Линк Австралия Кенгашидаги театр менежментида миллий санъатни қўллаб қувватловчи инновацион шахс сифатида эътироф этилиб 1998 йилда Австралия тасвирий институтини бошқарувини олди. Унинг бошқарув фаолияти Опера Хаус учун икки муҳим тарихий воқеалар – Янги йил ва 2000 йил Сидней Олимпиадасига тўғри келди. Бундай ҳодисалар ташкилот учун иш жараёнининг янги ёндашувларини талаб этарди ва Линк Операни “ўрганувчи ташкилот” га айлантиришга аҳд қилди. Ушбу атама америкалик менежмент намояндаси Питер Сенж (Петер Сенге) томонидан 1990 йилда “Бешинчи Фан” китобида ёритилган бўлиб, унга биноан ташкилот инсонлар каби тизимли равишда ривожланиши ва тажриба алмашишлари лозим. Албатта унинг афзаллиги бир бутунлигида, ўрганиб бориш эса ташкилот муҳим фаолиятларидан бири сифатида ташкилий қувватни оширишда катта кучдир. Бошқача қилиб таъкидланганда эса, “унинг аъзолари жамоавий хабардорлик ва унумдорликни кучайтириш ва қўллаб қувватлашга доимий диққат эътиборини қаратиб турадилар ” (Сенге *эт ал.*, 1994). Опера Хаусда муваффақиятга эришиш йўли барча ходимларни ушбу йўналишга қўйиш деб белгиланди. Линк буни қуйидагича изоҳлади: “Опера Хаусда ишлар қандай

бажарилишига бутун штатни жалб этиш ёндашувини биз қабул қилдик. Натижа –бу иш жойи бўлиб, бу ерда ташкилот ривожини учун ҳар бир ходим ўз хиссасини қўшиш учун ваколат олган. Бу шахснинг ўсиши учун кўмакловчи иш жойи бўлиб, бунда инновациялар, маҳоратни кўрсатиш, “буни қила оламан” деган хатти ҳаракат тан олинади ва рағбатлантирилади”.

Ушбу жараёнинг бош ғояси турли соҳаларни қамраб олувчи лойиҳа гуруҳининг ташкил топиши бўлиб, унга тажрибаси ва функционал асоси ҳар хил бўлган ҳамкасабалар киритилди.

Уларнинг вазифаси муассасанинг 2000 йилга тайёр бўлиши, яъни компьютерга мувофиқлик ва товар ва хизматларга янги солиқлар билан танишиш. Шу билан бирга маданий ўзгаришларга бўлган зарурат масаласи муассасанинг турли бўлимлари ва боғоналари томонидан ўртага қўйилди. Концепция Командаси деб ном олган ушбу ишчи гуруҳ эътиборини муассасанинг ўзини ҳамда бу ердаги ҳар бир шахсни такомиллаштиришга қаратди.

Натижада, Сидней Опера Хаус бугунги кунда нафақат Австралияда, балки халқаро даражадаги етакчи институтдир. “Ўрганувчи ташкилот”ни ривожлантириш натижаси сифатида амалга ошган бир қатор тадбирларни қўриш мумкин: Реал (Релатионшип, Эмпowerмент анд Леадершип), яъни Ўзаро муносабатлар ўрнатиш, Ваколат бериш ва Лидерлик қилиш – ички кадрларни ривожлантириш дастури бўлиб, лидерлик ва билимларни бутун Хаус бўйича тарқатишга қаратилди. Тадбиркорликга тўлиқ мос келадиган ишлаб чиқаришга асосланган мутахасисликларни таклиф этишга лойиҳа Рўйхатдан ўтган Таълим Муассаси сифатида аккредитация қилинди (шу билан бирга Буюк Британиянинг Миллий Касб хунари Квалификация тизимига ҳам мос).

“Муסיқа, театр ва хореография, ҳамда кўнгили очар тадбирлар бизнес соҳасида Австралиянинг аборигенлари учун имкониятлар яратиш кейинги мақсадимиз”, деб Линк Янги Шарқий Уэлс штатида бўлиб ўтган Санъатни ўргатиш бўйича конференцияда гапириб ўтди. Опера Хаус ҳозирда аборигенларга ўқув дастурларни таклиф этмоқда ва мунтазам равишда Австралиянинг замонавий абориген санъаткорларнинг қобилиятларини кўрсатиб келмоқда. Ушбу конференцияда: “Бу бинода ўтирибмизки, бизлар улкан билим афзалликлари, катта интеллектуал капиталга эга бўлиб турибмиз. Уни капиталга айлантириш зарурати олдимизда турибди, бизлар одамларимиз ва тажрибаларимизни қўллашимиз учун бор имкониятларимизни ишга туширишимиз керак ва бутун Осиё кейинчалик дунёнинг бошқа жойларида ҳам ушбу имкониятларимизни кўрсатмоқчимиз.”

Манбаа: Артс Траининг NSW, 2000а; ББС Невс Онлине, 2002;

Саволлар

1. Сизга таниш санъат муассаси ҳақида ўйлаб кўринг. Уни “ўрганувчи ташкилот” га айлантиришда қандай қийинчиликлар мавжуд ва маркетинг қандай уларни бартараф эата олади?

2. Майкл Линк ушбу масалаларни ечишда нималарни тавсия этмоқда?

VII. ГЛОССАРИЙ

Инглиз тили	Рус тили	Ўзбек тили	Аннотация
Actuality	кинорепортаж	кинорепортаж	Репортаж (матбуот, радио, телевидение ёки кино орқали бериладиган махаллий ахборот.
Anamorphic lens	анаморфот	анаморфот	Оддий кинотасмага кенг форматли кинотасвирларни туширишга имкон берувчи махсус оптик ускуналар мажмуаси.
Angle shot	съемка в ракурсе	ракурс съемкаси	Ракурс (кино, ТВ ва тасвирий санатда нарсаинг узоқдаги қисмларини қисқартириб, кичрайтириб тасвирлаш ва акс эттириш).
Animated film	мультипликационный фильм	мультипликационный фильм	Мултфилм, мультипликацион филм
Aperture	диафрагма, кадровое окно	диафрагма, кадр ойнаси	Фотоаппарат диафрагмаси.
Art still	фотопортрет киноактера	актёр фотопортрети	Актёрнинг бирор рол ижроси пайтида олинган йирик пландаги кўриниши, яратган образи.
Aspect ratio	формат, разрешение	формат, баргараф қилиш	Кадрнинг ёки тасвирга олинган фото, видеоматериалнинг томонлари ўзаро мутаносиблиги, формати.
Back light	контровой свет	контр ёруғлик	Кадрдаги объектни орқа фондаги объектлардан ажратиб кўрсатишга, объектни ҳажмли қилиб кўрсатишга ёрдам берувчи ёритиш тури.
Back lot	натурная съемочная площадка	кўчада тасвирга олиш майдончаси	Табиат шароитида, очик осмон остида тасвирга олиш учун махсус тайёрланган тасвирга олиш майдончаси.
Background	второй план	иккинчи план	Кадрда асосий объектнинг, масалан актёрнинг орқа томонида, иккинчи планда турган бошқа актёрлар ва турли объектлар.

Background illumination	фоновый свет	фон ёруғлик	Кадрдаги объектни орқасида турган фонни ёритиб берувчи, кадр маконини хажмли қилиб кўрсатишга ёрдам берувчи ёритиш тури.
Blow-up	фотоувеличение кадра	кадр фотокенгайтмаси	Фототасмадаги фотокадрни махсус катталаштиргич фотоукуналар ёрдамида катталаштириш. Бу усул фототасвирни фотоқоғозга туширишда ишлатилади.
Bridge shot	монтажный переход	монтажли ўтиш	Кино ёки ТВда кадрдан кейинги кадрга монтаж тамойиллари ва қоидаларига бўйсунган ҳолда ўтиш.
Film camera	плёночная кинокамера	плёнкали кинокамера	Кинотасмага тасвирга туширишга мўлжалланган камера
Camera	мотор	мотор	Режиссёрнинг кадрни тасвирга олишни бошлаш тўғрисида операторга берадиган буйруғи.
Camera angle	угол съёмки	тасвирга олиш бурчаги	Кадрни тасвирга олиш мақсадида оператор ва режиссёр томонидан белгиланган ва объектга нисбатан муайян бурчак остида жойлашган тасвирга олиш нуқтаси.
Camera back	отъезд	узоқлашиш	Камеранинг объективи имкониятлари ёки махсус операторлик релс араваси ёрдамида ҳаракатланган ҳолда тасвирга олинаётган объектдан узоқлашишни назарда тутди..
Camera crane	операторский кран	операторлик крани	Операторлик крани махсус ускуна бўлиб унинг ёрдамида баландликка кўтарилган ҳолда юқори нуқталардан тасвирга олиш зарур бўлганда, ёки кадрларга драматик кайфият бериш учун ишлатилади.
Camera line-up	настройка камеры	камера созуламалари	Камеранинг ички созуламаларини муайян тартибда созулаш орқали унинг тасвирга олиш имкониятлари ёки режимларига эришиш мумкин.

Camera report	раскадровка	раскадровка	Раскадровка филмнинг ёи унинг бир қисмининг рассом ва оператор ҳамкорлигида қоғозга туширилган чизма кўринишидир.
Camera shifting	наезд камеры	яқинлаштириш	Камеранинг объективи имкониятлари ёки махсус операторлик релс араваси ёрдамида ҳаракатланган ҳолда тасвирга олинаётган объектни яқинлаштиришни назарда тутди.
Camera stand	штатив камеры	камера штативи	Камерада тасвирга олиш жараёнида камерани турли силкиниш ва титрашлардан химоя қилувчи, камера ўрнатиладиган штатив (оёқлар).
Camera truck	операторский автомобиль	оператор мошинаси	Тасвирга олиш учун махсус жихозланган ва оператор ва унинг ассистенти учун тасвирга олишга шароит яратилган махсус машина.
Camera view point	съёмочная точка	тасвирга олиш нуқтаси	Кадрни тасвирга олиш мақсадида оператор ва режиссёр томонидан белгиланган нуқта.
Claw	грейфер	грейфер	Грейфер кинокамера ичида кинотасманинг ҳаракатланиши жараёнида кинотасмани тортиб берувчи ва ушлаб турувчи тишли мослама.
Close shot	крупный план	йирик план	Инсоннинг бошдан кўкрагигача бўлган қисми тўлиқ акс этган ТВ ёки кино кадр.
Coated lens	просветленный объектив	ёруғлаштирилган объектив	Олд линзасининг сиртига махсус кимёвий воситалар орқали ишлов берилган ва бу билан линзанинг ўзидан ёруғликни ўтказиш хусусияти оширилган объектив.
Colour composition	цветовая композиция	ранг композитсияси	Кадр маконида жойлашган объектларнинг рангларини махсус танлаш орқали муайян драматургик мазмун ҳосил қилинган композитсия.

Colour film	цветной фильм	рангли фильм	Рангли кинотасмага олинган фильм. Цветная фильм которая снято на плёнку или на флеш кард
Colour rendition	цветопередача	ранг узатиш	Кинотасманинг, матритсанинг ёки бошқа фотоматериалларнинг рангларни ўзида акс эттириш хусусияти.
Colour score	цветовое решение филма	филмнинг ранг ечими	Оператор томонидан филмнинг рухиятидан келиб чиқиб танланган ранглар билан ишлаш услуги, колорити.
Combined shot	комбинированная съёмка	комбинатсияланган тасвир	Бир неча кадрларни устма-уст бириктириш ва бошқа усуллардан фойдаланиш орқали ҳосил қилинган кадр.
Composition	композиция	комполитсия	Кадр маконида объектлар ва предметларни муайян мақсад ва қоидаларга асосан жойлаштириш.
Continuity shot	монтажный съёмка	монтажли тасвирга олиш	Кино ёки ТВда кадрини монтаж тамойиллари ва қоидаларига асосланган ҳолда тасвирга олиш.
Cover shot	общий план сцены,	умумий план сахнаси	Инсоннинг бошдан оёғигача бўлган қисми тўлиқ акс этган ТВ ёки кино кадр.
Cut	монтажный стык	монтаж чоки	Филм ёки кўрсатувни монтаж қилишда бир кадр ва бошқа бир кадрнинг уланган жойи, чоки.
Cutter	монтажер	монтажчи	Филм ёки кўрсатувни монтаж қилувчи мутахассис.
Cutting	монтаж филма	филм монтажи	Филмни режиссёр билан ҳамкорликда тугал филм кўринишида йиғиб чиқиш жараёни
Cutting copy	монтажная копия	монтаж нусхаси	Филмнинг тугал монтаж қилинган кўринишидан бир нусхаси.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажак фаровон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июнь “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрель “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 28 августдаги “Ўзбекистон Республикасида маданият ва санъат соҳасини инновацион ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-3920-сон Қарори.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 декабрдаги “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш тўғрисидаги ПҚ-4068-сон Қарори.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 4 февральдаги “Миллий рақс санъатини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-4584-сон Қарори.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли [Фармони](#).

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли [Фармони](#).

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрь “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сонли [Фармони](#).

19. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 25 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

20. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

21. Асекретов О.К., Борисов Б.А., Бугакова Н.Ю. и др. Современные образовательные технологии: педагогика и психология: монография. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. – 318 с. <http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>
22. Белогуров А.Ю. Модернизация процесса подготовки педагога в контексте инновационного развития общества: Монография. — М.: МАКС Пресс, 2016. — 116 с. ISBN 978-5-317-05412-0.

23. Гулобод Кудратуллоҳ кизи, Р.Ишмухамедов, М.Нормухаммедова. Анъанавий ва ноанъанавий таълим. – Самарқанд: “Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази” нашриёти, 2019. 312 б.
24. Жалилова Ф. "Грим". Ўқув.қўлланма. - Т. “Турон”, 2015. 215 б.
25. Ибраймов А.Е. Масофавий ўқитишнинг дидактик тизими. методик қўлланма/ тузувчи. А.Е. Ибраймов. – Тошкент: “Lesson press”, 2020. 112 бет.
26. Ишмухамедов Р.Ж., М.Мирсолиева. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. – Т.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 б.
27. Муслимов Н.А ва бошқалар. Инновацион таълим технологиялари. Ўқув-методик қўлланма. – Т.: “Sano-standart”, 2015. – 208 б.
28. Образование в цифровую эпоху: монография / Н. Ю. Игнатова ; М-во образования и науки РФ ; – Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2017. – 128 с. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54216/1/978-5-9544-0083-0_2017.pdf
29. Олий таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш концепцияси. Европа Иттифоқи Эрасмус+ дастурининг кўмагида. https://hiedtec.ecs.uniruse.bg/pimages/34/3_UZBEKISTAN-CONCEPT-UZ.pdf
30. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.
31. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013. 175.
32. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.
33. David Spencer “Gateway”, Students book, Macmillan 2012.
34. H.Q. Mitchell, Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publications. 2015. 191.
35. H.Q. Mitchell “Traveller” B1, B2, MM Publications. 2015. 183.
36. Blain Brown. Cinematography Theory and Practice. 2012 ELSEVIER INC. All rights reserved.
37. Умарова Г.Б. Режиссура асослари ва актёрлик маҳорати. Маърузалар матни.-Т., 2017.
38. Унғбоева Б. Ў.. Ўзбекистонда 1920-1956 йилларда кино ва театр санъати тарихи. Дисс автореферати.-Т., 2018. –50 б.
39. Мелиқўзиёв И. Кўп камераларда тасвирга олиш услублари. Ўқув.қўлланма. –Т., “Турон”, 2018 . – 163 б.
40. Мелиқўзиёв И. Кинотелеоператорлик маҳорати. Дарслик. - Т.: “Турон”, 2018. -390 б.
41. Мелиқўзиёв И. Тасвирий эффектлар ва постпродакшн. Дарслик.- Т.: “Фан ва таълим полиграф”, 2019.
42. Мелиқўзиёв И. Анимация режиссураси. Дарслик. - Т.: “Фан ва таълим полиграф”. 2019.
43. Мелиқўзиёв И., К.С.Хидирова. “Мультимедиа лойихалаш” Т.: “Фан ва таълим полиграф”, 2019.
44. Мелиқўзиёв И. Махсус ва мураккаб монтаж. Дарслик. - Т.: “Фан ва таълим полиграф”, 2020.
45. Мелиқўзиёв И., Хусанов Ш. “3D, 5D, 7D амалиёти” -Т.: “Фан ва таълим полиграф”, 2020.

46. Фрэнсис Коппола. Живое кино: Секреты, техники, приемы. - М., 2018. - 210 с.
47. Хидирова К. Кинотасвир технологияси. Ўққўлланма -Т.; “Турон”, 2018. – 186 б.
48. Andrew Paquette. An Introduction to Computer Graphics for Artists.- Springer Publishing Company, Incorporated, USA 2013.
49. David Spencer “Gateway”, Students book, Macmillan 2012.
50. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.
51. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013. 175.
52. Mitchell. H.Q. , Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publiciations. 2015. 191.
53. Mitchell. H.Q. “Traveller” B1, B2, MM Publiciations. 2015. 183.
54. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.

IV. Интернет сайтлар

55. <http://edu.uz> – Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
56. <http://lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси
57. <http://bimm.uz> – Олий таълим тизими педагог ва раҳбар кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш бош илмий-методик маркази.
58. <http://ziyonet.uz> – Таълим портали Ziyonet.
59. <http://www.dsmi.uz>.
60. <http://www.kino-teatr.ru> – Все материалы по кино и театра.
61. <http://www.artsait.ru> – Энциклопедия русской живописи.
62. <http://artyx.ru/> – Всеобщая история искусств.